

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Slovenske novele

[1935]

O M N I B U S

BESEDA

SLOVENSKE NOVELE 1935

*Tiskana izdaja je izšla pri
Delavski založbi v Krekovi
knjižnici, Ljubljana 1935*

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-301-3

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

VSEBINA

Ivo Grahor: <i>Nataša</i>	4
Cene Kranjc: <i>Zgodba o češnjah</i>	31
Stanko Vuk: <i>Dominik</i>	44
Bogomir Magajna: <i>Nirvana</i>	58
Ciril Kosmač: <i>Hiša št. 14</i>	94
Bogomir Magajna: <i>Transfuzija</i>	152

I V A N G R A H O R

Nataša

I.

Nataša iz ženskega oddelka Tretjega doma sovjetov je stala tisti dan že drugič pred upravnikom. Prosil je za podaljšanje dovoljenja, da sme bivati v domu brezplačno. Prvič še ni imela zdravniškega spričevala in jo je upravnik nagnal ponj, drugič je prišla tako naglo nato, da po njegovem mnenju najbrže še ni utegnila opraviti v bolnici in torej sploh ni šla tja; potuhniti se hoče kar tako, da bi ji po milosti spregledal stanarino, ker nima s čim plačati. Delat naj gre! Sprejel jo je zaradi tega še strože, kakor je bila njegova navada, jo premeril očitajoče od nog, od sivih klobučevinastih falink, do obledele sinje rute na čelu, ki ji je še bolj nakazovala pepelnato barvo obraza, in dejal mrko mimo nje:

»Državljan Nikojeva, na vaš dosedanji prostor v spalnici čakajo že desetke tovarišev, ki jih moramo vzeti pod streho.«

Zelo bled in strog se ji je zdel že prej, in vso pot v bolnico in nazaj se ni mogla otresti misli o tem možu, ki so pravili o njem v domu, da je v vojni toliko pretrpel in da vendar nikdar ne zine besede o sebi. Nasprotniki so ga

v vojni ujeli, ko je nesel zaupna sporočila, in ga mučili, da bi izdal. In ti nasprotniki so bili sovražniki revolucije. Sam Bog ve, kako se je rešil; in zdaj je upravnik velikega stanovanjskega doma za 500 oseb, za delegate raznih sej in kongresov in za politične begunce, ki prihajajo z vsega sveta v Moskvo. Z vsemi se po svoje sporazume in nikomur ne priznava predpravice, nikomur ne da podpore, če se mu ne izkaže s pravimi listinami, nikomur tudi ne odreče prostora.

»Ta dom je namenjen delavcem, komunistom,« je nadaljeval upravnik. »A vi niste komunist.«

Ne, Nataša ni bila komunistka, niti ni natanko vedela, kaj je komunizem. Pobrskala je v svojem spominu in naglo nabrala nekaj imen, toda to vse skupaj ni bilo nič. Praška, njen tovariš iz otroških taborišč iz Dolge ulice, je bil komunist, kradel je in so ga boljševiki zaprli. Stari čuvaj v hiši, kjer je njena mati pred petimi leti do svoje smrti šivala zdravnikovim, je bil tudi navdušen za revolucijo kakor oni, pa je nekoga ubil in so ga zaprli. Ne, Nataša ni bila komunist. Da je bil njen oče socialist in je zaradi tega umrl v Sibiriji v pregnanstvu, to po njeni sodbi ni bilo v nikaki zvezi s komunizmom. V zadregi je pogledala upravnika in se poskusila izogniti zahtevanemu odgovoru z mislijo, ki se ji je sama vsilila:

»Če ste vi komunist, tovariš upravnik, potem sem tudi jaz.«

»To ni tako, državljanka«, se je smejal. »Vpisani morate biti v stranko. Kdor ni član stranke, ni komunist,« je dodal strogo in mrzlo.

Pomislila je, da Praška in stari čuvaj najbrže nista bila člana in so ju torej zato zaprli. Do tu je bila stvar v redu. Toda kaj pa bo zdaj z njo, če zahteva upravnik, da mora biti ona član stranke in je drugače več ne obdrži v domu, čeprav je prinesla s seboj zdravniško spričevalo? Odločno se je postavila k mizi in izjavila z jasnim stavkom:

»Tedaj, tovariš upravnik, se pa prijavljam, da me takoj vpišete v stranko.«

»Nu, prav lepo. Prijavim vas v novo celico našega doma, da vas sprejmo kot kandidatko. Če se boste potrudili in se naučili politgràmote, vas čez dve leti, najpozneje čez tri leta sprejmemo v stranko. Razumeli. Dajte zdaj vašo familijo!«

Čez tri leta!? Nataša se je skoraj zadušila ob sami misli na dolga tri leta! Ona da potrebuje samo brezplačno stanovanje za zdaj, je ponižno pripomnila. Toda upravnika je v istem hipu zmotil telefonski zvonček in med tem se je spet premislila; upravniku se ne bi hotela zameriti.

Odpri je spet dolgo debelo knjigo, med tem pa je govoril:

»Tudi če bi bili zdaj že član stranke, vas ne morem sprejeti za nadaljnji mesec v dom. Ta teden bo vse na-

polnjeno. Sporočiti bi moral načelstvu delovnega odseka in odkomandirali bi vas tja, kjer je več prostora; v zadnjem času potrebujemo zaupnih delavcev za Vzhod, v Tiflis, Samaro, Buharo.«

Natašo so oblivale kaplje znoja, ko je ta imena našteval. O vsem tem se ji ni niti sanjalo, razen o Vzhodu. Vzhod, Vzhod, Sibir. Sibir se ji je zdel znan. V njenih možganih je vstajalo rahlo znamenje na nebu, kakor zarja vzhajajočega sonca in očetovo ime. Da. Oče je umrl menda v Sibiriji. Niti pol leta ni vzdržal.

»Nataša Nikitina Samojeva!« je tisti hip prebral upravnik iz svoje knjige in dvignil glavo pokonci, da mu je obvisel nos natanko nad robom stranice. »Rojena leta 1906. v Sajevičih, okraj pelenjski, gubernija vjazemska. Vaš oče, učitelj?« Je spet povzdignil glas in pogledal Natašo.

»Umrli.«

»Kdaj?«

»Ne vemo.«

»V Sibiru?«

»V Sibiru,« je zategnila Nataša.

Upravnik je pazljivo bral pripombo: Najstarejša iz skupine zapuščenih (bezprizornih) otrok, klet Dolge ulice št. 17.

»Imate še kakšne druge dokumente?« je spet vprašal.

Podala mu je zdravnikovo spričevalo, ki ga je že ves čas držala v roki, spričevalo, da ima še pravico bivati v domu en mesec, dokler popolnoma ne okreva.

Videla je, da ima ta listek velik pomen, kajti upravnik ga je prečital, razburjeno vstal in prečital znova. Zardel je in ni mogel izgovoriti nobene besede. Med tem pa je premetaval in zapiral knjige, da se je kar prestrašila. Končno je vendarle spet obstal in vprašal: »Pismena?« — »Da.« — Pomeril jo je skoraj jezno: »Kaj, ali nisi znala že prej povedati, da že imaš listek?«

Plašno se je primaknila, ker še ni razumela, kam merijo te besede.

»Bolna si še,« je dejal upravnik.

»Bolna?« je ponovila za njim in se vsa zmedla. »Jaz nisem bolna. Ozdravela sem . . .«

»Zdravnik potrjuje s tem listkom, da si še bolna.«

»To je le tako, za pravico do brezplačnega stanovanja.«

»Haha! No, mislil sem, da tega listka nimaš. Pozdravi se torej lepo pri nas!«

Vpisal jo je v dnevno knjigo, ji pomolil novo nakaznico ter nato zamišljeno zrl proti vratom. Ona je odhajajoč gledala postrani nanj in opazila v njegovem obrazu prikrit smehljaj, ki se mu je lomil ob bradi kakor senca na belem pesku.

»Počakajte!« jo je naenkrat ustavil. »Povejte, kaj si zdaj mislite o meni!«

»Da ste resni in strogi,« je odgovorila odkritosrčno.

»Ne, bedak sem.«

Po teh besedah se je obrnil in stopil k pisalniku.

II.

Zanimiv človek,« se je zaokrenila in malo pomislila. Ali naj jo je upravnik pogodil na najbolj skriti misli?

Uči naj se politgramote! Spet uči! Ko ji tega niso mogli ubiti v glavo niti v bolnici. In tam je bila lepo dobo. Pol leta bo zdaj, odkar so miličniki na kurški železnici pograbili njo in še nekaj prijateljic ter jih oddali v zavod za zdravljenje spolnih bolezni. Ko je ozdravela tam, jo je vrgla še pljučnica v posteljo in vmes so minili že meseci, hajd v drugo bolnico! Ona pa ves ta čas ni hotela vedeti ničesar o politgramoti. Zato so jo vse prijateljice zapustile, zato so se norčevale iz nje; toda ona predavanj in krožkov ni marala. Njo je življenje že kot otroka vrglo v mrežo predmestnega življenja. Zdaj pa je že prevelika za šole. Glad, kri na ulicah, glad, ropanje in potepanje, to je bilo še v njenem svetu. Vse ostalo se ji ni zdelo resnično. Da je bilo njeno življenje težko! Pusto ni bilo. V bolnici je bilo spočetka res še nekako, bivala je med znanimi obrazi, otroki in dekleti, ki so se jim še poznali brlogi in smolnati ogorki na obrazih. Zapuščeni otroci so bili okrog nje, ki se jih je nekdo usmilil in jih

shranil v bolnico, da so dobivali tu jesti in piti. Šele polagoma so ti otroci pričenjali razumevati, da ni tako odredil nihče drugi kakor milicija. In zanje je bilo to odkritje tako nenavadno, da se mu poslej niso več uprli. Učimo se novo življenje! — Ha! Često se je od srca nasmejala tem paglavcem: drugi dan so pa spet pobegnili.

A tudi v Nataši to novo življenje ni nikoli pognalo kali, čeprav je ostala med ljudmi, in priznati si je morala, da njeno vedenje nasproti upravniku ta dan ni bilo odkritosrčno. Kako smešno je to njegovo uradovanje! Prav za prav ji je bila skrb samo za to, da bi smela še dalje bivati v domu. Njej se je hotelo samo življenja, ki pa je bilo z domom že ista stvar; na primer njena ljubezen z Màrijem, Italijanom, ki ga je spoznala v moškem oddelku doma. Pred dobrim mesecem je prišel, še niti besede ni znal ruski, in sta se že pomenila za prvi sestanek, ruski ljudje pa je ne razumejo. Nataša se je šele potem spet lahko razživela. Nič ni bila več osamljena med temi delovnimi, mrkimi ljudmi, ki se jim ne bi mogla nikoli privaditi. Mario je bil popolnoma drugačen človek. On je znal zmerom vse prav ukreniti. Ugleden je že in bogat. Zato se tudi sama ne bo prav nič trudila, da bi si našla zaposlitve.

Nekaj dni po tem pogovoru z upravnikom pa je jela dvomiti, ali ji Mario sploh išče kje zaposlitve. Še ta večer ga povpraša in opomni.

»Kaj bi iskal!« je zavpil nad njo in se ozrl v tovariša, ki sta ga vsak večer obiskovala v njegovi sobi ali pa je on zahajal k njima. — »Torsen!« — je poklical starejšega, že sivega škrbca, ki je Natašo spominjal na židovskega trgovca s kruhom. — »Stari, ali imaš ti kakšno zaposlitev za tovariša Natašjo?«

Pri teh besedah je pomignil onima dvema in se sredi smeha nalival s pivom, da mu je pijača brizgnila iz ust na rokav in po sobi. »Dolgčas ji je menda,« je dejal oni. Vsi trije so se smejali in tudi sama se je morala, toda oni so se ji potem posmehovali še ves večer in ko je odšla, je bila pijana in slabe volje.

Prebujala se je odslej vsak dan bolj zmučena in zaskrbljena. Njeno razmerje z Màrijem od dne, ko jo je užalil, ni bilo več v redu. Sum, da se Mario ne veseli več njene udanosti in ljubezni, je rastel v njeni podzavesti že davno; davno je tudi že začutila svojo odvisnost od njega, odvisnost pa po njeni vesti in mišljenju ne more dopuščati svobode. Praška je bil res lopov, toda ni se ji smejal in ni žalil. Ali je mogoče to neumno, da išče dela. Mario ni odgovoril, a zdelo se ji je, da misli tako. Zdaj je vsaj vedela, da ji sploh ni iskal dela.

Med tem pa se je v domu pripetilo nekaj, kar jo je še bolj zmedlo. Ko je prišla zvečer po Màrija, ki je s svojimi rojaki v domu igral kvarte, kakršnih prej še ni videla, so pravkar govorili o njej. Ker je imela na nogah svoje

edine čevlje, mehke falinke, je menda niso pravočasno opazili in tako je utegnila razumeti še tri ali štiri besede.

»Bolna je,« je dejal mali zidarček Karlo.

»Kaj tebi to mar?« ga je zavrnil Mario jezno.

»Pravim ti, in to je moja poslednja beseda o tem, da pusti Natašo.«

»Moralista!« je zaklel Mario. »Bolna! Lepo bi se ti ženska zahvalila za tvoje nežne skrbi. Ženska ve samo . . .«

»Ne gre, da bi izkoriščal njeno zaljubljenost.«

»Nataša!« ju je opozoril tretji.

III.

O rgije pijančevanja, ki jih je uvel Mario, so se ponavljale v njegovi sobi na Petrovki večer za večerom. Njegovih rojakov ni bilo tja, zato pa je Torsen privabil vsakokrat novega znanca. Nekoč so povabili še dve dekleti. Mario je nehal biti prijazen z Natašo, po nekem večeru ji je tudi prepovedal obiskovati sobo njegovih rojakov, kamor je poredkoma še zahajal igrat. To je bil zanjo hud udarec, a uprla se ni. Ali ni bil Praška tudi nekoč takšen. In Nataša bi se bila mogoče že privadila temu životarjenju, da ni nenadno zmagalo v njej spet nemirno srce, razočarano v nerazumljivem otroškem hrepenenju po nečem neznanem. To hrepenenje jo je poslej podilo po mestu dan na dan in jo uvedlo počasi med »nove ljudi«, kakor jih je zaničljivo imenovala Màrijeva pijana družba na Petrovki. Po dolgi primerjavi teh dveh svetov je šele prav zaslutila svojo slabost, da se udaja ljudem, ki jih sovraži, ki se ji studijo, in da ni njeno življenje nič drugega, kakor boj z Màrijem in strah pred gnusnim pijancem Torsenom, ki se ji je še v sanjah prikazoval in se je ovijal kakor ostudna kača. Mario pa

je spal v takih sanjah kraj nje in se ni hotel zbuditi. In prišel je dan, ko so vse te gnusne sanje postale resnica. Ne, ona ni videla poti iz brloga. Vse jo je vleklo tja. Odkar je spoznala, da jo Mario ljubi le kot gospodar vlačugo, ga je trajno opazovala, da bi v kakšni njegovi besedi mogla dokazati to podlo misel. Globlje njena misel ni segla. Načrta o svojem življenju brez Màrija ni imela, čutila je, kako si sama zmerom strastneje želi pijače, kako ji primanjkuje volje za sleherno resno delo in misel; a to je ni motilo, da ne bi v svojih najbistrejših trenutkih preklinjala Màrija in sebe kovala v otroške sanje in neko drugačno življenje. On je kriv njenega propada, brezdolja . . . Njen sanjavi obraz je znal sproti prikriti trpljenje in njej sami se ni zdelo že nič več hudo ali žaljivo, če so ženske govorile o njej le kot o lenobi, delomrznici, če je upravnik prečrtal njeno prijavo v klub in so se ji tudi vsi stanovalci umikali. Nataša ni bila navažena, misliti na sodbo ljudi. Zamišljena je posedala na svoji postelji pri oknu in o popoldnevih opazovala padajoči mrak.

Pozno popoldne je slonela na postelji s knjigo, ki je ni razumela. Zato pa so se ji tem razločneje vrstile misli o sebi, in to je bilo za Natašo mnogo, je bilo pravo bičanje in užitek. Druga za drugo so se ji porajale v tihi, prazni sobi in pod temi turobnimi mislimi so se bližali sozvoiki mrtvaške koračnice. Zdelo se ji je, da zvene ti akordi

v njeni notranjosti, neskončno daleč, nedosegljivi, in da se jih spominja le kot pesmi iz daljnih dni.

Nekoga iz doma so pokopavali. Kakor mogočna sila je priklepala turobna žalostinka Natašo k postelji. Zdelo se ji je, da vidi skozi okno; in to okno je okno novega življenja, tistega, v katerem doslej ni znala živeti in ki ga ni vredna. Bil je prvi pogreb tega življenja. In kakor ji je bilo doslej daljno in tuje, tako je ob žalostinki nad njim nenadoma začutila njegovo bližino.

Med tem se je nad mestom zgrnila noč, iz nje pa je vstalo onkraj temnega vrta veliko razsvetljeno mesto, v katerem je življenje hitelo dalje svojo neskončno pot. Za onimi ulicami, nekje na dnu je nekoč živila.

Ta pogreb iz tretjega doma je bil hkratu Natašin prvi pogreb v novem življenju. Žalna koračnica jo je dvignila nad bližnjo resničnost, razpela ji vso dušo pred oči in vso samotnost. Obudila je v nji tudi novo vero, ki je dotlej še ni razumela. Zato jo je zadel ta pogreb tako nepričakovano in tako močno, kakor da je umrl nekdo njej, ki ni imela že davno nikogar svojega na svetu. In vera v novo življenje se je zdela nji brez človeka še ta hip nemogoča. Bojevala se je zdaj z vero zdaj z nevero, nato se je duševno zmučena zmerom oklenila misli na Marija.

On je stal med tema dvema svetovoma. Bil je doma tu in tam. Ali pa je en njegov obraz samo krinka; in kate-

ri? Še ga ni mogla obsoditi, še je dvomila, ali je bil njen sum upravičen, toda tega si ni več prikrivala, da v zadnjem času nima več čuta zanjo; in kako težko si ga bo še kdaj pridobila! Saj v njem ni nikdar verjela v tovarištvo, v njegovem načinu življenja od danes do jutri nekako ni bilo prostora za ta pojem. Nji je bilo tovarištvo le pojem srečnih in močnih ljudi, ki delajo, ki hite iz noči v mrak za svojimi vsakdanjimi skrbmi in posli. Nekoč se jih je bala, zdaj hrepeni k njim. Njena usoda pa je, iskati sebe.

Iskati si dela ni zdaj več mislila, delo ni bilo glavno. Glavno je bilo, da bi spet čutila nekoga poleg sebe. Zato se je vselej veselila Màrija. Ali naj ga zapusti, kot tovariša? »Zbogom! Ne razumeš? O, jaz sem ničvrednica . . . « se je pogovarjala z njim.

Stresla se je ob misli, da bo nocoj spet pri njem, v njegovi sobi na Petrovki. Ali pa bodo v sobi spet gostje, Torsen, Andrejev; umazani trgovec in podli Torsen. Ko bi v tem hipu stopil Mario pred njo, bi pokleknila predenj in ga prosila usmiljenja. Sklenjeni roki sta se ji zaželi od groze in strahu. Vse to ni imelo več smisla, preveč je začutila, da nima dovolj moči za takšno življenje. Da, postala je preobčutljiva, kakor je že enkrat Mario dejal.

Nocoj se mora odločiti med njima.

V prvi temi je šla na Petrovko, prehodila razburjena še dve ulici, krenila nazaj in se splazila previdno do

sobe. Nocoj ni prišla k njemu večerjat. Ni planila v sobo. Naglo se je umaknila od vrat, ko je zaslišala v sobi moške glasove in znani krohot. Prižela se je k steni in poslušala. Màrija še ni bilo. Družba ga je pričakovala in ga psujoč preklinjala. Govorili so vmes o Nataši, vsaj tako je razumela imena, ki jih rabijo za dekleta z ulice. Nekdo je razbijal enakomerno z nožem po mizi in mlaskal z jezikom. Po teh znakih je spoznala Torsena. Z njim je bil gotovo Andrejev. Z jedjo si preganjata dolgčas.

Dalje ni poslušala.

Mario jim je torej prepustil sobo in njo. Sam pa je šel morda k svojim rojakom igrat kôpe.

Vrnila se je naglo domov in brez pozdrava stopila v dolgo moško sobo v prvem nadstropju. Do enajste ure je dovoljen obisk. Njej pa že ni bilo treba niti tega dovoljenja. Izmed vseh šestinpetdesetih postelj morda ni nobene, na kateri ni že kdaj s tovariši in dekleti kramljala. Kamorkoli séde, jo sprejmejo. Včasih ji ponudijo čaja s sladkorjem. Čeprav je že dolgo ni bilo sem, še dobro ve, kateri stol je ob tej uri prost in kdaj se vrne lastnik te ali one postelje iz mesta. Tiho séde, ko se naveliča sedeti na stolu, sezuje falinke in se sključi vsa na tovariško posteljo ob peči.

V gorenjem delu sobe so sedeli kvartači. V šumu in navdušenju nad igro so se nekateri nehote ozrli.

Poglej! Nataša je prišla, nič posebnega. Nekoč je bila Màrijeva ljubica. Malo bleda je, ni še prav ozdravela še zdaj ne, in postarala se je. Dolgi svetli bubi lasje ji spreminjajo obraz v še bolj žalostno, pepelnato masko. Njena obleka je kljub zimi še ista, tenka, s kratkim vrhnjim suknjičem, ki ga v sobi ne odloži. Na nogah pa seveda falinki; ne bi bila ona, če ne bi imela teh. Le zakaj se Mario ne obrne? Zapazili so, da mu ne bo prav, in utihnili. Sliši se samo še igra ter vmes močno dihanje nekoga, ki spi v dolnjem koncu sobe. Kmalu pride nočni nadzornik dôma in bo pozval goste, naj se odstranijo. Igra postaja nervozna. Vrag vedi, zakaj ni več prave igre!

Nataša je v hipu pozabila na dvome in vse prejšnje odločne misli. Njeno zadovoljstvo, da sedi zdaj tu, da je našla Màrija in da sme zdaj sedeti tako rekoč med nji, ji je bilo nedvomno poseben užitek, podobno ugodju mužika, ko se prvič na vlaku lahko zlekne pod klop in zaspi. Mnogo več tudi ona ni potrebovala. Naslonila se je na vznožje železnega posteljnjaka in opazovala osvetljeno skupino kvartačev. Sedeli so kakor doma v najbolj tihi sobi. In tudi ta trenutek ni pomislila, da so domovi teh ljudi v daljnih krajih. Na bližnji postelji sta zasenčena navidezno spala veliki mehanik, Italijan, in njegovo dekle, Rusinja. Onkraj med Bolgari se je nekdo pogovarjal v drdrajočem jeziku. Tik Nataše sta stali ob mizici dve njeni znanki. Jetična Židovka je izbirala rutice in

položila eno na vzglavje Natašine postelje ter šepetaje rekla: »Posodil mi jo je, pa sem jo oprala. Ali ti tega čakaš?« — »Ne vem, koga misliš,« je odvrnila Nataša. — »Dober človek,« je dodala Židovka in sedla na nasprotno posteljo. Nato sta utihnili. Igralci so postajali spet glasni. Nežni Fabio in drobni Karlo sta se pričkala. Vzroka ni vedela. Poslušala je Màrijev glas, ko je miril onadva. Obraz je okrenila po dolgi sobi čez vse tri vrste posteljnjakov, da bi videla vsakogar, ki stopi v sobo. Nenadoma se ji je zazdelo, da je tudi ona doma v tej sobi. Bilo je toplo. Rahla svetloba je obsevala mimo senčnikov komaj neznatne delce sobane. Pri peči je nekoga premagal spanec. Kovač v kotu je smrčal. V poltemi je razumela, da vsi radi prihajajo sem. Vzljubila je zaradi tega tovarišice, ki jih je tu spoznala. Spomnila se je samih lepih dni z Màrijem. Res, njej ni bilo treba ničesar več, tu se je spet zbralo vse življenje. Zatopila se je v misli in občutja, oči so ji tavale po poljanah in daleč do obzorja, ki je v njenih predstavah do tega trenutka obdajalo ta tihi dom kot svoje središče. Po širnih poljanah krog mesta je plavala tišina, ki jo večno spremljajo zvoki veličastne koračnice. Po svoji navadi je sklenila roki v naročju in se prižela nanje. S krčevitim notranjim vzdihom je zašepetala sama pri sebi brez jasne misli: Živeti! Živeti! O, že davno je pozabila, že davno ni mislila na to, da je bila prej zelo bolna ali da bi umrla.

»Nataša,« je nenadoma rekel Kario.

»Naj čaka,« je dejal Mario.

»Jaz mislim, da tebe čaka, ne mene.«

»Saj to je. Molči, naj odide!«

»Nataša!« je nadaljeval oni po rusko. »Lezi in zaspi!«

»Molči in igray!« sta ga prekinila soigravca.

Nataša se je zdrznila. Podmolklo je slišala svoje ime.

»Enajst bo ura, dovoli mi, da grem spat, Mario! Zaspna sem.«

»Ti kar pojdi!«

»Tebe sem čakala, dragi.« Najraje bi se bila zasmejala od dobre volje.

»Tako, tako,« je zategnil Karlo. »Glej, v čem je stvar!«

Mario se je naglo odmaknil od mize in ga osorno pogledal.

»V čem? Kaj to tebi mar?«

»Haha, kaj meni mar. Zdaj vidiš. Kadar pride tebe čakati, potem glej, da se spraviš domov pokorno in srečno!«

»Ne bomo nehali igrati?« je vprašal Fabio.

»Zakaj pa?«

»No, že veš, zakaj,« je dodal Karlo in odločno vstal.

»Igraj!«

»Pustimo! Nataša je bolna.«

»Spravi se spat!«

»Jaz? Jaz nisem bolna.«

Mario je vstal, obstal tam, daleč od nje in jo nevoljno ošvrknil s pogledom. Nehote se je dvignila in pokleknila na postelji ter ga opazovala. Zavedela se je, da vidi vso njegovo krasno postavo, rast, ki je bolj tenka od dekličje in krepka ko pri metalcih diska. Njegov glas jo je znova predramil.

»Pojdi zdaj, Nataša! Dovolj je tega. Ali sem te jaz vabil? Povej!«

Nataša je molče zrla vanj. Njegovo vprašanje se ji je zazdelo drzno. Usta je neopazno odprla od začudenja. V hipu se je domislila, zakaj je bila prišla.

»Nočem,« je končno izrekla eno samo besedo, izgovorila pa jo je tako trdo, uporno, da se je Mario zdrznil in se zbal njene slabe volje.

»Nočeš. Pa pusti! Jaz sem prišel igrat s tovariši in ne maram, da bi nas tu motila. Ali si že večerjala? Kupil sem ti funt masla. Ali si ga našla? Doma se pomeniva.«

»Ne maram tvojega masla.«

»Zakaj pa laziš za menoj?«

»In kam bi hotel ti, naj grem?«

»Izgini.«

»Ne igray se z menoj!« je nehote dopolnila najbolj skrito misel, da mu je vse samo igra.

Stopil je k njej in jo stisnil za roko. Glasno pa je dodal, da so mogli vsi slišati: »Pojdi domov!«

»Kam?«

»Na Petrovko pojdi in me počakaj. Saj ni daleč. Jaz moram nocoj še v klub.«

Gledala ga je uporno in vprašujoče.

»Domov pojdi, pa v svojo posteljo!« se je nevljudno oglasil Karlo.

Mario je divje zagrozil z očmi in ji glasno ukazal:

»Pojdi, če ti rečem!«

»Ne. Ne boš mi ukazoval.«

Pogledala mu je v obraz in sama začutila, kako ji gore oči in obraz od nenadnega sovraštva. Sum se ji je utrdil. Da, namenoma se je umaknil iz svoje sobe in prepustil njo samo onima dvema.

Zgrabila jo je silna volja, da bi mu povedala to zdajle pred vsemi. Pred vsem svetom. Naj oni razsodijo!

»K Torsenu in onemu škrbcu!?« je siknila.

V istem hipu je začutila pekoč udarec na licu. Mario se je bil sklonil tik do nje in jo udaril po ustih.

»Nehaj!«

»Biješ me še!« je vzkliknila in se prijela za lice. »Ti hinavec, podlež! Torej je vse resnica? Moj Bog! Nisem verjela.«

»Drži jezik!« je zamahnil Mario znova in jo hotel pograbiti za lase.

Medtem pa je že planil Karlo k njemu in ga odrinil, rekoč:

»Ti, nehaj!«

Da bi preprečila pretep med njima, sta stopila Fabio in ostali Italijan bliže. Màrijeve pesti, ki so se že neopazno dvigale proti njemu, so padle. Karlo je zaničljivo meril njegove kretnje.

»Zakaj?« je vprašal. »Sramuj se, da si jo udaril!«

»S kakšno pravico jo tepeš?« je vprašal Fabio.

»Tu ni nikakšne pravice,« je povzel Karlo. »Kdor bije ženske, nima pravice do zagovora.«

»Jaz ti pokažem, s kakšno pravico! S kakšno pravico se pa ti vmešavaš v moje zadeve!« je vpil Mario, toda neprijazni obrazi vseh tovarišev so mu spet vzeli pogum. Raztogotilo ga je, da Nataša joče, in ves zmeden se je pričel zagovarjati.

»Jaz skrbim zanjo, ne ti. Ali ste kdaj storili zanjo le toliko, kolikor jaz vsak dan? Vi, vi idijoti!«

»Glej, glej!« ga je prekinil Karlo. »Kaj si ji pa dal?«

»Vprašaj jo! Jaz sem ji bil tovariš, ko je vi niste niti videli. Pri meni je dobila hrane, kadarkoli. . .«

»In zato misliš, da si njen gospodar. Jaz ti povem, da jo ti izkoriščaš, ne ona tebe. Razumeš? O, ti ne razumeš. Seveda ne. Videl sem že, kaj je tebi. In zdaj si jo še udaril.«

»Ali si ti tovariš?« je nadaljeval, ko so vsi molčali.

»Vzemi si jo pa ti, ki si samaritan! Vzemi si jo. Jaz sem danes dovolj spoznal to vlačugo.«

»Mi smo tebe spoznali. Nam ne moreš ničesar utvarjati,« je dejal nenadoma rezko Fabio.

»Stoj! Naj ponovi, kar je dejal,« se je razjezil Karlo in ostro prekinil oba. »Ponovi!«

»Ničvredno vlačugo!« je ponovil Mario.

»Mario!« je kriknila isti hip Nataša. »Mario! Podlež! Podlež! Lažeš, sam veš, da si lažnik. Jaz sem — Jaz sem hodila k njemu, ker sem ga ljubila?« je nadaljevala proti tovarišem. »Pa nisem slutila.«

»A zdaj me žališ pred tem idiotom,« je zavpil Mario ves zmeden.

»Verjela sem ti, da hočeš mene, mene!«

»Ali ti nisem zato dal vsega? Moji nameni so pošteni, jaz . . .«

Zdaj mu ni mogla več oprostiti.

»Ali tudi to, da si upijanil Torsena? Ali tudi to? In mene si upijanil.«

Mario je prebledel in se umikal pred razbesnelo Natašo. Videlo se je, da ga je njena obtožba zadela kot kladio.

»Tudi to,« je nadaljevala, »da si me izvabljal po naročilu?«

»Kdaj? Kdaj? Naj pove kdaj!« je kriknil obtoženi, gledajoč mimo nje.

»To naj ti jaz povem? Sam veš! Sam povej, zdaj, tu pred vsemi. V dušo ti vidim, da veš. Zdajle, nocoj sta me

čakala Andrejev in Torsen. Zdaj vedi še to. Pred vsemi povem, ker se ne bojim nikogar. Niti tebe ne, ti, ti, ki si me prodajal!«

Màrija so očitno zadele njene obtožbe v jedro slabe vesti in samozavesti; planil je, pograbil Natašo z obema rokama za rame in jo poskusil potegniti s postelje. Ko se mu je naglo izvila, jo je potegnil in vlekel za lase. Vide ti je bilo, kakor bi jo bil znova udaril. Njegova sirovost je tako presenetila navzočne tovariše, da se prvi hip nihče ni zganil dekletu na pomoč. Tem urnejši pa je bil Karlo nato, ki je kot blisk šinil vmes in z enim udarcem v obraz odbil napadalca od njegove žrtve, pa ga z vso silo treščil na tla ob vznožju nasprotne postelje. Vsi okrog so še osupli stali na prejšnjem mestu, ko si je Nataša popravila lase, potegnila ovratnik kratkega plašča na obraz, in hotela oditi, a je samo zajokala. Njen obraz je bil videti še bolj izmučen, še starejši in še bolj upadel. Kakor da so vsi hkratu opazili njeno tenko, kratko krilce in vso siromašnost, se jim je zazdelo, da se trese tudi od mraza. Boj med onima jih ni zadel tako kakor to, da se med njimi godi nekaj strašnega s tem dekletom, ki se jim je vedno smililo, ker je bila sirota. Karlo je še drhtel in si razburjeno popravljaj lase.

»Poznam te!« je strogo dejal dvigajočemu se nasprotniku. »Vedno si le igral pred nami tovariša. Ti si bil vedno gospod.«

Mario je šrše švignil z očmi po njem in po Nataši in s studom odvrnil: »Vse to zaradi te vlačuge, zaradi vlačuge!« je ponovil kljub strašnemu Karlovemu gibu, ki je vznemiril celo ostala dva. — »Zaradi bednega, histeričnega vrišča se nisem še nikdar tepel, niti . . .«

»Ven!« je kriknil ta hip Karlo in se zagnal vanj. »Ven, ti pravim, ti izkoriščevalec žensk, ti kreatura . . .«

Ruvala sta se proti vratom, dokler se ni Mario ustavil, da si poišče suknjo. Tedaj so obstrmeli pred njegovim krasnim kožuhom, pred suknjo, ki so jo vsi na njem poznali in ki ni nikdar prej zbudila v njih slabe misli. Obstali so pred to polgosposko kretnjo človeka, ki se je se pred eno minuto do smrti pregrešil nad bednim, svojim dekletom in si zdaj z običajnimi, bahavimi gibi uravnava svoj dragi plašč. Isti Mario je pred trenutkom omenjal kruh in maslo, ki ga je dajal dekletu, zaljubljenemu vanj. In zakaj ga je dajal? Ali niso dekletove besede v njeni nagli jezi izdale gole resnice? Nihče ni več dvomil, da so bile njene obtožbe več ko histerija. Tam stoji žrtev, tu nečloveški plitvež, izkoriščevalec. Zaželeli so si, naj čimprej izgine iz sobe, niso ga mogli več gledati spričo tega, da so ga še pred nekaj časa spoštovali med seboj kot tovariša. Kaj hoče ta človek zdaj še od njih?

Ozrl se je še enkrat proti vsem, kakor da je čakal na to, in zamahnil z roko v smer proti Karlu. Sovraštvo in

zaničevanje njegovega pogleda sta se zagrizli v tovariša in v Natašo.

»Za takšno nesramnico!« je še enkrat siknil med zobmi in se zagnal mimo. Nato je nenadno obstal pred skupino tovarišev in glasno, počasi in s poudarkom izgovoril proti Karlu: »Vidi se, da nisi bil obsojen zastonj na galero, ubijalec!«

»Izgini!« so temno zrasli nad njim in nekateri so poskušali zastaviti pot, da se ne bi znova spopadla. Mario pa si je s komolci napravil pot med njimi in šinil kot blisk mimo njih. Z eno roko v žepu in sklonjen do tal, je bil videti pripravljen na boj. Mario se je naglo zaustavil in stala sta si sključena za napad z očmi v oči.

»Ven, izkoriščevalec žensk in lažnik!« je kriknil Karlo nad njim in škrtnil z zobmi, da je vsem zastala kri in so s strahom pričakovali najgroznejšega dejanja. A hitreje kakor tovariši se je zavedela iz tega Nataša, ki je preko ramen opazovala prizor. Nepričakovana Karlova pomoč ji je do tega hipa dajala moči in poguma, da se je uprla Màriju in izpovedala svojo obtožbo, ki se je sicer ne bi bila nikdar upala glasno izreči. In njena obtožba je bila pravična. Zdaj je vedela, da je Mario ni nikdar ljubil in da je navaden lopov. Kljub temu pa se je v vsej svoji notranjosti zbala zanj, ko se ji je zazdelo, da je opazila v Karlovi roki nož.

»Pustite ga!« je kriknila. »Pustite ga!«

Preden so se nasprotniki zavedeli iz strahu in novega začudenja, je že planila od peči sem ter se vrgla pred Karla.

Mario je izrabil priliko in pobegnil.

IV.

Kaj je zdaj?« se je umaknil Karlo od nje, spravil nož v žep in vprašujoče zrl zdaj njo zdaj tovariše, ki niso bili nič manj kakor on zmedeni in presenečeni nad tem preokretom. »Ali si prej govorila resnico ali ne?«

Sopel je še, vznemirjen od podle Màrijeve žalitve, ki jo je moral na Natašino zahtevo požreti brez osvete. Smrtno užaljen, po njeni krivdi . . . Toda spoznal je iz pogledov, da tudi oni niso verjeli Màrijevim besedam. Zato se je nekoliko pomirjen obrnil k Nataši, ki se je onemogla zgrudila in jokala v blazino na postelji.

»Ali te je žalil ali ne? Te je udaril ali te ni? Te je dajal drugim ali ne? Govori!«

»Ljubiš ga,« je napol vprašal Fabio.

»Priznaj, da ne moreš ljubiti takšnega podleža! Zakaj si prišla za njim k nam, ako ga ljubiš? Sploh te jaz ne razumem,« se je razburil Karlo spet zaradi nje.

»Nisem vlačuga! Nisem vlačuga!« je kriknila, kakor da je preslišala vsa vprašanja. »Samo v meni ni bilo moči, moči ni bilo. Ljubila sem Màrija. Naj bo to poslednjikrat, da sem izgovorila njegovo ime. Jaz sem kriva, ne on.«

C E N E K R A N J C

Zgodba o češnjah

Že spet sta vzkipela. Kar videti se nista mogla. Jezik se je razvezal in pest se je stisnila, da sta le zaslišala drug drugega. Gosar je Brecljev voz, ki je po njegovem mnenju stal na Gosarjevem svetu, s sekiro razbil na drobne kosce. Breclj je Gosarjevo kokoš, ki je prišla pred njegov hlev, zapodil, da jo je kar spodneslo domov. Gosar je postavil pred Brecljeva okna tri metre široke in štiri metre visoke planke. Pravil je, da bo grunt prodal, samo da mu ne bo več treba gledati takega soseda. Breclj pa je zamahnil s predpasnikom in se smejal, smejal.

Gosar pa je natančno vedel, da je Breclj dobil neki denar, Breclj pa prav nič in tudi kdo drugi ne, samo Gosar. In potem je šlo naprej: pravde za dvorišče, za pot na polje, za vozove in za sto nepotrebnih besed.

Prelepo so cvetele češnje, kar šibile so se v belem bogastvu. Mi smo stali pod njimi, gledali Gosarja in Breclja, kako sta bila huda drug na drugega, pa smo se jih hitro naveličali in spet stopili k svojim opravkom. Vse je tako lepo raslo, trava in ogromne smreke nad hišami,

vse je tako lepo dišalo, skrite marjetice v travi in košate češnje za podi, vse je tako veselo živelo, čebljajoče žogice, ki so se valile okrog Tonjeve koklje in Koblančevi konji, ki so hrzali in tolkli z močnimi podkvami ob trdni hrast vsak večer dolgo v noč. Gosarjeva in Brecljeva jeza je bila le nekaj čisto postranskega, čeprav se je v večerih slišala po vrtovih čez pol vasi.

Čudovita pomlad je zvečer poklicala Brecljevo Kristino in Gosarjevega Tončka. Le enkrat sta pomagala očetu, ki sta preveč skočila drug v drugega, potem pa nikdar več. In še takrat, ko sta se očeta tepla, sta se Kristina in Tonček ob njih skoraj objela. In ko sta Gosar in Breclj v brezmejnem sovraštvu vsa kipeca šla vsak v svojo hišo, sta se Kristina in Tonček umaknila drug od drugega, ker sta se nečesa zbala in sta vsa trepetala.

Tonček je imel štirinajst let in že ni več hodil v šolo, nad vse rad pa je imel češnje. Kristina tudi ni več hodila v šolo, imela je črne lase in črne oči in na Brecljevem vrtu so stale tri češnje in vse so cvetele, kar so le mogle. Dve sta bili rdeči, tretja pa bela. Tudi Kristina jih je imela rada, a tako ne kot Tonček. Tonček je pa vse videl, kako cveto: na vsaki veji je toliko cvetov, da bo češenj še vse polno, tudi če bo komaj vsak deseti cvet rodil sad. Tudi to je že vedel, kje bo dobil strah in ga skrivaj prinesel Kristini, da vrane ne bodo upale v češnjo, da bi vse

okavsale in pometale na tla. In tudi vse druge češnje v vasi je imel preštete, pa saj se je tako lepo videlo s polja, kako stoje posejane med jablani in hruškami okrog hiš in podov. Vse je cvetelo in raslo, tudi Tonček in Kristina.

Zvečer je šla po vodo. Oče je bil žejen in je šla po sveže vode v studenec. Tudi Tonček je bil pri studencu in v travi pri njem še nekdo. Kristina je skoraj pritekla v hrib, hitro odprla kanglo in se sklonila k vodi. Najbrž jo je bilo strah. Tončka in opazila in ko je točila vodo, je stopil k nji in ji prijazno položil roko na ramo. Malo se je stresla, pa ga je takoj spoznala in se mu je zasmejala.

»Kako sta se spet kregala! Ali res ne bo konca teh pretepov?«

»Jaz bi šel kar od doma! Služit bom šel.«

»Jaz bi šla kar od doma! Služit bi šla.«

In sta oba natočila mrzle vode in stopila izpod drevja.

»Ali bova šla skupaj, Kristina?«

»Če bi šla, s teboj bi šla tako lahko.«

»In bova oba zaslužila, kajne?«

»Oba.«

Tesno drug ob drugem sta šla od studenca. Tedaj je planil Gosar iz trave, da je Kristina zbežala na svojo stran in da je Tonček obstrmel sredi steze. Nič ni rekel

Gosar, samo k otroku je stopil in ga prijel za ovratnik in vlekel za seboj. Tončku je padla kangla iz rok, pa je ni mogel pobrati in Gosar jo je brcnil po travi, da je Kristina vsa zatrepetala. Gosar pa ni še vedno nič rekel, samo za vrat je držal trdo kot s kleščami in roke so se mu tresle in škripal je z zobmi. Odprl je hišna vrata, da da so šipe zašklepetale, odprl je druga, ki so vodila na vrh, da so udarila ob steno, odprl je tretja, ki so vodila na podstrešje, da so se skoraj podrla. Tončka je nato vlekel za seboj, Tonček ni nič videl, Gosar je moral videti vse. Čez grede ga je vlekel, Tonček je skoraj pri vsaki padel, in prišla sta do zidanih golobjakov, kjer že ni bilo golobov več let. Gosar je odprl največji golobjak, dvignil Tončka in ga vrgel vanj.

»Tako,« je siknil, zaprl vrata, jih zaslonil z nečim in šel. Vrata na podstrešje je zaklenil in ključ vzel iz ključavnice.

Tonček se je ves tresel, uprl se je v vrata, z roko je potipal okrog sebe, pa je povsod prijel za zid. Videl ni nič in je spet prijemal za surovo opeko nad glavo in majal vrata, ki se niso dala odpreti. Potem je slišal, kako vpije oče v hlevu nad kravami, ki niso vsega pojedle in kako je kmalu zaprl hlevna vrata in stopil v hišo. Potem ni slišal nobenega glasu več. Jokal je in spet iskal z roko, da bi kje našel kaj, a se je le nekoliko mogel ganiti. Potem

je z nogo otipal dve stari gnezdi in jih spravil k sebi, stresel mrvo iz njih in si jo dal pod glavo. Spet se je uprl v vrata, pritisnil je z vso silo, a udala se niso. Na Kristino je pomislil in spet poslušal, da bi kje ujel kak glas, a vse je bilo tiho, le prav majhen veter je šumel s hriba. Potem je opešal in zaspal.

Sedi v ozki rogovili vrh češnje in vleče k sebi veje. Vsaka veja — rdeč venec okroglih češenj. Kar gleda jih in gladi, v vsaki se vidi samo sonce in v vsaki se vidi tudi Tonček, samo če češnjo prav obrne. Res je rogovila zelo ozka, in težko sedi v nji, večkrat se mora prestopiti na drugo vejo, da mu noga ne zaspi, včasih se mora z rokami trdneje oprijeti debla, da ga veter, ki močnejše potegne, ne vrže na tla, tudi presesti se mora včasih, drugače se bo kar zarasel v češnjo — a tele veje so res kot rdeči venci. Da morejo biti češnje tako lepe!

Tamle je strah, ki ga je prinesel Kristini, da vrane ne bodo upale v češnjo: v raztrgane hlače je natlačil slame, k hlačam je prišil suknjič in ga pokril s starim klobukom. Suknjiču je dal v roke belo palico in strah je bil tako strašen, da se ga je še Kristina bala. Skupaj sta ga zvečer spravila v češnjo. Vrane so se ga prve dni tako bale, da so se od daleč ognile češnji in so kričale, da je bilo veselje. A češnje so zorele vedno bolj, vedno bližje so prihajale vrane in Tončka je začelo skrbeti: Kaj bo, ko se stra-

šila ne bodo več bale? In res! Neko dopoldne se je prav iz spodnjih vej rdeče češnje dvignila vrana. Nekaj je bilo treba narediti. In Tonček je prišel k meni, ustrelila sva tisto predrzno vrano in jo privezala k strašilu na belo palico! Ko bi vi slišali, kaj so počele drugi dan vrane! Vse kozolce so hotele razkopati in izključvati vse mladike z jablan, na češnjo pa ni upala nobena.

Tonček se mora spet presesti v svoji tesni rogovili, spet mora stopiti na drugo vejo. Tamle gre pa Kristina.

»Kristina ali hočeš češenj?«

Kristina pride pod češnjo, nastavi predpasnik, Tonček odlomi najbolj polno vejico in ji jo vrže.

Tedaj začuti v rokah tako slabost in tudi želodec ga začne boleti, da se zboji, da ne bi padel na tia. Trdneje se oprime veje, a takrat stopi tako nerodno, da mu noga spodrsne. Tonček izgubi ravnotežje in začne padati. A ne leti dolgo. Čuti, da se je naslonil na neko stvar in ko začne tipati, kje je, otiplje hrapavo opeko in takrat se zbudi.

Ni se mogel spomniti, kje je. Potem je otipal vrata, gnezdo, ki ga je imel pod glavo in se zavedel. Vse telo ga je bolelo. Poslušal je, da bi slišal človeka, napenjal oči, da bi kaj videl. Tema, pod njim je nekaj zaškrtalo; udaril je z roko po vratih in škrtanje je prenehalo.

Neskončno dolgo je slonel ves zvit v golobjaku. Včasih je zadremal, a ga je nenaden šum spet zbudil. Tudi petelini so zapeli. Včasih se mu je zdelo, da nekdo gre, in pazljivo je poslušal, pa spet ni mogel ujeti nobenega glasu. Kaj si bo mislila Kristina o njem, ko bo zvedela, da je bil zaprt. A vrata se niso udala, čeprav niso bila posebno močna, ker z vso močjo se Tonček vanje niti upreti ni mogel.

Tedaj se mu je zazdelo, da se nekoliko sveti luknja, skozi katero so izletavali golobje. Opazil je, da je napol zamašena s kosem opeke in z nogo je tisto opeko toliko premaknil, da je bila vsa luknja prosta. Droben pramen svetlobe je zasijal v njegovo ječo. Zelo ga je bil vesel. Sklonil se je, da bi videl, kakšen dan je že zunaj, a se je takoj prestrašil. Spomnil se je namreč, da še sedaj niso podrli odra, ki so ga bili postavili, ko so popravljali zid, in vedel je, da leži vprav ob golobjakih debel les in da je tako čisto zaprt. Tisto svetlobo, ki je silila k njemu, je gledal, in bilo mu je hudo.

Nekdo je stopil k podstrešnim vratom in tam čaka. Tonček ga je dobro slišal. Že je hotel poklicati, ko je zaškripal ključ in so se vrata odprla. Čez grede je stopal oče. Odprl je golobjak in položil pred Tončka kos kruha in lonec vode.

»Pet minut imaš. Opravi, kar hočeš!« In oče se je obrnil.

»Oče — «

»Molči! ——— z njegovo hčerjo!« Ni ga Tonček dobro razumel, besede pa ni rekel nobene več.

Čez nekaj minut je oče zaprl sina nazaj v golobnjak in podstrešna vrata zaklenil.

Sedajle žene Micika krave na pašo. Kruh je pozabila, in kliče, naj ga ji prineso. Nekdo res teče za njo.

Voz ropota mimo hiše. Voznik počí z bičem in Tonček ve, da je to Brecljev Matevž. Ve tudi, da gre po steljo in da se pelje z njim tudi Kristina. Dolgo časa sliši voz, ki ropota po izsušeni cesti.

Spet voz in za njim drugi in tretji, glinarji gredo v gmajno.

Po strehi nad Tončkom hodi golob. Njegove stopinje se slišijo, kot da pada po opeki droben dež.

Pri Tonjevih kličejo Mici, naj gre jest, kam se je vendar uteknila.

Sedem zvoni, šele sedem je ura.

Spet nekaj voz. Nekdo zapre hišna vrata in vse po hiši utihne.

Neskončno dolge ure teko. Tonček napol sedi, napol leži v svoji luknji. Niti obrniti se ne more. Zakliče, a ga je takoj samega sebe sram. Molčal bo, Kristina ne sme

zvedeti, kje je bil. Zamiži in hoče zaspati. Potem bo prišel oče in ga bo izpustil. Sili se in sili, a spanca ni. Odkruši košček kruha, pojediti ga ne more. Spije požirek vode, pa si polije in zmoči suknjič in srajco. Oči ga bole in z obema rokama si stiska razboleli hrbet. Vse je tiho v hiši, vsak čas pa mora priti kdo domov, da bo skuhal južino. Preživi še nekaj dolgih ur in potem zasliši krave, ki jih Micika spravlja v hlev. Zaspi in v nekakem polsnu sliši okrog sebe različne glasove in kliče, ki jih pa ne razume. Spet se prebudi, skozi lino sveti trudna svetloba, pa spet zaspi. Ne ve več, koliko časa je zaprt, teden dni ali že dolgi mesec. Pri cerkvi spet nekaj zvonov, v njegovi ječi je zelo vroče in voda v loncu se je čisto ogrela. Pije jo in jo poliva po sebi. Vsi glasovi okrog njega so se združili v drdranje voza, ki vozi okoli hiše: če gre čez travo, ga ne sliši skoraj nič, ko pride na cesto, zaropota močneje. Bolečine v križu so vedno hujše, tudi glava ga boli, a kričal ne bo. Bog ve, kaj si Kristina misli, ker ga tako dolgo ni nič iz hiše. Saj ga je vendar morala pogrešiti. Na polje ga že tako dolgo ni bilo, ko je šla v gmajno po steljo ali po drva, ga tudi ni videla. Bog ve, koga bo vprašala po njem? Pa češnje, vse bodo pojedli drugi. Saj je toliko otrok in šolarjev, gotovo stojijo skoraj od jutra do noči pod njimi, in tisti, ki so tako srečni, da jih obirajo z vej, jim jih morajo metati kar naprej na tla.

Pa je toliko mislil, da jih bo nabral poln predpasnik, jih doma lepo izbral, zvečer pa jih bo dal Kristini, da jih bo imela tudi Kristina, ki sama ne upa na češnjo. In češnje gredo po glavi Tončku kar naprej, vsak dan, sedaj ko so vsi pozabili nanj, še Micika, ki je gotovo huda, ker ji ni hotel pomagati pasti krav in ji je gotovo popolnoma vseeno, če Tonček takoj umre. Mama bi pa gotovo prišla in ga rešila, pa oče stoji sredi stopnic in nikogar ne pusti na podstrešje. Češnje, češnje! Ali je sedaj prav za prav vredno, da pride še kdaj iz tega golobjaka, ko pa češenj ni več? Kako je bilo lansko leto lepo! Brecljev hlapec je prinesel ogromno lestvo, varno jo je naslonil ob deblo, pa še ni segala do vej. Ko je prišel do konca lestve, se je oprijel debla in še cela dva metra je moral plezati, pa je prijel prvo vejo in se med velikim stokanjem spravil nanjo. Cela tropa otrok pod češnjo ga je občudovala in komaj čakala, da bi jim zagnal češenj. Potem jim je pa začel mesto češenj metati same pečke in skakali so za tistimi pečkami in gledali in iskali po travi, pa češnje ni bilo nikjer nobene. Pa so takoj vedeli, kako jih hlapec vleče. »Daj no, zaženi že vendar kakšno češnjo!« — »Do nobenih ne morem!« Pa to ni bilo nič res; veje so se kar krivile, tako so bile navezane. A hlapec je bil lačen in se je najprej sam najedel, potem je šele začel metati drugim. Pa kako je bilo imenitno pri Govčevi češnji! Po bre-

gu so se valile na travnik, kot da so pirhi. No pa so se tudi lahko. Saj trava je bila pod češnjo čisto pohojena. Pa Francelj! Ko se je naveličal jesti in metati na tla, ali mislite, da je prišel nazaj na tla po lestvi? Kaj še! Kar spustil se je koncu vej, od veje do veje, vedno je bil bližje zemlji, za zadnjo vejo se je pa prijel, se nekoliko zagugal in bil je na tleh. Seveda ima Govčeva češnja veje skoraj pri tleh, ne pa tako visoko kot Brecljeva. — Pod Zornetovo češnjo pa ni bilo toliko prijetno. Samo Vinko je smel vanjo, drugi pa nobeden ne. Niso pustili, da bi ne položili vej. A kakšne so pa bile Zornetove češnje, kot jabolka! In ni čudno, če jih je smel obirati samo Vinko. Vej jim ni pa nihče polomil. Zelo so pa oblomili ponoči kloštrsko češnjo. Taka je bila neko nedeljo zjutraj, da jo je bilo kar hudo pogledati. Še tega ne, da bi veje vsaj lepo odrezali, kar odkrehali so jih, da je bela koža visela z vse češnje. In takrat še čisto dozorela ni. Nekdo je moral biti zelo lačen, da je kar zelene češnje z vejami moral pojesti.

Tonček je mislil na češnje. Bolj kot hrbet in noge, ki jih ni mogel iztegniti, ga je bolelo to, da so mu vse češnje drugi obrali, da jih ne bo videl, kako se bodo vse rdeče svetile v soncu. Spet je hotel zavpiti, sedaj je bil pa že več kot teden dni zaprt in tako lačen, da ni mogel več živeti. A zbal se je zopet. Morda bi ga kdo drugi slišal in

potem bi poizvedovali, kaj je z njim in po vsi vasi bi govorili in ko bi šel po cesti, bi vsi kazali za njim: Poglejte ga, zaradi Kristine je bil zaprt! In je molčal. — Bil je pozabljen od vseh. Še sonce ni več sijalo skozi lino, v njegovi ječi je bila tema. Še miš pod njim ni več škrtala in vozovi po cesti niso več ropotali. Nobene stvari ni več slišal, tudi bolela ga ni nobena reč več, bil je napol mrtev. In na Kristino je že skorai pozabil, samo za češnjami mu je bilo neznansko žal. Zaspal je.

Spet je zaškripal ključ v vratih in Tonček se je zbudil. Vrata so se odprla, prišel je oče. Odprl je golobjak. Tonček se je skoraj zvalil iz njega. Oče ga je ujel za roko, sicer bi mu bil padel na tla. Ko pa ga je postavil predse, Tonček ni mogel stati. Ves sključen je omahnil na tla.

Oče je preplašen pobral kos kruha, ki ga je prinesel sinu, ko ga je prišel prvič obiskat, in lonec, v katerem je bila še skoraj vsa voda.

Nato je stopil skozi vrata in po stopnicah navzdol.

Tonček je gledal odprta vrata, a vstal ni, da bi zbežal. Ves bled je sedel na tramu in jokal za prelepimi češnjami.

Oče je prinesel latvico mleka in velik kos kruha.

»Tu imaš! Danes te še ne bom izpustil, da boš za vselej vedel, da z onimi nimaš nobenega opravka, pa prav nobenega!«

Latvico mleka in kruh je pustil pred sinom, obrnil se je in podstrešje zopet zaklenil.

Tonček je pa legel na hišni strop, iz bližnjega kota potegnjen staro obleko in si jo dal pod glavo. Tam je ležal in jokal. Ko je zasijalo sonce skozi streho, se je splazil k latvici in pil, pil.

Potem je poskusil hoditi. Zelo težko je šlo. A koncu podstrešja je bila majhna trikotna lina. Do nje je moral priti, da bo pogledal, kakšen dan je. Z veliko težavo je prilezel do line, se vzel k nji in pogledal skozi njo: Sonce je pilo roso s treh Brecljevih čišenj, ki so vse blesteli v razkošnem belem bogastvu, s treh Brecljevih čišenj, z dveh rdečih in s tretje bele.

S T A N K O V U K

Dominik

Deževen marec. Muževen in kar nič se ne zdi, da bo kdaj pomlad. Od morja so prišle megle in legle okoli ukrivljenih borov. Po ozkih cestah med nizkimi, kamenitimi ogradami leži blato in deževnica. S trt curlja na črno zemljo. Tistih par bajt na Vrhju se vsebolj prijema stara črnina. V oknih so cvetličniki iz praznih konzerv in v njih raste nekaj poganjkov brez zelenja in vonja. Iz enega samega dimnika se kadi za spoznanje bolj sivo kot megla.

Ko hodim mimo vrat — saj ni več kot deset okorno pozidanih hiš — ni vonja po črni kavi, niti po prežgani pšenici. Komaj proti večeru se bo zaslišalo prasketavo šumenje koruzne polente. Na lesenih gankih pred hišami vise kite rumene turšice in segajo človeku do glave, pred vrati — toliko da ne pod kapom — stoje umazani, revni otroci z velikimi, črnimi očmi. Od povsod kaplja. Iz piškavih žlebov, s pločevine, nakradene kje po jarkih, s strešnih korcev, iz golih dreves, iz črvivih ograj. Umazana deževnica je počrnila z blatom kamenito ploščo, ki je skoraj pred vsakim pragom.

Po malih vrtovih je zemlja črna, kot da je pomešana s prahom od oglja; iz nje rasto ukrivljene smokve z razgaljeno skorjo in nekaj zelenjave. Morda majaron. Ti vrtovi nastanejo tako kot kje na daljnih, kamenitih otokih. V koših naneso ljudje zemljo in pokrijejo kamenje. V razbitih loncih zeleni nekaj čisto drobcenega, solati podobnega.

Vas je majhna, vekomaj čepi na planoti. Od zadnje hiše se vidi morje. Ljudje pa so hribovci in nič mornarskega ni v njih.

* * *

Hiše so samo na eno stran poti. Na drugi so trte, tiste čudne trte, ki rasto rajši med kamenjem kot v dobri zemlji.

Vstopil sem pri zadnjih vratih.

Preko dvorišča sem prisel v kuhinjo. Ognjišče iz opeke in z železno ploščo. Napa je še vedno — morda v spomin na staro pravo. Dolga, izgledana miza — otroci vedno z nožici režejo vanjo — klop in stol, omara, tista čudna omara, ki jo najdeš v vsaki kuhinji, nekaj krožnikov, sol in škaf za vodo.

Stene so gole. Samo blizu okenca visi podobica z Marijo Višarsko. Pod je iz opeke in moker.

Mati je sedela pri oknu in šivala perilo.

Po tleh so se igrali otroci z vozičkom, ki je imel za kolesa vretena od sukanca. Ko sem vstopil, so se me ustrašili in eden je zaklical:

»Mama!«

Mati, stara že skoraj sedemdeset let, je vstala, pa me v mraku deževnega popoldneva ni takoj spoznala, šele ko se je približala, je našla moj obraz.

»Pa kaj te je prineslo ob takem vremenu?«

Očeta — gospodarja — ni bilo doma. Tudi ob dežju je ril med jarki in kavernami, da bi našel kaj stare železnic in je prodal. Ko nehajo deževja, pa bo pričel okopavati zemljo in vsadi breskve.

»Vedno riže, riže, dokler ne bo lep dan udaril s krampom ob granato in ga bo razneslo, kot jih je že toliko. Si prišel pogledat Dominika? Dominik! Dominik!« je zavpila.

Toda nihče ni odgovoril. Truden, starčevski glas, v katerem ni bilo nič več kake ženske miline, se je odbil od golih, vlažnih sten v kuhinji.

»Dominik.«

Po sobi nad kuhinjo je bilo slišati nekoga, ki je hodil, toda nihče se ni oglasil.

* * *

Stopil sem po vegastih lesenih stopnicah v prvo nadstropje. Vsaka vstopnica je zaškripala drugače. Bolj ža-

lostno, bolj trpko, bolj suho. Gori na hodniku so bile iste gole vlažne stene, brez vsake slike, ravnotako kot da so ljudje s stvarmi ravnokar pobegnili pred vojno. V podu je manjkala deska.

Obstal sem pred edinimi vrati:

»Dominik!«

Vrata se se odprla. Mlad, čotast človek je pogledal ven. Imel je resen obraz, ki je bil lep, čeprav morda že dolgo neobrit. Čotal je čisto nalahno.

Sedel sem za mizo.

»Od kod prihajaš?« me je vprašal.

»Od morja.«

Mahnil je z roko, kot da je že vedel za odgovor.

Ni mogel doumeti mojega potepanja, posebno sedaj, to muževno pomlad, ko dežuje skoraj cel mesec in so megle okoli brinjevih grmov in borov goste ko samota. Čeprav čisto blizu morja, je bil gorjan in mu je bilo tam doli vse tuje in nedomače. Okno, ki je gledalo proti morju, je zadelal z lepenko od bogve kakšnega ovoja. Iz črnih, katranastih črk na nji, se je še bralo: »Attenzione fragile.«

Ni bil visok, ravno prave rasti in postave bi bil, da ni čotal. Imel je lep, čudno resen obraz, ki sem se moral vedno ozirati stran od njega.

V sobi je bila dolga krojaška miza, likalnik, polica z modnimi listi in dvoje, troje knjig. V kotu je stal šivalni stroj s stolico. Ob steni stegnjena kmečka skrinja.

Vonjalo je po snažnosti in po redu. Z nezadelanega okna se je videlo na vrt. Vedno ista črna zemlja ograjena z bodečo žico in mrkim, kamenitim prizidkom. Ista ukrivljena smokev in isti razbiti lonci z majaronom. Na oknu stoji stara vojaška skodela z odletelim loščem, v njej rase pelargonija.

Videlo se je do ograje, pa še do tja bolj slabo, kajti megla se je plazila skozi nizko grmovje čisto do oken, da je vse tonilo v čudno sliko, s katere so pobegnile barve.

Muževen gorski marec, vsi dnevi v njem so bili vse pomladi podobni enemu, vsi prihodi in vsa slovesa brez spreminjanj. Z Dominikom se nama je včasih zgodilo, da sva sedela vse popoldne molče in je bilo, kot da bi govorila. Vse sva vedela drug od drugega. Prav tako kakor njemu ni bilo treba odpirati od prvega dne naprej več knjige na polici. Prebral jo je enkrat in sedaj je vedel vse: Mariano Mariani: »Povero Cristo«. Ko mi je nekoč povedal zgodbo tistega jetičnega človeka, se mi je zadelo, da mi je povedal svojo. Hči nekega cestarja mu jo je posodila. Cestarja so premestili drugam in knjiga je ostala na polici. Bolj v spomin na Nino kot za kaj drugega.

Sivo popoldne je zadelalo okna in skoraj se ni več videlo. Dominik je delal hitro.

Dve vajenki danes nista prišli, ker je bilo deževno. Ena je nesla obleko v vas pod hrib onkraj reke. Dominik je moral hiteti za tri, delal je sključen, čisto podoben do cela zdravemu človeku. Samo kadar se je prestopil po kaj in je z ukrivljenimi sunki prestavljal noge, je človeka kar na lepem zbolelo v očeh.

Dominika so pohabili v vojni. Kako in kdaj, ni povedal nikomur. Zdravil se je kot ruski ujetnik na Kavkazu in ni nikdar okreval. Tudi tožil ni nikdar. Vrnil se je krevsajoč, čeprav bi se mu morda bolje godilo, če bi ostal tam gori. Vsaj tako so pravili nekateri njegovi tovariši iz vojske. Vrnil se je nenadno, ne da bi prej kaj pisal ali sporočil, potem ko so že deset let vladali sovjeti. Sedel je na prag pred hišo in je poklical mater:

»Vrnil sem se,« je dejal. Pa se je zdelo, da je ne vidi. Gledal je črne hiše, za silo popravljene, vrtove, ki jih gradijo kot na otoku Aran, gole smokve, in je ponovil:

»Vrnil sem se!«

Potegnil je zrak vase in je vedel, da se je vrnil radi zemlje, ne radi matere.

Šele ko je vstal, je mati videla, da je čotast. Zajokala je.

»Kakšen pa si, otrok?«

»Kaj bi tisto. Samo, da sem doma.«

Zvečer so prišli ljudje, ki so tudi po vojni doživeli revolucijo in so ga izpraševali, kako je zdaj drugod po svetu.

»Kaj bi ne bilo revolucije! Pomislite: dva dni smo marširali kot ujetniki drug ob drugem po samih strniščih, kmetje tam okoli so pa poznali kruh samo za Božič, za Veliko noč in za smrt. Tam, kadar hočejo povedati, da človek umira, pravijo: ‚samo kruh še jé‘.«

Ljudje so se čudili in hodili večer za večerom, dokler se jim ni skril. Prvo pot jim je nekaj povedal, zdaj mu je bilo žal. Saj ni prišel domov iskat ljudi!

Spočetka je bil mrk, ker ni mogel kopati zemlje. Ko je oče okopaval trte, je sedel na kamenit prizidek in je gledal črno prst.

»Oče, zemlja je dobra.«

»Je, če jo dobro okopuješ in gnojiš. In če dobro sadiš.«

»Oče, bi verjeli: Zemljo sem sanjal. Našo zemljo sem sanjal tam gori. In trte, oče.«

Oče je molčal.

* * *

To popoldne sva sedela tiho. Gledal sem pelargonijo na oknu v skodelici. Dominik je rezal novo obleko. Potem je prižgal luč in zaprl polkna.

»Kako je z Jelo?« sem ga vprašal.

Zmignil je z rameni.

»Vedno enako. Že leto dni.«

Prej je bila pri njemu. Naučil jo je šivati in rezati. Bila je slabotno dekletce z lepim, mehkim obrazom. Po navadi je delala pri šivalnem stroju v kotu in ni nikdar govorila. Samo včasih je vprašala:

»Dominik, je prav tako?«

»Prav.«

Bila je pridna in dobra. Morda ga je imela rada. Pri sedemnajstih letih je vse mogoče. Njena družina je bila vsa jetična in lansko leto je zbolela še ona. Nekaka ustanova za pobijanje jetike jo je spravila v neki sanatorij.

Dominik hodi sedaj vsak ponedeljek, ko ni toliko dela, k njej v mesto. Na cesti pod goro počaka na avtobus. Vmes nakupi pomaranč in ilustriranih listov ter jih ji nese. Ko se je vrnil iz vojske, je prinesel s sabo čuden čut za pravico, ki ga ljudje niso vajeni. Vsak ponedeljek nese Jeli celo tedenski zaslužek, kot da še vedno dela pri njemu.

Toda, odkar je Jela v sanatoriju za jetične, je postala nervozna in čudna. Včasih noče listov, včasih vrže pomaranče pred njim skozi okno. On potrpi vse, kakor da ga draži ljubljjen otrok.

»Saj se pogodba med človekom in človekom prične šele takrat, ko ni več pogodbe med delodajalcem in delavcem. Ko si delavec ne more več služiti kruha, takrat

nastane nova pogodba, ki je nobeden ne podpiše in vendar terja Bog odgovora od nje.«

Pustil je delo in stopil sredi sobe.

»Kaj misliš, da bi lahko ne zaslužil več? Kaj misliš, da bi si ne mogel kaj prihraniti? Samo če bi hotel. Zato ni treba biti nepošten. Samo srce mora imeti človek za to. Vajenkam bi plačeval polovico manj kot plačam. Tako kot drugi. No, in če bi hotele živeti, bi morale na cesto za drugo polovico. Tako kot vse druge. Saj ni moja skrb, koliko rabijo. Vem samo, koliko jim gre po sindikatni tarifi. Vse drugo je solzavost, ki ni za naš čas.«

Prenehal je, ko da posluša sam svoj odmev. Vedel je, da ne govori resnice. Pogledal je pelargonijo in jo z okna prenesel vso mokro na nezakurjeno peč.

»Ne, saj ni res tako, kaj vem, zakaj to delam. Moram, nekaj moram. Saj to ni solzavost. Iz vojske sem prinesel željo po zemlji, po prav tej zemlji in nekako čudno mehko. Zdaj vidim, da nisem za zemljo. Pokveka sem. In pomisli: šele tu sem videl, da nisem za njo. Vso pot sem mislil, kako bo pomlad in bom delal na vrtu. Vse sem preračunal, kako bom okopal, tokajca sem mislil nasaditi. Šele ko sem videl očeta, kako je vihtel motiko, sem se zavedel . . . No, in tako je ostalo, da gojim pelargonije v starih, razbitih loncih . . . In da ne morem biti žival, kakor so drugi. Sam sem kakor razbit lonec. Samo malo

zelene mehkode še raste v meni. Dušo mi je razbilo v vojni kot krožnik. Drobci so se zasadili po vsem telesu.«

Malo je počakal, zvišal stenj pri luči in sedel na mizo.

»Hudiča malo pozna človek življenje. Taki smo ko veter, ki preobrne strani knjige in bi kdo mislil, da jo je prebral.«

Od spodaj, iz kuhinje, se je slišal zategli materin klic:

»Dominik! Dominik! Večerja!«

Zavonjalo je po osmojeni polenti.

Prišla je njegova polsestra Rezika, lepa sloka osemnajstletna deklica, ki je delala v mestu. Dominik jo je našel v hiši, ko se je vrnil. Vendar se nista mogla nikdar navaditi drug na drugega kot brat na sestro.

Dominik je vedel, da sem prihajal radi Rezike.

»No, pa grem večerjat. Ti ostaneš tu?« se je obregnil ob sestro.

»Tu. «

Edino radi Rezike se z Dominikom nisva mogla do-
umeti. Jaz sem hodil ob lepih nočeh k nji v vas, še pre-
den je on prišel domov in sem prihajal še potem. Domi-
nik me je imel rad, toda nisem bil delavec. Zemlje nisem
ljubil po njegovo. Vinograda nisem znal okopavati. Niti
plesti turšičnih kit. Bil sem daleč od zemlje in od roko-
delstva, čeprav so bili iz moje rodovine vsi čevljarji. To,
da sem študiral, ni imelo zanj pomena. Delati nisem
znal. In zemlje ljubiti tudi ne.

Spominjam se, da sva se z Dominikom srečala prvič na plesu v sosednji vasi. Tam mu je nekdo, ko sem šel mimo, dejal skoraj na glas:

»To je oni, ki lazi za Reziko.«

* * *

Ko je odšel večerjat, sva sedla z dekletom za mizo.

»Vedno bolj je nemiren. In čuden. Zadnjo soboto sem ga našla pred mojo škrinjo. Predal je bil odprt. Gledal je vanj. Sam bogvedi kaj je mislil. Tam je samo moje perilo. Potem ga je bilo sram in je vpil name, da noče, da prideš več, da nisi zame in vse tako.«

»Koga pa hoče?« sem se vznevoljil.

»Delavca. Delavca. Človeka, ki bo garal in mu pomeče iz sobe še tisto pelargonijo. Človeka, ki bo delal na zemlji in ne bo hotel nikamor, ki bo razumel, da ostane tu za večno, da ga bodo nesli šele mrtvega iz te hiše. Sama ne vem, od kje je prinesel to zagrizeno misel o zemlji, zemlji in zemlji. Neznosen postaja. Oče ga uboga in mati molči. Jaz ne vem, s čim si se mu tako zameril.«

»Mislim, da se mu nisem zameril.« Pomolčal sem, ko da mi je težko. »Vem pa, da nisem človek, ki ga išče zate,« sem potihoma rekel čez čas.

»In ti kaj misliš,« je skoraj proseče dahnila.

»Ne vem. Morda ima prav. Morda so res potrebni ljudje, ki ostanejo na zemlji in ki garajo. Jaz pa nisem take sorte.«

»Torej ima Dominik prav?«

»Ima in nima. Zemlja ni vse in tudi ne človek, ki ostane vedno na isti krpi. Danes pa je morda tako potrebno. Morda je potrebno, da si človek služi kruh iz zemlje in tako ostane tam, kjer je, iz roda v rod — kolikor časa je potrebno, kot da bi si ga služil drugače in bi moral za njim kdovekam. Potem bi se vrnil in bi našel tujce in bi bil sam tujec na svojem gruntu. Tudi to ni dobro.«

Dominik se je vrnil. Nekaj časa smo sedeli tako neka-ko v zadregi. Potem se je pogovor počasi razvnel. Govorili smo o brezposelnosti in o tujih zemljah, o pomladi, ki da je deževna in o češnjah, ki bodo pozne.

Iz kuhinje se je slišala harmonika in moški pogovor. Dominikov oče je bil zidarski mojster in godec. Rezika se je zastrmela v zabito okno in je mislila bogve kaj.

Dominik je sedel na nizki skrinji in je pravil o kavkaških gorah.

Potem je pogovor spet zamrl kot ogenj, ki so pozabili naložiti nanj. Rezika je odšla spat. Z Dominikom sva še malo pokramljala, a ne takoj. Bilo je časa.

»Ljubezen? Saj nisi zanjo. Nisi. Nisi. Kot nisi za zemljo in za delo,« je dejal po dolgem molčanju počasi.

Nato trdo, skoraj osorno:

»Mlad si še. Ko doživiš vojno in smrt in se vrneš čotast kot jaz, boš poskusil zlepiti razbiti krožnik duše s čimerkoli. Morda z zemljo ali z ljubeznijo do kogarkoli. In če bo ta ljubezen zahtevala, da ostaneš na gruntu, boš ostal kot sem jaz in bo moral ostati tisti človek, ki se priženi sem. Pojdi, pozno je.«

Odprl sem okno, da bi videl, če dežuje. Megla je ležala še vedno okoli borov in brinja. Komaj se je videlo po blatnem kolovozu. Ko dospem v dolino, sem mislil, bom moral bresti. Drobceno je pršelo.

Napravil sem se, da grem.

Takrat je dvignil pokrov skrinje in potegnil ven steklenico.

»Pa posušiva še to. Že zato, ker se morda dolgo ne vrneš.«

Razumel sem.

Vino v steklenici je bilo svetle barve. Gledala sva ga s tihim veseljem.

»No, malce vleče na grenko. Pa je naše, iz naše braj-de.«

Dvignil je kozarec proti luči. Vino se je zalesketalo kakor majhna prosojna zlata zavesa.

»Naše,« je dejal še enkrat.

Njegov lepi moški obraz se je tiho nasmehnil, vinu, zemlji, ki ga je dala, življenju, kdove čemu.

Razumel sem ves smeh in bilo mi je bridko. Večer se je odmikal v nejasnosti, bogve, kdaj sem prišel domov. Vrnil se nisem več.

B O G O M I R M A G A J N A

Nirvana

Ves julij je Aleš Robida posedal po vrtovih kavarn in restavracij. Z lenim udobjem, nekakim prazničnim sanjam podobnim, je kadil cigareto za cigareto in od časa do časa pokusil kavo ali požirek rdečega vina. Roka ga je kar bolela od čestitk, ki jih je prejemal od znancev, od komaj poznanih ljudi, ali celo od neznancev. Pred mesecem je napravil na zagrebški tehniki izpite iz kemije z veliko odliko. Sam sebi se je čudil potem, kako je kar na mah postal znan toliko ljudem. Profesor organske kemije mu je pisal pismo, v katerem je želel, naj bi se Aleš Robida vrnil k njemu v Zagreb in mu pomagal v laboratoriju. »Mnogo denarja si na ta način sicer ne boste zaslužili v življenju,« mu je pisal profesor, »toda zdi se mi, da bi vi lahko priložili kamen v še nedograjeno ogromno svetišče organske kemije.« — Aleš Robida mu je odgovoril, da se bo najbrže vrnil po počitnicah. — Na tega profesorja se je marsikdaj spomnil med prijetnim lenarjenjem in je občutil nekako domotožje po njem in po laboratoriju. Še vedno je videl profesorjev zamišljeni, skoraj mrki obraz, kako nosi epruveto k svojim široko

razprostrtim nosnicam in s kako slastjo vdihava organske hlape vase.

Kmalu za profesorjevim pismom je prejel pismo od Jele. Jela mu je čestitala v nekaj kratkih vrsticah. Pričakoval je širokega pisma, in zaradi tega ni čutil topline, ki je bila skrita v skromnih besedah. S posmehom je odložil pismo. »Naj si le domišlja, da bom letal za njo,« in se s srdom spomnil, da ni prišla v Zagrebu na slavnost, ki jo je priredil potem, ko je diplomiral, kljub temu, da ni imel kdove koliko denarja. Saj slavnost je priredil predvsem zaradi nje. Tega si ni mogel razložiti. Tri leta sta hodila skupaj vsak dan. Zasmeljal bi se tistemu, ki bi mu rekel, da ne bo prišla, in vendar je ni bilo. Zaradi tega se mu je zdelo, da je vsa slavnost pokvarjena in poleg tega ga je še vsakdo vprašal, zakaj ni Jela prišla. Niti najmanj ni slutil, kako je v svoji podstrešni sobi vsa drhtela v veselju, da je tako dobro končal izpite in kako je želela, da bi jo s silo pritiral na slavnost; kako si je želela, da bi sedaj, ko se je nenadno znašel v popolnoma drugem položaju, začel povsem znova ljubezen z njo. — »Jaz sem imel neko žensko dve leti in razbil bi lobanjo tistemu, ki bi kaj govoril čez njo,« mu je rekel na slavnosti prijatelj, ki je študiral modroslovje in se poleg tega bavil še z leposlovjem. »Mesto Marije bi jo postavil na oltar v Kamnitih vratih, pa sem jo neki večer, ko sem taval mimo Šestin skozi gozd, kar naenkrat zagledal za

grmom z nekom od prijateljev. Vzemi vrag ženske — prijatelj je imel petkrat toliko denarja kot jaz in je šla za njim, čeprav ni bil nič manj grd kot jaz. Denar ti preslepi tudi največjo lepoto. Z denarjem lahko kupiš vsak vzor.« Te besede so Aleša zaskелеle v dno in vendar jim ni ugovarjal. Tudi ni hotel v noči, ko se je slavnost nagibala že proti jutru, ubogati tovarišev, ki so ga silili, naj bi šli Jeli pet podoknico, jo potem izvabili iz stanovanja in jo odpeljali v kako gostilno sredi gajev pred Zagrebom.

Teh tovarišev se je spominjal vsak dan. »Koliko lepih besedi in načrtov smo si izmislili v stoterih večerih, ki smo jih preživeli skupaj.« Največ sta se jih seveda izmislila on, Aleš, in pa dolgi Valentin Onič, ki se je lahko v obraz smejal kaznim, ki so mu tolikrat grozile. »Oniča je škoda,« si je mislil Aleš Robida, ko je sedel v Zvezdi in poslušal godbo. »Ta človek ne bo nikoli diplomiral. Preveč je živ za tako stvar in preveč fantastičnih podob drvi skozi njegove možgane. Pa tudi če bi diplomiral, bi se prav gotovo ne lotil resno svojega poklica, ampak bi se vozil na svoji rdeči fantastični barki po kakem neskončnem veletoku, po Amaconki ali Volgi kar naprej, vso večnost. S seboj pa bi prevažal na barki resnico, pravico, enakost, svobodo, Kristusa, Budo, Lenina, Tolstega, pesmi, romane, razprave, gospodo, kmete, proletarijat in bi noč in dan debatiral z vsemi temi stvarmi. In vendar ni v resnici mogoče dospeti nikamor, ra-

zen do vseh treh izvirov Ljubljane.« S kakim žarom mu je Valentin Onič stiskal roko ob slovesu: »Aleš Robida, potuj v vsemirje med atome tvarine in potuj še naprej med elektrone tvarine, zavpij nanjo, ki ni nič drugega kot večno zgoščena energija, zagradi v njeno besno življenje, zagradi v njej Boga, sveto trojico, električno, luč in toploto, ki so med seboj eno, večno žive in neuničljive vse tri, večno druga v drugo se prelivajoče.« Aleš Robida se je smejal, toda Valentin Onič, ki je imel od vzhičenosti rosne oči, je nadaljeval: »Strmel sem tvoji Jeli v oči in strah me je bilo — v očeh ji je žarela električna, luč in toplota hkratu v enem, žarela je človekova duša.« — »Nastale bi interference valov, če bi bilo tako,« je odvrnil on, Aleš, z nezadržanim smehom. »Posebno, Onič, če se bodo valovi tvojih oči spojili z njenimi.«

Na Jelino čestitko v pismu se Aleš Robida ni zahvalil. Silil se je, da bi bil malomaren proti živi podobi, ki mu je neprestano plavala po mislih. Hotel je potisniti to podobo v ozadje, kakor se mu je posrečilo med študijem kemije potisniti v ozadje podobe iz Prešerna, Dostojevskega in drugih takih ljudi, ki jih je rad gledal na gimnaziji in še potem prvo leto na vseučilišču. Vendar se mu je ta podoba prikazovala in je postajala vsak dan bolj živa: sedela je v svoji podstrešni sobici in mu skušala predočiti lepoto nemške romantike — kakega E. T. A. Hoffmana, medtem, ko jo je on nalahno objemal okrog

pasu in ni dosti poslušal, ker je rajši gledal njo — potem se je napotila nenadno v čase, ko so v Italiji iz grobov kopali vitka telesa Vener, Apolonov, velikanske zakopane čaše — on pa je medtem strmел na njene razgaljene rame — pripovedovala mu je o življenju v predmestjih — a on jo je potem povabil v zabavišče. Budile so se slike iz pomladnih, poletnih, jesenskih in zimskih večerov med visokimi hišami, med katerimi je stopala, kakor da bi nikoli ne bila z dežele doma, ali pa po sončnih pomladnih zelenih in po mrzlih zimskih belih gajih nad mestom, po katerih je brzela, kakor da bi vedno bila pastirica. Nekoč se je zagledala v Budov kipec, ki se je smehljajl izmed igrač v velikanski izložbi. Ni se ga mogla nagledati. Vstopil je v trgovino in potrošil za kipec zadnji denar. Ta kipec je potem noč za nočjo strmел v mlado ljubezen, ki je kipela v sobici pred njim. Poslušal je vse besede, videl je vse poglede in kako sta dva človeka hotela postati eno. Kakor po čarobni sili poklican se je Aleš Robida pripravil, da bo Jeli pisal široko pismo in jo povabil v Ljubljano. To je bilo tridesetega julija. Pisal bi tako, kot je pisal prejšnje počitnice, ko je bil še dijak, pismo pisano tako kot človek misli in čuti. Toda prav ta dan je izšel v gospodarskem listu njegov članek, ki ga je napisal še junija:

— Katera gnojila bi bila najprimernejša za različne geološke predele v Sloveniji? Kako bi se dalo ta gnojila najceneje pridobivati doma?

Pod naslovom je bilo še napisano:

Na naš razpis nagrade v znesku desetih tisočev dinarjev za najboljši gospodarski članek smo prejeli tri in trideset člankov. Prvo nagrado je dobil članek izpod peresa Aleša Robide.

Še isti večer je prisedel k njegovi mizi ravnatelj velike kemične industrije in se skoraj celo uro pogovarjal z njim. Ravnatelj je ostro poslušal vsako besedo, ki jo je izpregovoril Aleš Robida, čeprav ni Aleš Robida govoril kdo ve koliko in je rajši strmel o obraz, ki je suh in s stoterimi potezami porisan strmel z nasprotne strani vanj, obraz moža, ki je imel doma in v inozemstvu naloženih petnajst milijonov dinarjev in ki je kljub temu bogastvu živel, kot je bilo splošno poznano, skromno kakor kak profesor. Konec pogovora je ravnatelj izjavil:

»Zdi se mi, da vaši možgani niso brez soli. Ali bi hoteli prisostvovati jutri ob enajstih dopoldne seji odbora Kemične industrije?« — Aleš Robida se je v tem hipu spomnil na svojega starega profesorja, za hip ga je zapekla vest, vendar je prikimal. Ta dan je bil preveč raztresen, da bi mogel pisati Jeli zbrano pismo.

* * *

Ko je po dveh letih predlagal Aleš Robida na seji Kemične industrije, naj bi družba stopila v zvezo z Židom Arjem Kornfeldom v Zagrebu in ko je odbor ta njegov predlog, na katerega se kljub vsej njegovi preprostosti ni poprej nihče spomnil, sprejel in ko so radi tega začeli dobički družbe skakati navzgor, je bil Aleš Robida izvoljen za tajnika družbe. Na posebni seji mu je ravnatelj sporočil imenovanje in mu čestital vpričo vsega odbora. Odborniki so mu po vrsti stiskali desnico. Vsak se je zavedal, kolikega pomena so bili vselej nasveti Aleša Robide, čeprav so na prvi pogled bili neznatni in brezpomembni. Po seji ga je ravnatelj odpeljal s seboj na dom in ga predstavil hčerki Juliji, štiriindvajsetletnemu dekletu, ki se nikoli ni nikomur nasmehnila, čeprav se je že marsikdo skušal prikrasti v njeno bližino. Ni bil samo čar milijonov, ki je kakor magnet vlekel moške k sebi, ampak tudi zagonetnost njenih širokih, zelo mračnih oči in dovolj lepo razvito telo, ki je obetalo popolnoma upijaniti tistega, ki se ga bo polastil.

»Čitala sem vaše številne razprave in vas videla neko likokrat,« so bile prve besede, ki jih je izpregovorila z njim medtem, ko mu je ponudila desnico. Potem mu je poleg mize nekaj minut strmela v oči, ne da bi pri tem kaj govorila. Aleš se je pogovarjal z ravnateljem, a od časa do časa se je ozrl tudi k Juliji, ne da bi našel pravo besedo, ki bi se mu ne zdela prazna za pogovor z njo. Pa

se je zdelo, da si tudi ona tega ne želi in da je izgubljena v mislih kdo ve kam. A ko je postrežnica prinesla čaj, jo je odslovila in sama postregla Alešu. Z napetostjo je opazoval, kako je njena bela roka dvignila vrč in kako je čaj curljal v njegovo skodelico. Po čaju je ravnatelj odšel počivat, tudi Aleš se je dvignil, da bi se poslovil, a ga je pridržala. V zadregi ji je prižgal cigareto, ki si jo je vtaknila med ustnice. Ni bilo nekaj časa nobene besede med njima, čeprav so misli drvele po njegovih možganih. Oči mu je prikovala nase in zdelo se je, da se hoče nasmehniti, ko je videla, kako ne more odmakniti pogleda od njenih oči. Začel je pripovedovati o zanimivostih, ki jih nudi življenje v podjetju in že se je hotel zaplesti v razpravo o nekih zanimivih kemičnih spojitvah, ko ga je nenadno vprašala: »Koliko let imate?« »Sedem in dvajset,« je odgovoril. »Ali se vi nikoli ne mislite poročiti? Oče mi je rekel, da ne občujete z nobeno žensko in da ste silno resni v takih stvareh.« — »Včasih sem mislil na poroko,« je zajecal, »potem pa me je delo vsega prevzelo.« — »Ali je bila lepa, lepša kot sem jaz?« »Lepa je bila — lepša, lepša ni bila.« — »In kje je sedaj?« — »Ne vem, nisem utegnil poizvedovati.« — »Niste utegnili? Pravi jo, da se mora vsak človek poročiti. Tudi jaz bi se hotela poročiti in oče je tudi za to. Namerava vas večkrat pripeljati v hišo in vso stvar napeljati tako, da bi se oženili z menoj. Ali bi se hoteli vi oženiti z menoj? Ne bom

niti žalostna, niti vesela, če odklonite. Vendar bi rada videla, da se odločite za to. Nihče, ki bi bil na vašem mestu, bi ne odklonil.«

Strme je poslušal te besede, a radi presenečenja ni mogel najti pravega odgovora. Prijel jo je za roko in jo hotel nalahno pritegniti k sebi. Tedaj se je nasmehnila: »Za take stvari bova imela še dovolj časa. Z očetom se bom pomenila o dnevu poroke. Vi uredite vse, kar je potrebno z vaše strani. Samo po sebi je umljivo, da so vam odslej obiski dovoljeni vsak dan in pridete k meni lahko, kadarkoli vas ne bo ovirala služba. Zdi se mi, da mi ne boste postali zoprni.« Vstala je in ga spremila do vrat. Ko je odšel, je legla na divan, si prižgala cigareto in se zamislila v svojo podobo, ki je ležala v velikem zrcalu pred njo. Modrikasti dim se je v tenki vijugasti črti vil iz njenih ustnic proti stropu.

* * *

Nekaj mesecev pozneje je bila poroka. Po mestu so mnogo govorili o nji. Aleš Robida je ob tej priliki skrivaj poslal nekaterim ustanovam večje denarne zneske za podporo. Rekli so, da je bilo razdeljenih vsega skupaj kakih štiri sto tisoč dinarjev in da je poleg tega tudi Julijin oče razdelil približno toliko vsoto in da je mnogo umetnikov dobilo naročila za podobe in kipe. Poroka pa ni bila tako razkošna, kakor so govorili. Mnogo so pre-

tiravali v tej stvari. Na željo Julije se je vsa stvar vršila v sorazmerno prav skromnem obsegu. Kljub temu je bila poroka za Aleša Robido silnega pomena in njegovo ime je postalo na mah znano po vseh trgovskih krogih med Ljubljano in Beogradom in celo čez meje države.

Nekaj dni po poroki je prejel po pošti majhen omot. Ko ga je odprl, se je zasmeljal iz njega Budov kipec, ki ga je nekoč podaril Jeli. Juliji je kipec zelo ugajal. Pojasnil ji je, da mu je Jela vrnila kipec. Julija se je nasmehnila in hotela imeti kipec zase. Postavila ga je v spalnico na stoljalo poleg poročnih postelj. Vsak dan je prižgala lučko pred njim. Ko jo je Aleš vprašal, zakaj to dela, je odgovorila: »V nekaj mora pač vsak človek verovati.«

* * *

Robidi je neprestano plaval denar v hišo. Toliko ga je bilo, da se je sam čudil, odkod prihaja. Kakega drugega človeka na njegovem mestu bi se sedaj polastila želja kopičiti in kopičiti kar naprej in graditi in graditi, uživati nad sijajem, s katerim obdaja zlato človeka tem bolj, čim več ga ima. Opajal bi se lahko nad spoštljivimi ali pa nad nevoščljivimi in srditimi pogledi, ki jih je srečaval vsepovsod. A se ni menil za vse to, niti ni vodil natančnega pregleda nad svojim denarjem, ki je bil naložen v vseh pomembnejših zavodih. Včasih se je celo nekaj zganilo v njegovi duši, ko se je spomnil na stare dni, ko

je na vseučilišču lovil instrukcije, da se je lahko preživljal. Čeprav je minulo od tiste dobe šele malo let, se mu je zdelo, kakor da je vse to najmanj petdeset let za njim. Skoraj nekako domotožje se mu je včasih prebudilo po tistih letih. Naročil je osebnemu tajniku, ki si ga je najel, naj ne skopari preveč, kadar bo kak študent ali pa odposlanec študentskega društva prišel prosit za podporo. A polagoma, čisto polagoma je ta spomin na dijaška leta ugasnil in tajnik je delil podpore, ne da bi gospodar več vedel za to. Ob koncu leta je le malomarno podpisal rubriko — Izdatki za podpore — ne da bi pregledal dolgi stolpec z imeni.

Nekaj nejasnega je plavalo po njegovih mislih. Ni mogel doumeti Julije. Kljub vsemu razkošju ni bilo nekaj prav. Štiri leta je opazoval ženo, da bi tisto nekaj spoznal — po ure dolgo je strmel v njene oči, ki so še vedno žarele z nezmanjšano opojnostjo. Gledal je ure dolgo v jutru, preden se je prebudila, njen obraz, prisluškoval je besedicam, ki jih je včasih zašepetala v sanjah — nič. Kakor lepa senca je stopala dan za dnem po hiši, iz sobe v sobo — ali pa slonela ob oknu in strmela na prostorni vrt, ki se je širil okoli hiše. Kadar se je izprehajala po vrtu, je imela lahno dvignjene roke, ki so romale tik nad cvetjem. Kadarkoli jo je vprašal, naj mu pove, če ji ni kaj prav, ga je začudeno pogledala, češ — kako moreš misliti, da mi nekaj ni prav. Zazdelo se mu

je, da je vzrok tistemu nekaj to, da še ni bilo otroka. Takoj v začetku zakona jo je vprašal, če hoče imeti otroka ali ne. Zasmejala se mu je tedaj naravnost v obraz: »Pri meni ti ni treba imeti takih skrbi.« Prosil jo je tedaj oproščenja in je bil na tistem odgovora vesel, ker si je tudi sam želel otroka. Otroka pa ni bilo. Nekoč jo je vprašal, ali žaluje radi tega, pa mu je odgovorila v njegovo strmenje:

»Otroci so, četudi se ne rode. Na svetu je vse polno nevidnih otrok. Med njimi se igrajo tudi moji.« — Tega odgovora ni razumel in ga je potem smatral samo za pesniški, tolažljiv privid, ki je nastal pač le iz želje po pravem otroku. Napotil se je k zdravniku in se dal preiskati. Zdravnik je pogledal v mikroskop in mu povedal, da bi se radi njega otrok prav lahko spočel in da bo vzrok za neplodnost pri ženi. Nato je Aleš skušal Julijo pripraviti na to, da bi sprejela ginekologa, ki naj bi jo pregledal. Ker ni odgovorila ničesar, je menil, da se s predlogom strinja in je neki dan pripeljal zdravnika domov. Ta se je nadejal bogatega honorarja in obljubil Alešu, da bo storil vse, kar bo mogoče. Julija ga je stoje sprejela v spalnici in mu ni ponudila sedeža. »Nisem vas poklicala. Nepoklicani ne bo preiskoval mojega telesa,« mu je rekla hladno. »Toda naša veda včasih lahko,« je zajecal presenečeni zdravnik. »Za vse skupaj bi vi računali kakih šest tisoč dinarjev. Naročila bom možu, naj

vam jih izplača deset, samo prosim vas, da se več ne potrudite k meni.« — Zdravniku se je zazdelo, da je žena pred njim histerična in je sklenil izpremeniti taktiko. Prijazno se je nasmehnil in že pripravil hitro v mislih potrebni nagovor, ko mu je zopet neusmiljeno rekla: »Ta človek pred menoj misli, da sem histerična. Prav tako kot se je naučil v knjigah. Dragi gospod, pojdite zdraviti Freuda in njegove učence mesto mene, če mislite, da ste iz knjig doajeli vso modrost.«

Zdravnik se je obrnil in užaljen odšel. Julija pa je rekla možu: »Četudi bi na smrt zbolela, mi ne kliči zdravnika. Toda jaz ne bom nikoli nevarno zbolela.« Sklenil je, da jo bo odpeljal na dolgo potovanje. V zgodnji pomladi sta šla. Pod njima je drvela Evropa — vrhovi Alp — samotni fjordi — beli Spitzbergi — črno škotsko otočje — svetloba Španije — mrtvi minareti Carigrada — ogromne tvornice ob Dnjepru — rože — pesmi — godbe. Med vsem potovanjem je Aleš neprestano govoril — neprestano je kazal s prstom skozi ozračje na vrhove gora, na struge rek, na bregove jezer in na ravnine morij. Vsem stvarem je vedel imena. Poslušala ga je mirno, a niti enkrat ni zagledal na vsem potovanju znakov začudenja, občudovanja ali presenečenja v njenih očeh. Vendar je rada nakupila na tem potovanju nekaj dragocenih oblek, kakršnih ni bilo mogoče dobiti v Ljubljani in zazdelo se mu je, da se jih je doteknila z ljubeznijo.

Vrnila sta se, ne da bi se kaj izpremenilo — tisto nekaj se je še povečalo in Aleša se je začel polaščati včasih strah in nemir. Nekoč je zagledal na ženinih ustnicah nasmeh, ki je izginil takoj, kakor hitro se je ozrl v njen obraz. Takega nasmeha ni videl še nikoli. Odslej jo je opazoval nekaj tednov, da bi pri njej še zasačil tak nasmeh, pa se ni več prikazal. Nenadno si je zaželel, da bi mu Julija postala nezvesta — potem bi se gotovo nekaj izpremenilo. Ko je bil Aleš star osemnajst let, si je rad predstavljal, kaj bi bilo, če bi mu žena kdaj postala nezvesta. Zdelo se mu je takrat, da bi ne bilo za tak slučaj pravzaprav nobene rešitve — če bi pretepel zvodnika, če bi se ločil, če bi igral brezbriznost, če bi preziral, če bi se umaknil, če bi se maščeval, če bi iskal usmiljenja — vse bi bilo enako smešno in neumno. Ko je to takrat omenil prijatelju, mu je ta odgovoril: »Jaz bi ženo vsak večer prikoval na posteljo, v eni roki bi držal palico, v drugi slaščice, pa bi mi ne utegnila postati nezvesta.« Drugi mu je rekel: »Ženske so kakor otroci. Kdor jim nudi več igrac, za tistim bodo tekli. Kaj bi si človek radi tega delal skrbi in čemu bi se zameril.« Tega si pa Aleš Robida nikoli ni mislil, da si bo sam želel, da bi mu žena postala nezvesta, čeprav jo bo ljubil. Obotavljal se je dolgo, ker se mu je ves poizkus vendarle zazdel nizkoten, toda nekoga dne je pripeljal v hišo igralca iz drame, ki ga je občudovalo vse mesto, ne da bi ta slutil, čemu je moral

priti. Igralec je bil visok črnolasec, dosti lepši od Aleša samega. Obraz mu je žarel od neprestanega premišljevanja in čuvstvovanja, od neprestanega iskanja živih podob. Ko je zagledal Julijo, pa se je ves raztresel, neprestano je izmikal svoj pogled izpod njenih oči. Aleš je ostro opazoval vsako njegovo kretnjo. Ko je videl njegovo nenavadno plahost, se je umaknil iz sobe. Tedaj se je igralec več hipov zazrl Juliji v obraz: »Vaš mož mi je rekel, naj prihajam v to hišo vsak dan. Prišel sem, toda pojdem takoj in nikoli več me ne bo blizu.« — »Bolje za vas, če ne boste prišli,« je rekla Julija tiho. — »Le kadar pridete v gledališče, bom pozabil na igro in gledal le proti vašemu sedežu. Prosim vas, zmolite pred Budo zame molitev, da bi bolje igral kot dosedaj.« Zagledal se je skozi prostor med zavesami na kipec, pred katerim je v zlati čaši gorelo olje. Nato je vstal in pobegnil iz sobe. »Igralec ni hotel, da bi ti morala postati nezvesta,« je rekla Julija zvečer svojemu možu v postelji.

»Lepa je in vsak dan se oblači v drugo obleko. Čemu vendar — radi drugih ne, radi mene prav gotovo ne — čemu vendar,« je premišljeval mož. Ona pa ga je objela in pritegnila k sebi. Njene poševne oči so se počasi zaprle. Svilen trak ji je zdrsnil z rame. Od sinje luči obarvane prsi so se sklonile k njemu. Roke so se mu ovile okrog hrbta. »Lepo je ne misliti nič,« je zašepetala. Hotel je, da bi vztrepetalo njeno telo. Ležala pa je mirno in

nepremično kot živ kip in se je zdelo, da niti ne diha. Aleš je pogledal mimo njenega obraza na Budov kipec. Buda je strmел vanj hladno, nepremično, in se je zdelo, da se ne smehlja. »Zgeni se vendar,« je zakričal Aleš ženi, »kot mrlič hočeš biti!« — Odprla je oči in se nasmehnila. »Dovolj, spala bi rada.« Res je kmalu zaspala. Vso noč je strmел na njeno telo in čim bolj je tekел čas, tem bolj ga je prevzemal strah vse dotlej, da je jutrnje sonce prevleklo z žarki njeno belo telo in ji odprlo oči.

* * *

Skoraj nikamor ni hodil peš in se je vedno vozil z avtom, ki mu je popolnoma nadomestil noge. Ob promociji je tehtal pet in šestdeset kilogramov, sedaj pa jih je imel že pet in devetdeset. S skrbjo je opazoval, kako mu narašča teža od leta do leta. Naročil je kuharici, naj mu prinese čim manj hrane, skrivaj je telovadil v kopalnici, toda teža je vseeno polagoma rasla. Čez pol leta se je tehtal znova, a kazalec je pokazal sedem in devetdeset kilogramov, še čez pol leta sto. Zdravnik ga je preiskal, a mu je rekel: »Vi ste podoba pravega zdravja in smrt je še prav daleč od vas. Srce ne kaže nobenih znakov zamaščenja.« Razum ga še prav nič ni zapustil in je z njim še vedno premagoval na sejah vsa nasprotna mnenja in zaprl sapo vsakomur, ki se mu je hotel protiviti. S posmehom je prebral tudi nekatere članke, ki so bili v ne-

kem delavskem listu napisani proti njemu. Ne zato, da bi nadaljne članke preprečil, ampak zato, ker se je hotel poigrati, je ukazal poslati uredniku precejšnjo vsoto denarja. Urednik je prišel drugi dan osebno k njemu in se mu prisrčno zahvalil. »A to vas ne sme ovirati, da bi me ne napadali naprej,« mu je rekel Robida. »Razumem, razumem,« je odgovoril urednik, ki pa topot res ni prav razumel. Kljub vsemu temu pa je Aleš čutil, kako mu lega nekaj topega na dušo, kako polagoma, polagoma poginja nekaj, kar je bilo v davnih časih veličastno in živo, svet, v katerem se mu je zdelo, da je nekoč nemo sanjal o njem. Naročil je mnogo knjig in skušal čitati. Toda pri vsaki je prenehal že po nekaj straneh, kakor da bi nevidna roka prekrila besede in jih naredila nerazumljive. Hkratu ga je zajemalo občutje samotnosti, ki ga je deležen vsakdo, ki ga usoda meče na tako ali tako visoko nad okolico — temu občutju pa se je pridružilo nejasno domotožje po tem, kar je nekoč bilo. Vsega tega bi seveda ne občutil, če bi bil prepričan, da ga Julija ljubi. Do tega prepričanja pa se ni mogel prikopati, odkar se je oženil. Sedaj si je skušal priboriti njeno ljubezen kakorkoli. Delal se je pretirano uslužnega in se vedel do žene priliznjeno in ljubeznjivo kakor otrok, ki skuša pripraviti mater, da bi mu kupila novo igračo.

Sredi zime je obhajala rojstni dan. Naročil je iz Egipta šop lotosovega cvetja, za katerega je plačal pet tisoč di-

narjev. Cvetje je prispelo že nekaj dni pred rojstnim dnevom še v polrazcvetelem popju. Skrbno ga je skrival v pisarni in naročil postrežnici, naj bo soba zakurjena noč in dan, da bi cvetje ne pozebilo. Na rojstni dan se je razpelo v široke, razkošne cvetove. Poprej ko navadno se je vrnil iz urada. Služkinja mu je šepetaje povedala, da je gospa v spalnici. Po prstih se je bližal težkim zavesam in jih prav nalahno razgrnil. Hotel je Julijo presenetiti. Toda pri zavesah je obstal kakor na tla prikovan in strmel skozi presledek med njimi v spalnico. Julija je stala gola pred zrcalom, ki je bilo višje od njenega belega, čudovito oblikovanega telesa. Z vso strastjo je pritiskala ustnice na ustnice podobe, ki je stala v zrcalu tik nje. Prsi so se ji sploščile na steklu. Boki in vse telo ji je drgetalo v silnem koprnenju. Dolgo trenutkov je stala tako. Potem se je polagoma okrenila. Odprla je drobno zlato škatljico, vzela iz nje nekaj zrn, jih položila v posodico pred Budovim kipcem in jih zažgala. Iz posodice se je dvigal dim počasi mimo kipca navzgor in napolnil ves prostor z opojno dišavo. Stopila je nekaj korakov nazaj, razprostrla roke in se nekolikokrat globoko priklonila pred kipom.

Z grenkim nasmehom se je Aleš neslišno umaknil od zaves. Položil je cvetje v predsobi na mizo in odhitel na cesto. Sedaj mu je bilo tisto — nekaj — popolnoma jasno. In jasno mu je bilo, da žena ne more ljubiti njega, ko

vendar ljubi samo sebe in tistega bronastega, mrtvega boga.

* * *

Leto pozneje je odprl Aleš najspodnejši predal pisalne mize, tistega, ki ga ni odpri že od poroke. V njem so ležala Jelina pisma in fotografija, na kateri sta bila naslikana oba. Slika, v katero se je zagledal, je prikazovala dva mlada človeka — vitek, suh fant, veselih oči in pa lepa Jela, nekoliko manjša od njega, tako da se je s kodri dotikala njegovega lica. Več kot uro dolgo je podpiral glavo in zamišljen gledal na sliko. Potem je začel prebirati pisma, ki so bila polna življenja, nagajivosti, čuvstev, razigranosti, včasih žalostna potem zopet polna strasti. V njih je našel izraze, ki bi jih Julija nikoli ne mogla izgovoriti, kakor: »Moj fant,« ali »Jutri bo cvetna nedelja, pridi, da pojdeva v zgodnjem soncu na Sleme,« ali »Koj čakam, da bi se poletje končalo, da bi se začela predavanja in bi Te zopet lahko sprejela v svoji zagrebški sobici.« — Pred njim se je iz nešteti pisem zopet odpiral nov svet in Aleš skoraj ni mogel verjeti, da ga je nekoč preživljal sam. Jelin obraz se je prikazal kot živ v njegovi duši in dvignil je roko, da bi se ga dotaknil. Polastila se ga je brezupna otožnost in začutil je, kako zelo si želi, da bi stala Jela sedaj v resnici pred njim. Sedaj ne bi več zahteval česa preveč. Dovolj bi bilo, če bi je lah-

ko gledal in gledal neprestano. Ob njej bi lahko z denarjem, ki ga ima, ustanovil majhne Atene v Ljubljani. Ob njej bi zopet postala pokrajina vsa živa zanj, vesel bi bil gozdov, potokov in gora. Godba bi mu postala zopet visoka in ne bi se niti smejal, če bi se ustavila nekje na širokem polju ob znamenju ob poti in bi se ona zamislila v kraje nad zemljo, ki so morda živi in ne spe kakor pokrajine ob Budi. Skušal si je predočiti, zakaj je šel od Jele in stopil k Juliji in si je priznal, kar si odsedaj nikoli ni hotel priznati, da ni bila samo temna Julijina lepota vzrok, ampak prav tako želja po razkošju, moči in velikem imenu. Ali bi se Jela vrnila, če bi jo sedaj poklical, naj se vrne? Zazdelo se mu je nemogoče, da bi se vrnila — njena pot je hotela biti preveč ravna, Jela ni nikoli ljubila ovinkov. Po poroki se Aleš ni nikoli brigal, kaj se je zgodilo z njo. Sicer se mu je to vprašanje hotelo nekolikokrat vriniti v misel, a ga je vedno potlačil v podzavest. Kdo ve, kako živi sedaj? Morda ima kup otrok — po otrocih je vedno sanjarila — in živi v kakem samotnem kraju z možem in s plačo komaj dva ali tri tisoč dinarjev na mesec, z bednim denarjem, s katerim ni mogoče ničesar začeti. Spomnil se je, kako sta bila včasih ob večerjo zato, da sta šla lahko v gledališče in kako si je on nekoč izposodil od natakarja Ilije denar, da sta se lahko odpeljala za božič v Ljubljano. Kaj, ko bi se ji dalo kako pomagati? Ona bi seveda o tem ne smela ničesar vede-

ti, ker bi gotovo vse odklonila — a če bi morda njen mož nenadno dobil ponudbo za visoko službo — ali če morda ni poročena, da bi jo kar na lepem pozvali v glavno mesto h kakemu prosvetnem odboru?

Napisal je na list njeno ime, poklic, dan rojstva in se odpeljal na informacijski urad. Uradniki so ga pozdravili nadvse spoštljivo. Izročil jim je listek. Čez četrte ure se je uradnik vrnil z napisanimi podatki, v katerem so bili razvidni datumi in kraji, v katerih je služila. Nazadnje pa je bilo napisano: 16. III. 1943 prišla v Maribor v Splošno bolnico, 10. V. 1943 umrla v isti bolnici za tuberkulozo, samska.

»Ali bi se hoteli informirati tudi o njenih sorodnikih,« je vprašal uradnik. »Hvala lepa, ne potrebujem,« je odgovoril Aleš Robida z istim brezbržnim obrazom kakor ga je kazal vselej, kadar je podpisoval kako transakcijo. V noči pa je imel težke sanje: Julija ga je držala za roke in ga vodila po široki ulici proti nekemu vrtu. »Kam me pelješ,« jo je vprašal. »Domov,« je odgovorila. Čez vrt ga je pripeljala v mrtvašnico. »To je mrtvašnica,« je rekel on. »To ni mrtvašnica,« je odgovorila ona. Na visokem sinjem podstavku je zagledal krsto. Jela je ležala v krsti lahko sklonjena. Z roko si je podpirala glavo in se mu dobro in prijazno smehljala. »Poljubi jo,« je ukazala Julija. »Ali je živa ali je mrtva,« je vprašal on. »Ni mrtva in je živa,« je odgovorila Julija. »Ali si živa,« je vprašal Aleš

Jelo. Pokimala je, ne da bi se nehala smehljati. Pristopil je in se sklonil, da bi jo poljubil. V istem hipu je izginila Jelina podoba. Na dnu krste pa je sedel Buda, majhen, širok in s stolpičasto kapo nad ploščatim celom. Tudi on se je dobrodušno smehljajal. Lahno je pokimal, za hip bolj široko odprl oči in pomežiknil. Od nekod je zazvenel Julijin smeh. Aleš se je prebudil in čutil, da se trese od groze. Mesečina je mirno in neslišno sijala na Budov kipec in Julijo, ki je ležala poleg njega mirno, brez nasmeha. Le svileni trak nad njenimi prsi se je enakomerno dvigal in upadal. Nekaj časa je Aleš strmел na njeno telo, potem je začutil, kakor da ga je nevidna roka zgrabila za glavo in mu jo okrenila proti kipcu. Tedaj je Buda zopet lahko pomežiknil s črnimi vekami. Aleš je zgrabil z obema rokama navzgor, da bi sunil težko, tujo roko s svoje glave in zavpil v grozi. Tedaj se je Julija prebudila in ga gledala mirno s poševnimi mračnimi očmi. Pomeril se je. — Zjutraj je Aleš rekel Juliji, da se bo odpeljal v Zagreb. Pokimala je in ni izrazila želje, da bi se peljala z njim.

* * *

Ni se peljal z letalom. Zaželel si je, da bi se vozil z vlakom, v tretjem razredu kakor nekoč. Vagon je bil poln potnikov in Aleš je komaj našel sedež. Preprosto oblečeni ljudje, ki so sedeli pred njim, so ga začudeno gledali. Spoznal je takoj, da je tujec med njimi in se ni upal zač-

ti razgovora. Kmalu je spoznal, da niso prijetnosti vožnje v tretjem razredu namenjene tistim, ki so pomehkužili in razvadili svoje telo. Sedež ga je začel tiščati in od časa do časa je moral premakniti svojo težo. Spomnil se je, kako se je včasih vozil z Jelo in mu takrat niti na misel ni prišlo, da bi utegnilo biti neprijetno. Prav živo mu je stopil v spomin pogovor, ki sta ga imela na neki vožnji s svetovnim potnikom — študentom potepuhom. Rekel je: »Na dolgih potovanjih postane človek zopet človek, svobodni državljani sveta, živi prebivalec naše zemlje. Ako pa je človek vedno na istem mestu, mu življenje umira. Kako si želimo, da bi spoznali Mars. Če bi lahko dospeli nanj, bi se ne vrnili poprej, dokler ga ne bi preromali in ne preiskali vse. Na tej naši zemlji, ki je desetkrat lepša kot Mars, pa tičimo vedno na isti točki in vedno upamo, da se bo nekaj posebnega pripetilo. Pa se ne zgodi nikdar nič posebnega in smrt nam zapre oči, ne da bi poprej pregledali zvezdo, na kateri smo živeli. Človek mora hoditi naokoli in iskati tiste pokrajine, ki je za vsakogar skrita nekje na svetu. Če bo iskal, se mu bo ta odprla kar na lepem, sama po sebi in človek potepuh bo zastrmel vanjo kot v izgubljeni raj. Neprestano potujem po tem planetu in planet sam potuje z mano v neznane prepade vsemirja, v brezmejnost vesoljnosti.« — Ob tistem pogovoru je sijalo sonce skozi odprta okna vagona in Jeli je žarel obraz v njegovih žarkih. Sedaj pa

je Aleš Robida čutil, kako počasi se vleče vlak skozi hladne, mrke pokrajine. Pod železnico je tekla umazana reka, nad njo so v dolgočasno temotno nebo štrlele puste skale in rogovilasta, gola, mrtva drevesa, med katerimi so se tuintam vile strme, izgubljene steze.

»Kam drvim,« je pomislil z grenkostjo. »Jela je mrtva. Poti, na kateri bi jo našel, ni več. S pokoro in kesanjem se je ne da več priklicati v življenje. Njene ustnice, ki naj bi odpustile, je požrla zemlja in Boga, ki naj bi izbrisal greh, nikjer ni. Vse skupaj je prazno. Zemlja je pusta in prazna. Življenja ni na njej, le strašno mrtvo spanje, kvečjemu premikanje lutk.«

V glavi je začutil mučno bolečino in stisnil je dlan na čelo. Oči so mu morale tuje sijati, kajti ljudje, ki so sedeli pred njim, so se začudeni ozirali v njegov obraz.

V Hrastniku je vstopil rudar z družino, ki se je selila na jug države. Čeprav je bil rudar še mlad človek, je vendar bil njegov obraz tak, kakor da bi bil preživel že petdeset let. Žena pa je bila kljub izmučenosti na pogled stara kakih pet in dvajset let. On je nosil na hrbtu ogromno culo in iskal z očmi, kam bi jo položil. Končno jo je odvrigel k oknu na tla, da se je dotikala kolen Aleša Robide. S strahom se je delavec ozrl nanj, toda Aleš se je stisnil k oknu, da bi napravil nekaj več prostora. Tudi drugi so se stisnili, kajti rudarjeva žena je pripejajala s seboj blede, sestradano dekletce kakih sedmih

let, v naročju pa ji je visel kaki dve leti star deček. Delavec, ki je sedel poleg Aleša, je ves zlezal vase v strahu, da bi se gospod ne hudoval. »Nič se ne bojte, le udobno sedite,« mu je rekel Aleš in se sam ustrašil svojih besed, ki so tako tuje zvenele v tem prostoru. Toda rudar se je hvaležno zahvalil in se potem nemo zagledal v ženo in oba otroka: »Ali te zebe, Jelica,« je vprašal čez nekaj časa hčerko. Aleš se je zdrznil. Dekletce je odkimalo. »Ali bi rada nekoliko kruha, Jelica?« Tudi sedaj je dekletce odkimalo in se zamaknilo navzdol v valove Save. Ko je rudar zapazil, kako Aleš Robida strmi na deklico, je pojasnil: »Bolna je bila, pa se je sedaj zelo popravila. Pred tedni pa je komaj ušla smrti. Dolgo sem se trudil, da sem jo spravil k sebi in tudi zdravnik jo je zdravil zastonj. Hvala Bogu, da se je vse srečno končalo. Sedaj bo kmalu pomlad in ne bo več tako težko, zlasti ker so mi obljubili delo tam doli.« — »Jelica, ste rekli, da ji je ime,« je vprašal Aleš. »Da, Jelica — tudi žena je Jelica. Dosti sva morala prestati, a končno bo boljše — da bi le oba otroka lepo zrasla, pa bi bila z ženo vesela oba.« Žena se je udano nasmehnila in stisnila dečka na prsi.

Nekje pri Brežicah je Aleš pogledal na uro. To uro je zagledal deček v materinem naročju, stegnil roko proti nji in zaprosil glasno: »Meni, meni!« — Mati je potegnila roko nazaj: »Otroci hočejo imeti vse, oprostite gos-

pod!« se je opravičevala, toda sedaj je deček zajokal glasno in vsekakor hotel imeti uro. Aleš je snel uro s telovnika in jo stisnil materi v roko. »Vzemite in je ne prodajte prepoceni, ker je vredna precej tisoč dinarjev.« — Žena in njen mož sta skoraj preplašena strmela vanj in nista mogla verjeti, da jima je res podaril uro. Aleša se je polastila mučna zadrega, zlasti ko je zaslišal glasno odobravanje po vsem vagonu. Kakor je bil ta dar velik za družino, tako silno brezpomemben je bil zanj. Zakričati je hotel: »Dajte mi malo deklico. Naredil bom princezo iz nje. V zlatem vozu jo bom vozil po vsem svetu. S to deklico je mogoče popraviti vse.« Če bi zakričal tako, bi odrešil samega sebe, toda grenka trpkost mu je zajela misli. Ustnice niso mogle spregovoriti ničesar. Sramoval se je daru. Vstal je in odšel na hodnik. Naslonil se je h oknu in nepremično strmel čez ravnino do daljnega obzorja. Možgani so mu bili kakor brez misli, le zamolklo ropotanje koles je odmevalo v njih.

* * *

Ko je stopil na Zrinjevec, je bilo nebo jasno. Med goliimi drevesi je trepetala lahna predpomladna svetloba. Tulpe in hiacinte so po gredicah razgrinjale prve liste. Okoli vodomotov so v veselem kolu plesali otroci. Redki pari so se v prvi toploti tiščali po klopeh. Aleš se je zamaknil v bele poti pred seboj in se mu je nekaj časa zde-

lo, kakor da se je vrnil domov. Zazdelo se mu je, da stopa Jela poleg njega kakor nekoč. Spomnil se je, kako sta neko predpomlad tavalala nekaj dni brez denarja po mestu in ji je na Zrinjencu, ko sta utrujena sedla pod golo platano, šaljivo zapel, da bi jo spravil v dobro voljo, popevko, ki je tiste dni krožila po mestu:

*»Zvala se crnokosa —
to zbog svoje crne kose
ruke gole, noge bose,
skitala se celi dan.«*

Takrat se je Jela radi te pesmi radostno nasmehnila in z dobro voljo sta odšla naprej iskat denarja. — Predstava Jele mu je postala sedaj tako živa, da je glasno vzkliknil njeno ime. V tem hipu je popolnoma pozabil na Julijo in na svoje stanje in ga je zagrabilo čuvstvo, ki zagradi študenta izprehajajočega se spomladi po širokih ulicah. Iz zamišljenosti ga je prebudil hrup na velikem trgu, na katerega je došel avtomatično. Ni se mudil na njem, ampak je takoj krenil proti kraju, po katerem je nekoč tekla mračna ozka uličica. V tej uličici je včasih stanovala Jela v še bolj mračni, bedni hiši. Aleš Robida se je ustavil in nemo gledal. Tiste uličice ni bilo več. Bahat trg se je širil pred njim. Mesto hišice pa, v kateri je Jela stanovala, je visela v zraku palača. Pred njo je stal deček ob kupu sadja in kričal ljudem, ki so drveli mimo:

»Banane, oranže, dobre, sladke banane, oranže!« —
Čez. vse pročelje palače se je širil napis:

ARI KORNFIELD

Kemična industrija. Velezaloga umetnih gnojih.

Nekje gori v tej ogromni stavbi je prostor, v katerem se je shajal nekoč z Jelo, je bila sobica, ki je imela oči, da je gledala in ušesa, da je poslušala, le zase je shranila tisoč živih trepetajočih ur, dokler ni prišel nekdo, ki jo je porušil, in ubil dogodke, podobe, ki so samovale skrite v nji, gospod Ari Kornfeld, katerega ime je nekoč na seji v Ljubljani prvi izrekel Aleš Robida.

Potem je Aleš dolge ure blodil po ulicah. Neprestano ga je zanašalo v bližino kemičnega instituta, pa se je zopet oddaljil od njega. Nepoznani ljudje so stopali mimo, on pa je nenehoma iskal z očmi. Končno je zagledal starca, ki se je ob palici vlekel po trotoarju. Aleš ga je takoj spoznal. Planil je k njemu in zaklical kakor nekoč: »Gospod profesor, jaz sem Aleš Robida.« Starec se je za hip ustavil, dvignil glavo in strmel v Aleša s svetlimi očmi, potem pa je rekel nevoljno mrmraje: »Sprejemam doma od enajste do dvanajste,« in počasi oddrsel naprej. »Ni me spoznal,« je rekel Aleš glasno. »Pogledal me je in je šel naprej. Ta človek bi si lahko nabral milijone, pa hodi po ulicah v stari ponošeni obleki. Ni me spoznal, ni me hotel spoznati. Reči je hotel: ,Čemu me

motite, človek, ko premišljujem. Pokazal sem vam pot, vi pa ste si izbrali drugo. Zakaj silite sedaj na mojo pot, na katero ne morete več stopiti? Moja pot ni tlakovana z zlatom in malo jih je, ki bi hoteli stopati po nji. V imenu vede vas prosim, da se odstranite od mene!»

Sedaj je Aleš odšel v kavarno, v kateri sta nekoč posedala z Jelo. V njej je bilo vse tako kot takrat, le ljudje so se bili popolnoma izmenjali, tudi natakari. Aleš Robida je vprašal glavnega natakarija: »Ali vam je morebiii znano, kje se sedaj nahaja natakari Ilija?« »Ilija Kršanac mislite,« je vprašal glavni natakari. »Ilija Kršanac,« je odgovoril Aleš Robida. Glavni natakari se je nasmehnil: »Ilija Kršanac je poslal svoje bolno dekle v zdravilišče. Zato pa je moral ponarediti listine, s katerimi je dobil denar. Ker so vso stvar prezgodaj odkrili, je stopil Ilija na streho nad svojim stanovanjem in skočil z nje doli na cesto. Bil je takoj mrtev, dragi gospod! Je že nekaj let od tega.« — »In njegovo dekle je še živo?« — »Ne, dragi gospod, ona je pa umrla v zdravilišču kmalu potem.«

Sedel je pri isti mizi, ob kateri sta posedala nekoč z Jelo. Reka misli mu je drvela skozi možgane in ves zmeden je lebdel med njimi, drvel z njimi, se lovil za prvo, za drugo, se potapljal med njimi in se zopet znašel na površini drvečega toka. Vse te misli so bile zatajeni spomini, potlačeni že davno v najbolj skriti kot lobanje — sedaj pa se je na mah strl oklep, ki jih je tiščal in zdrve-

le so, kakor da bi nikdar ne bile potlačene in uklenjene. Ves zbehan radi njih je Aleš Robida zakrilil z rokami krog sebe, kakor da bi se hotel otepati roja lastnih misli in šele, ko je zaslišal od sosedov smeh, se je zavedel, plačal in zbežal iz kavarne. Taval je ves dan po gričih in dolinah na Tuškancu. Obiskal je vse koticke, po katerih sta z Jelo posedala in se pogovarjala. Povsod ga je kakor strašno lep fantom spremljala njena podoba. Na vsaki stezici, ob vsakem grmu, na vsaki tratici se je prikazovala. Ko se je sklonil, da bi pil iz potoka, iz katerega je včasih pil z Jelo, mu je iz tolmuna zastrmel nasproti njen obraz. »Ali je res, da ne bo po teh gozdovih, vrtovih, gajih in tratah nikoli več slišati njenih stopinj, da se ne bodo nikdar več stegnile njene bele roke izza cvetočega grma okrog njegovega vratu, ali ne bo nikdar več plaval njen šepet skozi tišino med drevesi, ali ne bo mesečina nikdar več zlatila njenih prsi?«

Utrujen in zbehan se je vračal v mesto, po katerem so že povsod gorele luči. In zopet se ga je polastila želja, da bi obiskal gostilno, v kateri je nekoč posedal z mlado družbo. Pričakoval je, da bo našel tam kakor nekoč veselo hrupno bratovščino dijakov. V predsobi pa je bila popolna tišina in nobenega človeka. Predmeti pa so bili isti kot nekoč. Prav ista nagačena divja kokoš je strmelala s stene vanj kot v nekdanjih dneh. Le steklene oči je pokrival prah in so gledale sedaj motneje kot nekoč.

Krenil je v stransko sobo in obstal presenečen pred dolgo mizo. Za njo je sedel med dvema zelo mladima človekoma Valentin Onič in se le drobno smehljaj, ko je zagledal Aleša Robido. Valentin Onič je bil sključen, suh in star, kakor da bi imel že šestdeset let, a oči so se mu prav tako fantastično lesketale kot nekoč. Ker se Aleš ni ganil, mu je zaklical Valentin Onič: »Pozdravljen, Aleš Robida! Vedno sem vedel, da nas boš obiskal. Sedi k nam! Predstavljam ti dva človeka iz Mlade borbe. Prav gotovo bi te rada spoznala oba. Mnogo sem jima pripovedoval o tebi.«

Ves vzradoščen nad temi besedami je Aleš prisedel. Poklical je natakarico in naročil obilje vina in jedi.

»Zdi se mi, da ni nobenega takega življenja tukaj kot nekoč,« je rekel.

»Je življenje, je« — je odgovoril Valentin Onič in se glasno zakrohotal. »Seveda se je to življenje razkropilo na vse strani, nekaj ga je odšlo na drugi svet — nekaj se ga je povzpelo celo tako visoko kot si ti — ti pa si hudič — pravi hudič — vsa država te pozna. Jaz pa sem še vedno velik nič. Sedim in premišlujem in razpravljam z mladim ljudstvom, kaj bi se na tem svetu dalo narediti. Moja duša je taka, kakor je rekla nekoč tista pesem: ‚Ruke gole, noge bose, skitala se celi dan.‘«

»In še veruješ, da Bog ni drugega kot spojek energij?« je vprašal Aleš, ki se je lahko stresel.

»Ne,« je odvrnil Onič zamolklo in zarežal. »Energija je imela preslabe svečenike, da bi vero v njo napravili živo. Pij, Aleš Robida! Veliko smo verovali vate in nisi nas prevaral. Jaz tudi včasih pijem, mnogo pijem, potem pa zopet mislim.«

»Zakaj ta dva mlada človeka nič ne govorita — zakaj me samo gledata,« je vprašal Aleš, ki je izpraznil nekaj kozarcev. — »Ali je to kaj hudega, če kdo molči? Mnogo ljudi se je dandanes navadilo molčati. Tebi, Aleš Robida, menda ne bo šel ta molk na živce! — E, Aleš, ali si že slišal, da je Jela umrla? Pravkar si izvedel? Jaz sem vedel že davno. Vidiš, tiste dni, ko je sklenila oditi s tega grdega sveta, sem se jaz napotil v Maribor, da bi jo še enkrat videl. Strašno klavrno mi je bilo, ko sem jo gledal. Nič več tiste nekdanje telesne lepote, ampak le koža čez kosti in veliki črni kolobarji pod očmi. Vidiš, včasih je bila najlepša med deklicami, ki smo jih poznali — in čez noč ti usahne vse skupaj. Vesela je bila, da sem jo obiskal: ‚Ali si prišel? Mislila sem, da ne bo nobenega izmed vas,‘ mi je rekla. Umrla je lahko, lahko, kot da bi bila smrt največja šala v življenju. V roke so ji potisnili križ. Na tistem križu pa je bil pribit Kristus in se mi je smehljajal, ko sem ga gledal. Kupil sem nekaj cvetja in ga vrgel gori na oder. Potem pa sem se odpeljal nazaj v Zagreb. Za pogrebom nisem maral iti. Ne vem zakaj. Morebiti mi je bila pretežka vsa tista stvar. V Zagrebu sem tiste

dni mnogo pil, a se nisem mogel upijaniti niti za hip. Vidiš, Aleš, taka je ta stvar. Le pij, le!« Zakrohotal se je, kakor da bi izrekel šalo in potrepljal Robido po rami. »Vino pa je tako kot nekoč.«

»Ali je vprašala kaj po meni takrat, ko si bil pri nji,« je izjecljal Aleš Robida, ki ni mogel zakriti trepeta v svojih besedah in ki se ni upal pogledati Valentinu Oniču naravnost v oči.

Valentin se je ozrl nanj z navideznim začudenjem: »Po tebi? Aha, zdaj se spomnim. Ti si menda nekoč nekaj časa hodil za njo. Kaj ti ne pride na misel! Niti z besedico se te ni spomnila. Glej ga, ali te morda peče vest radi tiste otročarije. Kaj bi ti vendar z Jelo! Ona ni mogla biti Julija. Ona ni imela denarja in brez denarja je dandanes vsak napredek nemogoč. Vsem tistim, ki nimamo denarja, so gobci zavezani in tudi tebi bi bil zavezan, če bi ne imel denarja. Poleg vsega tega pa je Julija menda, kot pravijo, najlepša žena v Ljubljani in bi človek zamenjal zanjo Kristusa in vruga. Fanta, pustimo žalostne pogovore, če ne bomo napravili gosta še sentimentalnega. Po tolikih letih nas ni pozabil in nas je obiskal Aleš Robida, ponos in napredek Ljubljane. Toliko lepih besed nam je pripovedoval nekoč in potem je šel neustrašeno skozi življenje, vse ovire je strl in premagal in postal sonce naše domovine. Pijmo v njegovo zdravje in čast!«

Valentin Onič je zagrabil kozarec, izpil in ga treščil v kameniti tlak. Izpila sta in treščila kozarca ob tla tudi oba mlada študenta. Pijanemu Alešu so stopile solze v oči in je pil in pil kar naprej.

* * *

Po polnoči ga je zmagalo vino. Boril se je nekaj časa z omotico, potem pa mu je nenadno omahnila glava na laket. »Silva, prinesi prgišče pepela,« je tedaj zaklical Valentin Onič natararici. Med veselim smehom je prinesla natararica pepela. Onič in oba študenta so se dvignili. Valentin Onič je zagrabil Silvo za zapestje in ji potresal roko, da se je usipal pepel Alešu Robidi na glavo. »Ta si je prišel vest pomirjevat v nekdanji dom — pa mu dajmo odvezo — v tem blaznem času, ko je celo Aleša Robido začela mučiti vest,« je govoril porogljivo. »Silva, ko se prebudi in pojde, odpri vsa okna, da se prostor prezračí.« Z glasnim smehom so odšli, Valentin Onič in oba študenta v noč.

* * *

Drugo jutro je Aleš Robida stresel pepel z glave, se blodno nasmehnil, vrgel natararici šop denarja in se takoj odpeljal na kolodvor. Vzel je prvi razred ekspresnega vlaka in se odpeljal proti Ljubljani. Hotel si je poiskati kupé, ki bi bil prazen, toda v vsakem je bilo po nekaj ljudi. V tistem, v katerega je sedel, je že sedel mlad par.

Čutil je, kako sta bila nevoljna, da je prisedel in se radi tega naredil, da spi. Mlada sta dolgo molčala, potem je rekla ona: »Že spi.« Čutil je, kako sta se dve telesi oklenili drugo drugega in kako si šepetata neprestano. Trudil se je, da bi obdržal zaprte oči. Posrečilo se mu je popolnoma in ko jih je sam skušal pozneje odpreti, se mu je zazdelo, kakor da nočejo veke narazen. Morda je celo nekoliko zadremal, čeprav je razločno slišal ropotanje koles. Nenadno je pred njim sedel na klopi majhen Buda in se mu prijazno smehljajal. Poleg njega se je prikazala gola Julija in se smehljala tudi ona. Končno se je nasmehnil Aleš Robida še sam. Silno ugodje ga je zajelo. Roka se mu je dvignila, položil je prst na ustnice in se poigral z njimi: »Brrrr — brrrr — brrrr —.« Mlada dva sta planila v glasen smeh, toda Aleš se je smehljajal naprej, ne da bi odprl oči. »Ljubljana je tu, spoštovani gospod,« sta zaklicala in ga potresla za ramo. Aleš je odprl oči in se bedasto smehljajal. »Ljubljana je,« je zagolčal in se opotekel pred kolodvor. Ustavil se je pred šoferjem in strmél vanj. »Domov, gospod tajnik,« je zaklicala ta in planil odpirat vrata. »Domov,« je zajecal Aleš. Šofer ga je pogledal in se zdrznil. »Pijan, popolnoma pijan je,« si je mislil. Vendar ga je odpeljal domov. Julija je stala na vrtu in prihitela sama k vozu, sama je odprla vrata in ko je Aleš izstopil, je rekla: »Si prišel, mali!« — Zagrabila ga je za roko in ga vlekla po stopnicah v spalnico. Pred

Budo je gorela lučka. Aleš je položil prst na ustnice in se zagledal vanjo — Julija pa je zastrmela vanj in se veselo nasmehnila.

CIRIL KOSMAČ

Hiša št. 14

Na vse zadnje so se socialno čuteči, po sami rimski in božji previdnosti postavljeni tržaški občinski svetniki do grla nasitili gledati in poslušati brezposelne, na cesto pognane družinske očete, zapuščene vdove in onemogle starce, ki so slabokrvni in jetični od lakote, garjavi, nadušljivi in polni revmatizma od prenočevanja po zatohlih kavernah in zasmrajenih mestnih podzemskih kanalih, skrhani in sključeni, razjedeni in oglodani od trdega življenja, vsak dan v večjih trumah prihajali na magistrat ter krevljali po dolgih svetlih hodnikih, puščali na preprogah rjave odtise svojih blatnih, pošvedranih obutev, pobirali čike izza pljuvalnikov, se vsekali kar s prsti, zamolklo kašljali, grkali, smrkali in metali široke pljunke kamor je naneslo, stresali bolhe, uši in stenice, zaudarjali po kislem smradu raztrganih in gnilih cunj, prijemali s svojimi umazanimi lopatastimi rokami za svetle medene kljuge na vratih, vstopali v sobe in se raztezavali po njih kakor smradljiv, dušeč dim, se obešali za suknje gospodom uradnikom, ki so tako lepo dišali po milu »Rosa di maggio«, se odkrivali, držali

raztrgana pokrivala z obema rokama nizko na kolenih ter dokazovali, da niso divjaki, temveč ljudje, ustvarjeni po božji podobi in volji, trdili, da so Italijani od pamtiveka, fašisti od vsega začetka, državljani, udani Mussoliniju, kralju in papežu, ter prosili košček strehe svojim prezeblim otrokom in bolnim ženam: saj morajo vendar živeti, dokler jim je usojeno; ali naj se mar lepo zleknejo ob cesti in mirno čakajo na ljubo smrt; ali naj se pobesijo na hlačne jermene; ali naj svoje otroke pobijejo, pokoljejo, pomečejo v morje; ali naj noseče žene vstajajo ponoči po cestah in ponujajo po dve liri svoje kosti — o, saj bi jih, toda nihče se ne zmeni zanje, ker je dovolj bolje ohranjenih žensk; ali naj začnejo krasti, pobijati — ali kaj?

Da, ta stvar je postala vsekakor že preobširna, prenadležna in tudi — prenevarna. Mestni očetje prihajajo z avtomobili prav do vrat magistrata, hitro izstopajo, vihrajo po hodnikih z naglimi koraki, zaletavajo se v zbornično dvorano, se vsi zasopli rušijo v mehke fotelje in zborujejo. Najprej soglasno sklenejo, da je treba tu na vsak način nekaj ukreniti, potem pa precej na dolgo razpravljajo tele stvari:

— Brezposelni predstavljajo nevarnost. Na magistrat sicer prihajajo mirni in ponižni, toda pod pepelom te njihove ponižnosti še zmerom tli strupena žerjavica

ogorčenosti in jeze, ki lahko vsak čas bruhne na dan. Brezposelni lahko postanejo prave zverine, to beremo vsak dan po časopisih in tudi romani so o tem že napisani; potemtakem bo na vsem tem vsaj drobec resnice. Delavec nekaj časa že prenaša lakoto, malo porobanti in zakolne, zateguje hlačni jermen in se nasloni na vogal, kadar se mu od slabosti zamegli pred očmi. Toda kadar so sile le prehude, mu iz želodca udari na možgane, da ne razločuje več med dobrim in slabim, dovoljenim in nedovoljenim. In tako postane lahko nevaren zločinec, posebno se, če pomislimo, da nima velike izobrazbe. To beremo in se tudi dogaja. To je vse gola in čista resnica in zoper to je treba na vsak način nekaj ukreniti.

— Toda kaj?

— Država pravi: brezposelnih ni. In če država pravi, da jih ni, kdo bi se drznil trditi kaj nasprotnega? Ali ni država najvišji odločujoči činitelj v vseh zadevah? Seveda je. Toda brezposelni kljub temu so. Samo pisati se ne sme o njih. In to je tudi razumljivo; kdo pa bo glasno poročal o slabih straneh svojega doma? To se mora zakriti. Tu pa so spet mestni očetje poklicani, da te brezposelne poskrijejo in pospravijo kamorkoli, kajti na cesti nikakor se smejo ostati, ker spravljajo mesto in državo v slabo luč.

— Toda kam z njimi?

— V mestnem proračunu ni predvidenih toliko na cesto pognanih; in če jih ni predvidenih, bi jih tudi biti ne smelo. Tudi postavka za brezposelne je v mestnem proračunu; toda postavka v proračunu in brezposelni na cesti, to je dvoje silno neskladnih stvari. Kdo pa še ne ve, da oni, mestni očetje, ne smejo kar tako razmetavati denarja? Saj je zmerom toliko in toliko drugih krvavo potrebnih stvari, ki dajejo mestu sijaj, videz bogastva in trdnjave domovinske misli: Oberdankova celica, spomeniki in plošče izpreobrnjenim Slovincem in Hrvatom, ki so umrli mučeniške smrti; razstava fašistične revolucije; nagrade cestnim in gozdnim miličnikom za širjenje domovinske ljubezni; dnevnicke občinskim svetnikom, kadar gredo na deželo »držat« patriotske govore; potem se nenadoma pripelje kak japonski admiral in treba je prirediti pojedine in razsvetliti mesto; potem prihajajo sovjetski vojaški dostojanstveniki v Tržič naročat križarke, in tudi tem je treba prirediti gostijo; in drugih takih potreb je še na stotine in stotine. In za vse to je treba denarja. Iz Rima pride samo ukaz: priredite to in to, in to je treba prirediti. In mestni očetje strižejo postavke, kjer se pač dajo striči: brezposelni lahko počakajo, slavnosti pa se morajo po višjem nalogu brezpogojno vršiti.

— Sicer pa, če se vzame stvar z druge strani, je ta brezposelna raja prava pijavka, ki se redi na žuljih de-

lovnih državljanov. To je prav za prav bolna in zgarana vprežna živina, ki s praktičnega, finančnega stališča ne zasluži niti krogle v hrbet. (To je bilo mnenje okroglega žida Abrahama Zambona, lastnika dveh zastavljalnic in velike zlatarne na Piazza Goldoni, ki se je ob besedi »brezposelni« vselej nakremžil, kakor bi požrl dobršno žlico grenke soli.)

— Seveda! Ljudje so državi na vsak način potrebni. Kdo pa bo v primeru vojne branil državo? V poglavitni meri delavci in kmetje, to je res. Toda kam naj sedaj spravijo te ljudi? Na mejo k vojnim utrdbam jih ne morejo poslati, ker so nezanesljivi. To bi se reklo: plačevati in rediti vohune. V mestu pa ni dela; in tudi če je kaj malega, je tu dovolj delavcev iz notranjosti države, ki imajo vsekakor prednost, kajti edino ti so steber in sejanci državne misli v teh krajih.

— Vsi ti brezposelni bi za sedaj lahko uvideli, da so popolnoma odveč. Poskakali naj bi lepo brez hrupa v morje, ali pa naj bi se pobesili. Naposled je prav za prav čudno, kje še črpajo to svojo moč do življenja. Če bi mi kdaj tako daleč padli, bi si mirne duše pognali kroglo v glavo. Toda brezposelni tega ne razumejo; živijo dalje, kradejo Bogu čas in državi denar ter posiljujejo svoje jetične žene, da jim, revice! rodijo v dveh letih troje otrok.

— Otrok — otrok je sveta stvar. Sam Duce je napisal o otroku lepe članke, katere si moramo vsi vzeti k srcu. »Rodite več otrok!« kliče v tej bitki svojim državljanom. Toda ta bitka bi za te kraje ne smela veljati (mestni očetje smejo nekoliko zabavljati čez državne ukrepe). Zakaj ne. Zato ne, ker ta rod ni naš in ker je pokvarjen: vsi ti otroci bodo nadaljevali uporno in klavrno življenje svojih očetov.

— Mestni očetje prikimavajo: to je pač vse res. Ti brezposelni so sami socialisti, komunisti, defetisti, anti-fašisti, protidržavni elementi, ki jih je lakota tako daleč vrgla ob tlak, da so se zatekli pod odrešilno streho domovinske udanosti. Lakota, nič drugega kakor lakota. Predobro se jim je godilo takoj po vojni, preveč so jim dajali kruha in mesa, zato so bili ponosni, ošabni in neuklonljivi. Takoj, kakor hitro so zasedli te kraje, bi jih bili morali sestradati, pa bi se bili pustili zviti po njihovi volji in potrebi kakor voščena igrača. Da, da, življenje uči človeka do smrti!

— To nikakor niso ljudje, ki so zdravi in dobri, zadovoljni z malim. Ti bi radi bogato žrli na državne stroške, zraven pa preklinjali njen ustroj. Nikakega smisla za kaj vzvišenega ni v njih. Prosim, ali ste jih že kdaj videli, da bi se ob državnih praznikih udeležili slavnostnega obhoda po mestu ter navdušeno vzklikali državi, kralju in Mussoliniju? Ne! Upirali so se in se smejali našim pri-

padnikom. Zdaj pa prihajajo semkaj in govorijo, da so udani in celo enakovredni državljani. Kakšni državljani so to! Samo njihova imena človek prebere, pa ve, pri čem je: Francovich, Ferletis, Jaconcig, Pettaros, Andreicich, Valentinuz, Chriznich, Pettarin, Orzan in tako dalje in tako dalje.

Mestni očetje sejejo in sejejo, zibljejo se v mehkih foteljih kakor v objemih zavaljenih prsatih žensk, razpravljajo in se razvnemajo, držijo v kratkih debelih prstih lepo dišeče havanske cigare, vlačijo venomer iz žepov v telovnikih težke zlate ure in gledajo nanje, da ne bodo zamudili večerje. (Postana jed ostane v želodcu in treba je jemati neprijetno Magnesio di San Pellegrino. Saj krivda ni njihova: tako so bili vzgojeni in tak je njihov položaj od rojstva.) Križ je, križ, biti občinski svetnik! Meščani znajo samo zahtevati: dajte nam to in to; in kadar jim to in to preskrbijo, zabavljajo, da je to in to zanič. Saj, imajo tudi oni težke preglavice. O, tudi njim od skrbi sivijo lasje: delnice N. G. I. rapidno padajo; delnice Cosulich Line so že brez vsake vrednosti in jih lahko mirne duše vzamejo s sabo na stranišče; »Triestina s. a.« je v obupnem položaju — treba bo napovedati prisilno poravnavo, da se nekoliko opomorejo; Prestito del Littorio se ne obrestuje; žena ima kamne v mehurju in hoče na vsak način v Viareggio; služkinja je razbila dragoceno japonsko vazo in milostljiva bo prav gotovo dobila

živčni napad, ko bo to zvedela; hči je zbežala s centurionom milice in zdaj pošilja pisma ter grozi z družabnim škandalom, če ji ne odštejejo mastne dote; v gimnaziji je afera s sinom, ki je pokazal več talenta za zvodništvo mladih deklet kakor za Risorgimento; Lola, »angel plavi«, zahteva sto lir na večer, in če jih ne dobi, odpotuje — težko je dati stotak, toda še težje je biti brez Lole. Toliko skrbi in toliko nevšečnosti, in oni se vkljub temu ubijajo tu in iščejo, kje bi kaj našli za te uboge brezposelne.

Dva večera so tako razgrebali po svojih mislih, toda ves njihov trud je bil zaman. Samo dnevnicе so potegnili in zaključevali so dolge zapisnike z besedami: »stvar se odloži do nadaljnjega«. In tisti nadaljni se je vlekel dva meseca in še čez, šele potem je dozorelo v njem, da je z veliko muko porodil Hišo št. 14.

Hiša št. 14 je bila velikodušen dar, katerega je darovala mestni občini grofica Mathilda Sircza von Schneefeld.

Mathilda Sircza von Schneefeld bi bila živela, trpela in umrla kot Matilda Širca, kvečjemu bi se poročila — kar je zelo verjetno, saj je bila zelo postavno dekle — in se s tem dokopala do kakega drugega kraškega priimka. Toda njej se je nasmehnila sreča. Seznanila se je bila z nekim tretjevrstnim dvornim uradnikom, se kaj kmalu znašla na Dunaju, se tam dokopala do sobarice, rahlja-

la pernice in brisala cesarsko-kraljevi prah. Sčasoma je tudi sama postala deležna globokih postelj in njenih mlahavih prebivalcev — in tako se je tudi zgodilo, da je neke jesenske noči, ko je zunaj lil dež do obupnega dolgočasja, ogrela premrle ude in razvnela plavo, vodeno kri staremu generalu grofu von Schneefeldu in si s tem prislužila grofovski naslov. Vzpenjala se je torej previdno in stanovitno od klina do klina po lestvi človeške slave in blaga, si prislužila vitežki križec, pokopala svojega moža, se oblekla v črno, se tuptam še kaj malega poslužila skrivnih hodnikov, in se tako počasi skrhalo ter se vrnila na stara leta v Trst, mlahava, histerična, polna želodčnih ran, razburljivih nočnih prividov in drugih grenkob, ki so ji ostale od življenja. Kupila je v Starem mestu od Žida Abrahama Zambona prazno dvonadstropnico z velikim portalom in težkim stebrovjem, nad katerim je kraljevala osivela, od dežja izprana obilna Venera iz kraškega kamna. V hiši so bile široke sobane, kamnita stopnišča in dolgi hodniki, kar je vse dajalo videz razkošne prostornine. Mathildi Sirczi pa je bila prostornina skorajda nujno potrebna in zato je hišo kupila ter se naselila vanjo z vsemi svojimi cesarsko-kraljevimi ostanki: s črnim rezljanim pohištvom, preoblečenim z obledelo rdečo prevleko; s starimi, po nafalinu dišečimi toaletami; s škatlo širokokrajnih klobukov, operjenih z nojevimi peresi; s košato kostanjevo la-

suljo; z zlatim lornjetom; s hermelinastim plaščem (dar nekega nadvojvode); z zeleno papigo Ketty, ki je znala zmerjati služabnike in zapeti »Gott erhalte«; s sanjskimi knjigami in z debelušnim Hansom, ki je bil vratar, kočijaž, kuhar, strežnik, sobarica in kar je bilo drugega potreba — vse obenem.

Mathilda Sircza je vstajala malo pred poldnem, se oblekla v dolgo črno obleko in šla nekajkrat skozi vse sobe, po hodnikih in po stopnišču, Hans pa je skakal od vrat do vrat, jih odpiral in se globoko priklanjal. Po kosilu je odhajala v mesto. Udeleževala se je skoraj vseh parad in se ob pogledu na strumno korakajočo mladino zelo navdušila. Delavcev in fakinov, ki so žvižgali ali pa pljuvali, ni mogla prenašati; včasih jih je celo ozmerjala z boljševiski. Legala je malo pred polnočjo in Hans ji je kuhal kaj in ji pokladal razgreto opeko k premrlim nogam. Kadar so bili njeni dobri dnevi, ji je bral kaj malega iz »Spominov Giacoma Casanove«, »Dame s kamelijami«, ali pa celo pesmi iz »Buch der Lieder«; kadar pa ji je bil dan zagrenjen, se je vselej vračala nazaj v nekdanje dni in takrat je moral Hans vzeti v roke »Razkrinkane Habsburžane«. Ob tej knjigi se je Mathilda razburila in razžalostila in Hans je moral v takih nočeh skoraj do jutra poslušati, kako je prav za prav bilo s samomrom cesarjeviča Rudolfa ter razlage podobnih cesarskih dogodkov in nespোরazumljenj.

In tako je Mathilda Sircza hodila na avstrijski konzulat po pokojnino za svojim blagopokojnim možem in živela svoje zahajajoče življenje. Potem se je pa spomnila, da ji je prav za prav že čas oditi iz te solzne doline po zasluženno plačilo — in je umrla.

Svojo hišo je zapustila mestni občini z naročilom, naj jo preuredi v zavetišče brezposelnim služkinjam. Pravi jo, da človek na zadnjo uro še enkrat doživi vse svoje življenje; življenje Mathilde Sircze pa je bilo tako pisano in burno, da ni utegnila pregledati vsega. Vse kaže, da je prišla komaj do svojih mladih let, ko je kot revna služkinja sanjala o lastnem domu, in je tako svojo hišo zapustila služkinjam, kar je Hansa, ki se je štel za edinega dediča, silno potrlo. Sicer pa Hans ni bil edini v svoji potrnosti; s Krasa so prihajale razne kmetice, ki so hotele govoriti »s svojo sestro«, toda »sestra« jih ni marala niti videti. Naročila je Hansu, naj se te dekle kar izgubijo izpred njenega praga, kajti ona nima nobenih sestra. In tako so se »sestre« vračale, preklinjale to »dvorsko poguznjenko, ki je za vekomaj umazala njih pošteno ime«. Ljudje pa so grofičin dar sprejeli z veseljem na znanje in menili, da je to edino dobro delo, ki ga je grofica storila v svojem življenju. Kaplan Don Armando Caracalla pa je celo izjavil, da si je njena duša s tem prav gotovo pridobila nebeško kraljestvo.

Že nekaj dni po grofičini smrti so Hišo št. 14 napolnile brezposelne služkinje od kleti do podstrešja. Nateplo se je toliko žensk, ki so z delavskimi knjižicami dokazovale, da so res služkinje. Posedle so hišo, se prepirale med sabo za boljšo sobo in posteljo, za mizo, stol, omare, divane in divančke (celo za papigo so se trgale spočetka, potem pa so popolnoma pozabile nanjo, da je uboga žival poginila od lakote, ker se ni nihče zmenil zanjo, naj je zmerjala ali pa prepevala cesarsko himno); prepirale so se za pokojničine knjige in se cedile nad risbami v Casanovovih Spominih, stradale so, se zmerjale, lasale in kradle druga drugi. Kar je bilo med njimi še trdnih in pametnih deklet, so se kmalu izselile, druge pa so od lakote in dolgočasje začele s prodajo svojega telesa; spočetka so hodile na cesto, potem pa so vlačile moške kar na dom. In tako so v nekaj mesecih izpremenile velikodušni dar — čisto hišo blagopokojne grofice, katere slika je visela v veži v pozlačenem okvirju — v dom nelepega imena. Na policijo je jelo deževati prijav tatvin in preteпов; in policija je hišo preiskala ter našla poleg kali spolnih bolezni, tudi precej gradiva protidržavne vsebine, kar je seveda dalo povod za korenite ukrepe. Ob tej priliki je tudi mestni gradbeni urad hišo pregledal in jo »spoznal za nezmožno nadaljne uporabe«. Vse to je bilo predloženo mestnemu svetu in mestni svet je

v pičlih dveh sejah stvar prerešetal ter odredil, naj se hiša izprazni in zapre.

Zdaj se je pa mestni svet spet spomnil te hiše, ki je bila vpisana v seznamu izpraznjenih stavb pod št. 14. Drugih trinajst so že vse razrušili, edino ta še stoji. Mestni gradbeni urad jo je ponovno pregledal, nekoliko zmajal z glavo — nekdo se je ob tej priliki celo izrazil, da ne bo velike škode, tudi če se streha zruši ljudem na glave — in jo končno odobril, da lahko v teh dneh, »dokler se ne najde boljša rešitev«, služi za streho brezdomcem.

Časopisje je ta ukrep sprejelo naravnost z navdušenjem. Priobčevalo je razgovore z občinskimi svetniki, polnilo stolpce z njihovo širokogrudnostjo in socialnim čutom, imenovalo jih — kakor je pač navada — Kruh siromakov, Očete sirot, Rednike vdov in Previdnost božjo. Hišo št. 14 pa, v katero so se komaj pred dobrim letom zaletavali kakor besni kozli, češ, da je »leglo nemorale, spolnih bolezní in prava tovarna podtalnih elementov, drugič pa so vse stene tako slabe in razpokane, da se lahko vsak hip zrušijo ljudem na uboge glave«, tisto hišo so zdaj proglašali za »Dom rešitve, v katerem so naravnost udobna in krasna stanovanja. Če je v njej živelá grofica, naša dobrotnica — bodi ji na tem mestu ponovna čast in hvala za njen velikodušni dar — kako ne bi mogli živeti brezposelni? Treba bo sicer zidovje

malo podzidati, razkužiti in prebeliti stene, toda to lahko store bodoči stanovalci sami — čeravno vemo, da to pričakujejo od občine; kajti človeštvo je tako: če mu ponudiš prst, zgrabi celo roko — saj je v njihovo dobro in prid.«

* * *

Hiša št. 14 — jetična, gluha in votla, napol razpadla dvonadstropna podrtija, polna uši, stenic, podgan ter drugih proletarskih golazni — je stala na križišču ozkih in mrakotnih ulic v Starem mestu in se že dobro leto sèm pripravljala, da se nekega deževnega in veternega dne z vsem stebrovjem in obilno Venero vred počasi zgrudi in zaduši v smolnatem cestnem blatu. Nič več se ni zanimala za življenje, zaprla se je vase in se potuhnila; še strah pred smrtjo je ni več vznemirjal. Zdaj so pa kar nenadoma spet prihrumeli k njej ljudje s škripajočimi vozovi, vozicami in rameni ter jo naskočili. Pač, ko je dovek doslužil bogatinu, se ga lahko posluži vsak nemič! Zamajala se je hiša, izbulila temna okna od začudenja in se ozrla v sivo nebo. Ni ji prišlo na misel, da bi se upirala, pohlevno se je udala pred to premočjo — kakor postarna vdova pred vojaki — in se je morda prav kakor ta, začudila, da si jo lahko še kdo poželi. Odprla je svoja težka okovana hrastova vrata in začela požirati stare črvive omare z neštevilnimi predali; škripajoče

postelje s trhlimi nogami;, polomljene stole; raztrgane divane, iz katerih je silila vlažna in umazana morska trava in ki so bili v tej gneči tako podobni ranjencem s preparanimi trebuh; kolesa otroškega vozička, pribita k navadnemu zaboju s širokim napisom »Confitures Cirio zmerom in povsod« ali pa »Vzemite po kosilu pomarančo Gaddi, ki Vas osveži in Vam pospešuje prebavo« in v njem jokajoč, koščen otrok; razklane kovčege, pisane cule, raztrgane vreče in podobno slikovito ljudsko bogastvo; požirala je hiša starce z redkimi, ščetinastimi, sivimi bradami; upognjene ženice s pridušenim stokanjem na ustih; trde, zarjavele može, ki so preklinjali pod težkimi bremen; žene s širokimi, nosečimi trebuh in z dojenčki na mlahavih, cunjastih prs; otroke, ki so venomer vreščali, hlipali in smrkali; hihitajoče se blodnice po ljudskih cenah in žvižgajoče potepuhe, ki so mirno prihajali s kapo postrani, s pisano kričečo ruto za vratom, in kadili svoje večne čike. Škripala so stara vrata, škripale so trhle podnice, loputale so oknice in kriki so se odbijali od praznih sten in žvenketaje padali na trhla tla:

»Halo — halo!«

»Au — ruk, au — ruk!«

»Kam divjaš?«

»Kaj pa te briga!«

»Drži jezik!«

»To je naše!«

»Kaj? Še eno črhni!«

»Carletto, Carletto!«

»Drži, strela božja!«

»Carogna!«

»Bestia!«

»Macaco!«

»Ne udrihaj po steni, saj vendar vidiš, da je razpokana!«

»Pa naj se sesuje, hudič!«

»Mama! Lačen!«

In trušč narašča do same gluhotе. Ljudje tekajo vsekrižem, se zaletavajo drug v drugega, si glasno delijo zaušnice in se pričkajo za sobe; vlačijo omare, postelje, mize in drugo ropotijo, da so vsi hodniki zašarjeni in zaprti. Vsak bi bil rad prvi in tako ni preklinjanja ne konca ne kraja.

Kdor je prišel prvi, je prišel prvi. Izbral si je najlepšo sobo in jo samozavestno zasedel. Snel je razkrojena vrata, jih vrgel kar na hodnik — da je bila zmešnjava še večja — in stopil k drugi sobi po cela; zamenjal je oknice z razbitimi šipami, potrgal trhle podnice iz poda in jih nadomestil z dobro ohranjenimi; tekel hitro na kaščo in preobrn timer kote, kjer bi se dalo kaj najti, pobral staro mizo, stol na treh nogah in zarjavelo cev, kar mu vse lahko še prav pride, si vse lepo uredil in se zdaj že spre-

haja po sobi z žarecimi očmi, prevzet od opojnosti, da ima spet streho nad glavo. Ves vesel in zadovoljen sede k mizi in se zastrmi skozi okno na široko blatno dvorišče, na star, napol usahli kostanj, v katerega so vreza- na velika podolgovata srca, prebodena z dežniki in brid- kimi sulicami ter okrašena z začetnicami zaljubljenih parov; strmi daleč tja čez strehe v svet. Da, če ima člo- vek nekje svoj dom, ima tudi svet, ki je razgrnjen tam zunaj. Občuduje ga in se divi belim cestam, ki se križa- jo čezenj. Če je pa človek na cesti, nista cesta in svet nič več prelestna in prav nič več njegova! Toda dolgo ne more zdržati na miru, ko pa je vse tako lepo in skoraj- da svečano! Kmalu vstane, gre po sobi in tupatam še kaj pospravi, naravná podobe na steni, podloži kos lesa pod trhlo in razjedeno nogo mize, da se ne bi več majala, poišče žebelj, ga zabije pri oknu v zid in obesi nanj klet- ko s škorcem. Škorec veselo zaščebeče in dobi kocko sladkorja v dar. O, kajpak, nekaj lepega je, biti nekje do- ma, imeti streho nad glavo, svojo sobo in svoja vrata, na katere lahko obiskovalec potrka — in človek se v sobi ponosno in glasno, včasih še ošabno zadere: naprej! Aha, saj res, na vratih je potreben napis. In stanovalec poišče kos porumenelega papirja in natisne nanj z gro- bimi črkami svoje ime:

MARTIN JACONCIC

Calzolaio

Potem veselo zamahne z papirjem, da se črnilo posuši, se mladostno zasukne na zdravi peti in ga nabije na vrata. Ha, — oddahne se, sede spet k mizi in se zastrmi daleč tja čez lisaste zveržene strehe do samega neba, na katerem se trgajo oblaki.

Drugi pa še zmerom vpijejo, se kotalijo po hodnikih in naglo urejajo svoje stvari: Ženske pometajo smeti, brišejo prah, odpirajo skrinje in jemljejo iz njih suho, papirnato, voščeno cvetje — spomine na prvo sv. obhajilo, na birmo, na poroko in na podobne svetle brezskrbne ure —; obešajo po stenah lesene, zakajene, polomljene Kristuse in podobe ilustriranih časopisov, poročne slike z ostro začrtanimi očmi, obrvmi, ustnicami in brki — povečane pri predmestnem fotografu, ki pozna duše in želje svojih odjemalcev — in vse tisto pisano okrasje, ki vso to revščino samo podčrtava, ki pa je tem ljudem nujno potrebno, ker jim dokazuje, da so nekoč živeli, bili mladi in polni. Moški pogledavajo v dimnike, postavljajo male železne peči in ravnajo cevi skozi okno. Tupatam se pri tem opraviu razbije kaka šipa in takrat se vselej zasliši glasno preklinjanje. Potepuhi polglasno požvižgavajo in hodijo od vrat do vrat, pomagajo ponekod prenesti težjo omaro, skrinjo in posteljo, ali pa previdno sunejo kako stvar, ki se da vnovčiti ter jo stlačijo v svoje brezdanje, raztrgane žepe. Otroci kričijo, plezajo

na okna, na vrata, na stebre, padajo na tla in si potolčejo nosove, se drsajo po trebih na gladkih držajih stopnišča, tekajo na kaščo in v klet, na dvorišče in na cesto ter hočejo do dna zavžiti ta praznični dan.

Pozno popoldne se vpitje malo poleže; zdaj je za prvo silo že nekam urejeno: postelje so postavljene in napolnjene s cunjami, omare so razmeščene ob stenah in se smejejo s svojimi praznimi predali, na notranji strani vrat so nabiti žebli in na njih visijo odvečna oblačila, dojenčki so pozaspali — v pečeh pa gori ogenj, diši po smoli in trhlem lesu, dim se vije skozi cev in v loncih se kuha večerja; zaudarja po čebuli in paradižnikovi omaki. Otroci pozabljajo na igre, prihajajo v kuhinjo, širijo nosnice in vdihavajo vonj jedi. Ženske so sitne, možje pa se potaplajo v ta duh, zagrebajo nagubane, zarjavele obraze v široke dlani in jim je ob tej uri še nekam dobro pri srcu. Zdaj je streha nad glavo in to je važno! Seveda je važno. Pa tudi jed je važna. Vrag vedi, kaj je važnejše. Včasih bi človek za dobro ležišče stradal ves dan. Toda nocoj so vsi nekam oblagodarjeni z upanjem in končavajo svoja razmišljanja s tem, da se bo počasi že vse uredilo v njihovo dobro in prid. Večerja je danes boljša kakor po navadi; saj je kuhana v sobi na peči in ne v kaveri na tleh; pa tudi drugače človek sedi na stolu in je pri mizi kakor se človeku spodobi. Po večerji pomečejo

otroke spat in uredijo še kako malenkost. Poiščejo papirja ali pa kar s kredo napišejo na vrata svoja imena:

FRANCOVICH ERNESTO
Sarto per Signori e le Dame

Augusta Orzan
Lavandaia

Ferletis Antonio
Muratore

CHRIZNICH GIUSEPPE
Bandaio

Pettaros Stefano
lavorante

ANDREICICH PIETRO
pittore

in tako dalje. Kakor hitro se ti ljudje kam naselijo, takoj napišejo na vrata svoja imena. Tako se zdi, kakor bi pričakovali kakega skesanega Rotschilda, ki se utegne vsak čas pojaviti in deliti med siromake denar.

Ne mine niti teden dni in prebivalci Hiše št. 14 se prav dobro poznajo med sabo. Z ostrimi in predirnimi očmi so potegnili drug z drugega tiste raztrgane cape in se

dodobra ogledali: Pettaros je živina, čez dan postava po mestu, zvečer pa pretepa svojo ženo; Ferletis je furlanska mrhovina, ki se dela dobrega z vsemi, skrivaj pa se hodi ponujat na občino za policaja in na Questuro za konfidenta — da bi ga strela udarila; Jakoncic je star čevljarski falot, zasedel je najboljšo sobo in se zdaj s svojim škorcem vred požvižgava na ves svet; Chriznich je »intelligenten gospod«, oče treh hčera, o katerih pravi, da so pravi angeli, drugi pa so prepričani prav o nasprotnem; Andreicich je vnet za dolgoprstna dejanja, žganje in zavaljeno Francovichevo Cristo; Francovich je »molčeči bik« ... Tako obravnavajo vse družinske razmere in škandale, prepire, ljubezni, zakonolomstva in nemožate preteklosti, nočna preseljevanja iz sobe v sobo; tatvine, spolne bolezni, denarna sredstva in tako dalje. Toda vse to ne vzbuja prav nobenega ogorčenja in moralnega zgražanja. To je vse tako urejeno — in kadar je tako, ni drugače. Oni so tega navajeni že dolga leta in zato ne pade nobenemu na um, da bi resno skušal prodajati cene nauke o morali in poštenosti. Pa morale in poštenosti tu sploh ni.

* * *

Hiša št. 14 čez dan ni deležna takega oglušujočega šuma kakor zvečer.

Pettaros, Andreicich, Francovich in drugi zdravi in delavni možje se napotijo v mesto, stikat za priložnostnim delom, mrki in molčeči, pogreznjeni s svojo onemoglo jezo. Morda se jim pa le posreči, da tupatam našagajo in nacepijo meter drv, pomečejo v drvarnico voz premoga, ali pa ponesejo težko breme, da zaslužijo liro ali dve.

Vagabundi iz podstrešja »sejejo« in preresetavajo razna vprašanja vse do poldneva, potem se pa odpravijo »po svojem poslu«. Tisti, ki ostanejo doma, ne povzročajo prav nobenega šuma; pretegavajo se na raztrganih blazinah, prebirajo tedenske romane, se kaj malega prepirajo o ureditvi sveta, kadijo in strmijo v strop.

Chriznicheve hčerke in druga dekleta, ki so se vrnile domov šele proti jutru, molče preštejejo izkupiček, ki ga jim je dala noč in potem polegajo ves ljubi dan.

Nadložni starci se ob deževnih dneh smodijo pri peči in razširjajo smrad po tlečih cunjah; ob lepem vremenu pa lezejo na dvorišče, naslanjajo tam svoja trhla telesa ob stene. brskajo po žepih in bašejo svoje oglodane pipe z vsem nemogočim prahom, mežikajo v sonce s krmežljivimi očmi in cedijo sline po gorki juhi, debeli cigari in požirku žganja, ki tako lepo popraska po starem, izsušenem grlu; se hropeče odkrehevajo in obujajo spomine iz mladosti in iz vojne; pripovedujejo razne dogodke, ki se začenjajo z »njega dni« ali pa »ko sem bil še

mlad, zdrav in močan«, »ko smo bili v Karpatih«, »ko je prišel Franc Jožef v Trst« in tako dalje.

Onemogle ženice zibljejo otroke, šivajo z debelo iglo in raskavim sukancem krpo vrh krpe na raztrgane hlače malih razgrajačev — ženske so uporabljive do smrti — zraven pa se ubijajo z mislijo, kakšno bo prav za prav nebeško kraljestvo. Sicer se ne ubijajo vse s temi mislimi. Stara Francovichka na primer se za nebesa »še zme-ni ne«.

Ko je za velikonoč oče siromakov, Don Armando Caracalla, obiskal Hišo št. 14, da bi spovedal bolnike, je slučajno naletel tudi na Francovichko. Namignil ji je nekaj o velikonočni dolžnosti vsakega kristjana, Francovichka pa se je razkoračila pred njim, mu ostro pogledala v oči in izsula iz sebe precejšnjo pridigo, zabeljeno s psovkami in pomešano z raznimi čitati iz katekizma, ki so ji še ostali v spominu iz mladosti; h koncu pa se je tako razvnela, da je pred častitim gospodom zagrabila svoje raztrgano krilo, in se s plosko roko krepko udarila po stegnu.

»To!« je dejala, »pa ne nebesa!«

Ženske, kuštrave, umazane in odpete, oblečene v pisane cunje — darovi narodnih dam, zbranih pri »Assistenza invernale«, »Pro maternità« in drugih humanitarnih društvih — skačejo od vrat do vrat z lonci v rokah in

prosijo na posodo žlico masti, pest moke, rogelj kruha, požirek mleka za otroka, soli in vžigalic.

»Moj Bog, še zakuriti nimam s čim!«

»Otrok je lačen, naš pa vse sam požre!«

Postajajo na hodniku, se naslanjajo na podboje vrat, prekrižavajo roke pod predpasnikom, nategujejo obraze, se posmehujejo s hropečim glasom in sprašujejo, če bo res kmalu padel fašizem; če se Mussoliniju res maje stol; če so na Španskem komunisti res propadli, ali samo časopisje tako piše, da bi preslepilo ljudi; če bo župan res odstavljen, ker je nekaj poneveril; če se je ta in ta res poročil, ta in ta res obesil; če je ta in ta res zaprt in če je ta in ta res dala odpraviti in leži zdaj doma napol mrtva in drugih takih stvari na tisoče.

Otroci odhajajo na dvorišče in niso podobni otrokom, pač pa pritlikavcem iz cirkusa: debele glave, poteze starčevske, oči vodene. Spočetka molče, roke jim visijo ob telesu, strmijo tjavendan in zdi se, da sploh ne vedo, če bi se izplačalo razgibati se in biti otrok. Potem pa se vseeno razžive: lezejo na stari, napol usahli kostanj, se prešerno majejo v rogovilah, padajo s trhlih vej in si potolčejo nosove, obdrgnejo kolena in prekoljejo jezik; kričijo in razsajajo, kradejo drug drugemu črviva jabolka, gnilo pomarančo, ukradeno banano, skorjo kruha, reklamne razglednice Ramona Novarra in Grete Garbo, stare polomljene igračke: škatle, ponve, nože, obroče in

drugo pisano ropotijo; zlasajo se in se pretepejo, pa se spet pomirijo in začno z združenimi močmi graditi mesto. Mirno vlačijo »ceste« čez dvorišče, postavljajo hiše iz kosov razbite opeke in zabojev, zraven pa prepevajo »Giovinezze« in »Il tram di Opcina«. Ko je mesto dograjeno, se vselej pojavijo težkoče in nesoglasja:

»Ta bo Via Pettaros!« pravijo Pettarosevi.

»Ta bo Via Francovich!« pravijo Francovichevi.

»Via Pettaros!«

»Via Francovich!«

»Tvoj oče je tat!«

»Tvoja mati je lajdra!«

»Via Pettaros!«

»Via Francovich!«

In ker se na noben način ne morejo mirnim potom sporazumeti, si pokažejo jezik, se začno zmerjati, si skočijo v lase in se povaljajo v prah. Ko je obračun končan in novo zgrajeno mesto dovolj blagoslovljeno s krvjo in zalito s solzami, sklenejo mir. Da ni zmaga ne Pettarosevih ne Francovichevih, krstijo ulice s tujimi imenitnejšimi imeni: Via Lenin, Via Turati, Piazza del Papa in tako dalje. Ko je ta stvar opravljena, si je treba izbrati vloge važnih in pomembnih meščanov — in tu je spet vojna na vidiku.

»Jaz bom župan!«

»Ti že ne. Župan bom jaz!«

- »Bom jaz pa prefekt!«
- »Ne, ne! Pa bodi rajši ti župan in bom jaz prefekt.«
- »Ne. Prefekt bom jaz!« se zadere drugi. »Ti bodi rajši general!«
- »Dobro, jaz sem general. Ekscelenca!«
- »Kakšna ekscelenca? General ni ekscelenca!«
- »Kako, da ne?«
- »Tako — ni!«
- »Kaj bom pa jaz?«
- »Ti? Ti bodi policaj. Stal boš na križišču in skrbel za red.«
- »Policaj pa že ne, policaj pa že ne bom!«
- »No, kaj pa?«
- »Senator!«
- »Tak smrkavec — pa senator!«
- »Smrkavec pa že nisem. Senator sem in senator ostanem. Pa bi si ti poprej spomnil na senatorja!«
- Slednjič se le sporazumejo. Postanejo važne osebnosti, sprehajajo se po novozgrajenih ulicah ter se z resnimi obrazi globoko priklanjajo:
- »Complimenti, ekscelenca!«
- »Complimenti, gospod župan!«
- »Kako pa kaj z vami, gospa županja?«
- »Dobro, dobro, zdaj moram na sejo kluba ‚Pro maternità‘.«

Starejši, dvanajst, trinajst in štirinajstletni fantje — kakor so pač razviti — se ne vmešavajo več med te mokre otroke. Globoko so užaljeni, če jih kdo skuša šteti med nje. Res, da tu pa tam ponoči kdo še zmoči posteljlo, in tudi sveča jim včasih še zabinglja pod nosom — toda to se jim ne more šteti v greh in tudi verodostojen dokaz to še ni, da so otroci. Moči lahko kdorkoli, na primer če je bolan; sveča pod nosom pa binglja tudi marsikateremu odraslemu: človek je nahoden ali pa ima roke prezaposlene in se ne utegne usekniti.

Pettaros Valdo, Francovich Ernest, Andreicich Bruno, Chriznich Rudi so že majhne osebnosti. Mogočno se postavljajo, tiščijo roke v hlačne žepe in žvižgajo. Žvižganje pa je precejšen napredek in dobro vidno znamenje, da se človek razvija in dorašča. Kdaj pa ste videli, da bi »mokri otroci« tiščali roke v hlačne žepe in žvižgali? Nikdar. No torej! In česar ne počenjajo otroci, počenjajo odrasli. Drugič pa ti fantje ne hodijo več po svetu bos in razoglavi. Vsi so obuti in vsi pokriti. Sicer imajo ponajvečkrat na nogah stare, prevelike, z žico povezane čevlje svojih očetov in starejših bratov, in na glavi prevelike kape, ki jim segajo čez oči in čez ušesa — ampak to nič ne de in tudi ni važno; važno je, da so obuti in pokriti kakor se odraslim ljudem spodobi.

Zaposleni pa so ti fanti čez mero: polne roke dela imajo, polne glave duhovitih domislic in težkih skrbi.

Zanimajo se že za nekatere poglavitne stvari: za tobak, orožje, ženske in politiko. V ženskem vprašanju je najbolje podkovan Pettaros Ernest. Dogodivščina neke noči je ostala Ernestu dobro v spominu. Nekaj časa se je Kristine ogibal in tudi svojim tovarišem ni o tem ničesar omenil, kasneje pa se je s tem silno ponašal.

Čez dan ti junaki vneto prebirajo pustolovske zgodbe Buffala Billa in se navdušujejo ob junaških prigodah Toma Mixa. Da, ta Tom Mix je velik junak: kakor nič preskoči na konju Gran Canjon. On spada med junake prvega reda: Tom Mix, Lenin, Buffalo Bill, Binda, Rinaldo Rinaldini, Colarich, Tunney, Trotzki, Carnera. Razbojnik Colarich je bil sploh sijajen dečko; poklal je toliko ljudi in samo bogate; ko so ga lovili, je ubil dva karabinerja in potem zbežal skozi streho; bil je neustrašen in pravičen. Zato so ustanovili društvo z njegovim imenom, katerega nameni so bili jemati bogatinom in dajati revežem.

Včasih — in to ne prav poredkoma — gredo na skupen izlet v mesto. Kolovratijo po najprometnejših ulicah, strmijo v izložbe, ogovarjajo ženske, nagajajo stražnikom, oponašajo hojo kakega debelušnega možakarja, zavijejo na sadni trg in kradejo branjevkam sadje, ali pa jim pade v oči kaka sveže pobeljena stena, ki je kakor nalašč postavljena tam za njihova politična prepričanja.

Hitro najdejo kje kos oglja in napišejo nanjo z velikimi črkami:

W DUX W TURATI
W LENIN W IL RE

* * *

Zvečer pa se stiskajo v mrakobnih kotih, privijajo k sebi deklice svojih let, si delijo prve poljube in se tako počasi vsi približavajo rešitvi problema Evinega jabolka.

Na večer, ko v središču mesta zagore obločnice in zapljuska godba izza steklenih vrat, se tudi Hiša št. 14 razmahne in razširi. Kar je bilo vezano in mlačno čez dan, se razveže in osveži. Prižigajo se sveče in petrolejke; mali plamenčki cvrkutajo in pojemajo na razmajanih mizah. Jaconcic ima karbidovko, imenuje jo »moja centrala« in je sila ponosen nanjo; očisti jo vsak večer, jo počasi prižge in ko plin z glasnim brenčanjem gori, mu je silno dobro pri srcu.

Možje in fantje, ki so skoraj ves dan zastonj kolovratili po mestu, se vračajo domov, vsi razjarjeni, obupani, zbiti od cestnega tlaka in preklinjajo ta »prokleti svet«, robantijo, razsajajo in se pridušajo, da ne pojdejo nikoli več »lizat petà gospodom, pa četudi zdajle, kar pri priči vse hudič vzame«. Vse tisto, kar se je čez dan grenkega in pekočega nateklo v njihova srca, morajo nad nekom razliti in tako se znašajo nad ženami in otroci.

Otroci se ne menijo več za igrače in cepajo od vsepovsod. Polastil se jih je tisti povsem živalski nemir pred jedjo. S svojimi umazanimi, zapackanimi in mokrimi krilci, z napihnjjenimi, trdimi trebuhmi (kakor utopljeni), se gnetejo po kuhinji, se stiskajo k maternim krilom ter klipajo, smrkajo in sitnarijo:

»Mama, lačen!«

»Karlo me je tepel, nič večerje mu ne daj!«

»Tebi nič!«

»Milki si dala več kakor meni!«

»Meni še!«

Ženske so sitne kakor ose. Sučejo se krog malih ognjišč, se otresajo otrok, ki jih grabijo za krila, in se s strahom ozirajo na može, ki sedijo na nizkih skrinjah, strmiijo v konice svojih čevljev in so podobni oblakom, ki pri našajo nevihto. »O moj Bog, da bi le ne zrogovilil!« In otroci ne dajo miru! Najmanjše morajo pobrati s tal, jih malo poujčkati na rokah, se jim nasmehni in jim celo kaj zapeti — in peti je nevarno: mož utegne planiti pokoncu, češ, taki časi, ti pa poješ kakor da bi bili vsega siti. Ko je večerja kuhana, dobijo otroci na tla sredi sobe velik pločevinast krožnik, se zleknejo k njemu in začnejo neusmiljeno razbijati z žlicami; hitijo kakor bi metal žive Jude v pekel in nihče ne črhne niti besede — samo sovražni pogledi se križajo, kadar kdo zgrabi le preveč hkrati. Ko se nasitijo, poležejo v kot na skupno ležišče,

kjer se stisnejo drug k drugemu in pozabijo na vsa velika in nepremostljiva sovraštva, ki so jih ločila čez dan.

Pettaros je imel danes v mestu izredno srečo: ves dan je žagal in cepil drva, in sicer pri dobrem človeku. Zaslužil je dvanajst lir, kar dandanašnji ni malenkost. Dvanajst lir, to se pravi: 12 kg koruzne moke — dvanajstkrat jalova polenta; ali pa 8 kg moke in 1 kg masti — osemkrat zabeljena večerja; in s tem se lahko potisne teden dni naprej.

Toda domov grede se Pettaros nikakor ni mogel premagati, da ne bi stopil v gostilno na kozarec žganja. Saj — človek je premražen, ves dan stoji na vetru, in potem: teden ima samo šest dni, če odštejemo nedeljo. Pa tudi ni vrag, da se medtem spet ne posreči kaj najti. In tako je Pettaros zvrnil kozarec, potem dva in tri, si naročil še cigaret — pijača se brez kajenja upira — in tako je pogнал po grlu vseh dvanajst jalovih ali osem zabeljenih večerij. Ko je vrgel na mizo poslednji dve liri, se je oglašila vest, češ ti popivaš, doma pa stradajo. Toda Pettaros je hotel prevpiti njen glas: začel je nekaj razlagati o bodočem združnem življenju, v katero je trdno verjel; krepko je udaril s pestjo po mizi in skoraj zakričal:

»Kadar jaz rečem, morajo priti boljši dnevi!«

»Morajo, morajo,« se je hudomušno nasmehnila zavajena točajka in se težko naslonila nanj.

»To je baba, viš!« se je gromko zakrohotal in jo objel z obema rokama čez obilne prsi. »V bodoče ne bomo več za vse življenje navezani na ene in iste kosti,« je še dodal in jo cmokaje poljubil.

Domov se je povrnil kar zelen od jeze. Priropotal je po hodniku s težkimi, malo omahljivimi koraki, s krivim pogledom in z glasnim »naj gre k vragu ves svet«. Ustavil se je pred vrati svoje sobe, brcnil z nogo vanje in se zadrl:

»Odpri!«

Stanovalci vse hiše so se nasmehnili in vedeli: »Nocoj bodo pa pete litanije.« To je bilo staro znamenje in žena je vedela, kaj jo čaka. Odprla mu je vrata, potem pa je postavila predenj večerjo, malo zazehala in tipaje vprašala:

»Spet ves dan zastonj, kaj?«

Mož ni niti črhnil. Pobrodil je z žlico po čobodri, poduhal, zavihal nos in spustil žlico na tla. Pogledal je ženo izpod cela, razkoračil noge po sobi in rezko ukazal:

»Sezuj!«

Žena je globoko potegnila sapo vase, se sklonila k moževim nogam in začela počasi razvozlavati jermene. V sobi je bilo tiho, otroci so spali (samo kdaj pa kdaj se je zaslišalo njih globoko dihanje), krog medle luči je frfotala velika bela vešča — na postelji pa se je prevrgla bolna Linika in zastokala.

Ko mu je žena sezula čevlje, se je umaknila k postelji, prekrižala roke na trebuhu in se zastrmela v tla. Mož je odpel hlačni jermen in navalil nanjo. Žena se je stulila in pritajeno zastokala — zavpila ni. Pettaros je prenehal vihteti jermen in se oddahnil. Slekel se je, ugasnil luč in legel.

To Pettarosevo ravnanje je bilo splošno znano vsej hiši in kadar ga je kdo pičil na ta račun, se je Pettaros vselej razkačil:

»Kaj?« je dejal, »saj to je edini kruh siromakov! Še to naj bi nam prepovedali, kaj pa nam potlej še ostane?«

Pettaroseva žena Angela je bila hči tovarniškega delavca in predmestne perice. Njena dekliška, odnosno otroška doba ni bila nič kaj zanimiva. Potekala je enakomerno in vsakdanje, brez posebnih dogodkov, ki bi se ji jasneje zarisali v spomin. Pa tudi Angela sama ni spadala k tistim otrokom, ki široko odpirajo oči, širijo nosnice, hlastno zajemajo vase ves svet in stikajo neprestano za novimi odkritji ter začudeno obstrmijo ob vsakem novem spoznanju. Pri Angeli ni bilo nič takega. Hodila je v šolo, skrbela, da je imela knjige v redu, prav tako se ni brigala za razna šolska odlikovanja. Trinajstletna je stopila v tovarno; delala je, pela, se smejala, kadar je bilo potreba, doraščala, bluza se ji je napela na prsih, kri je nekoliko hitreje zaplala po žilah, poljubila se je prvič,

drugič in tretjič, vse kar tako mimogrede, skoraj brez vsake slasti, začudenja in hrepenenja. Tovarišice so govorile o poljubih in ker je slišala, da se mora petnajstletno dekle poljubiti, se je poljubila. Če bi ji rekli, da mora držati klofuto, bi se spočetka sicer nekoliko začudila, toda držala bi jo najbrže. Hrepenenja so v njej naraščala počasi in so bila brez večjega poudarka in sile; prihajala pa so vendarle — in ker so prihajala, se jim Angela ni postavljala v bran, pa tudi klicala jih ni. Spadala je — kratko rečeno — h tistim ljudem, o katerih po navadi rečemo, da ne store nobenemu nič žalega — zato pa drugi njim prizadenejo tem več gorja. Popolnoma se je prepustila toku življenja, in ta tok jo je zanesel neke noči pod borovce v bližini Miramara, kjer se je sedemnajstletna udala dvaindvajsetletnemu Štefanu Pettarosu, ki ji je ves večer nekaj kvasil o njenih prekrasnih in preglobokih očeh, o krasoti noči, o prelestnem mesecu, o večni zvestobi do groba in o drugih podobnih stvareh, ki jih slabiči govore ob takih prilikah. Angeli so se zdele vse tiste besede votle in prazne: laž; noč je noč, luna je luna — kaj je na tem tako prelestnega in prekrasnega? O ljubezni je bilo pri Angeli kaj malo govora, še podaritev telesa je bilo samo motno občutje trenutne opojne pozabe, ki pa se je kaj kmalu razpuhtelo. Edina beseda, ki je v vseh teh litanijah papirnatih verzov nekaj pomenila, je bila poroka. Saj ji je mati že dolga leta sem ob vsaki

priliki govorila: »Kadar se poročiš, boš morala znati to in to, s tem in tem se ravna tako in tako, to in to je nujno potrebno,« in tako dalje. In iz teh materinih besedi si je Angela sestavila povsem enostaven pogled na življenje: ženska se mora poročiti, biti možu pokorna, roditi otroke, »znati to in to, s tem ravnati tako in tako in to in to je nujno potrebno«.

Vzela sta se, še preden je minulo leto po noči na obali, ki je ostala Pettarosu v jasnejšem spominu kakor Angeli; kajti Pettaros se je nemalo začudil, »da je našel sredi tega mestnega gnoja čisto rožo«, kakor se je izrazil svojim tovarišem. Najela sta si stanovanje v bližini njenih staršev in mirno zaživela. »Vse se je dobro razvijalo in vse je kazalo ravno družinsko pot, polno sreče in ljubezni, če ne bi ta tiha voda nenadoma pokazala svojih skritih vrtincev in za vselej skalila družinsko srečo.« Tako je kasneje Pettaros večkrat razlagal v pijani družbi svojo »grenko usodo«.

Tisti »vrtinci« so resnično kaj kmalu planili na dan. Komaj nekaj mesecev po poroki se je oglasil pri Angeli mornariški častnik; bil je njen znanec že iz otroških let in je kot otrok čutil neko nagnenje do nje. Stopil je k Angeli, se široko smejal in kazal svoje bele zobe, ji govoril o svoji otroški ljubezni, ji pripovedoval o »ognju žena v južnih pristanih«, jo prijel za roko, jo stisnil k sebi, jo poljubil, ji razpletel dolge kite, jo dvignil v naročje — in

Angela se ni prav nič branila, samo oči je zaprla in globoko zadihala.

Kaj je prav za prav bilo na vsej stvari in kako je do tega prišlo, ni mogla Angela doumeti ne takrat, ne nikdar kasneje. Vedela je samo to, da je edino takrat nekaj težko omamnega zogorelo v njej in bruhnilo na dan. Kadarkoli se je kasneje spominjala tega svetlega dogodka — v svojih mislih ga je imenovala »svetli dogodek« — se je vselej zlecnila in pri duši ji je bilo čudno sladko in grenko hkrati. Čutila je tudi, da bi se nikakor ne mogla premagati, da bi se ne vrgla ponovno v objem človeku, če bi ji bilo zagotovljeno, da bo pri njem še enkrat začutila vso silo in slast tistega, česar si ni znala razložiti in čemur ni vedela imena. Toda to se ni nikdar več pripetilo.

Pripetilo pa se je, da je od tistega dne postala vse bolj molčeča in vase pogreznjena. Kesanja ni čutila, vest je ni pekla ne pred Bogom ne pred ljudmi — kajti s prvim kakor z drugimi ni vodila tenkih računov. Z možem je postala naravnost suženjsko dobra in kadar je bil posebno prijazen z njo, je čutila v sebi neko težo. Toda te teže se je kmalu iznebila: ali je mar ona kriva? To je pač moralo tako biti, če se je zgodilo. Zgodilo pa se je tudi, da je v razburjenju nekoč povedala možu vse, jasno in odkrito. »Zdaj je še čas, da grem,« si je rekla in mislila je res oditi. Kam? Po tem se ni spraševala. Toda mož tega

ni hotel razumeti; planil je pokoncu, se stresel in zajecjal nekaj nerazumljivega. Potem jo je zgrabil za vrat in zavpil:

»Kaj! . . . kje . . . pa imaš denar?«

»De — — na — — r —?« je Angela izbuljila oči.

»Denar!«

Toda Angela ni več odgovorila, tudi na to, da bi se uprla in bežala, je popolnoma pozabila. Namah je postala spet mirna in ponižna; zaprla je oči in čakala. Mož pa je navalil nanjo, »na tiho vodo, na ta pobeljeni grob«.

»Le deri se, le deri se, svinja . . . !« je kričal. Angela pa je mirno prenašala udarce in ni niti zastokala; in morda je uprav to moža še bolj razkačilo in povzročilo v njem »trajen prelom« in se je s tem »zavedno razbila družinska sreča«.

Prvega, »tako rekoč izvirnega greha«, pa ni Pettaros ženi nikdar odpustil — krstil je tisti greh za izvirnega, ker je hotel s tem potrditi, da izvira odtod vsa njegova nesreča in tudi, da je s tem opravičeval svoje ravnanje in svojo vest. Vselej, kadar se je vrnil domov pijan in razboljen od življenja, je pretepel ženo; in to se je dogajalo malone vsak teden.

Nocoj pa sta ga zavest, da je po nepotrebem zapravil denar, in žganje, ki ga je zaužil, še posebno razburjala in pritiskala k tlom. Toda Pettaros se ni dal potlačiti: on ni bil nikdar kriv! Naj je zagrešil karkoli, ni pred ljud-

mi nikdar sklonil glavo in umaknil pogleda; zmeraj se je pokazal kot žrtev svoje žene — ob urah hude pijanosti se je celo razjokal nad tem. Vsa krivda je bila na ženini strani: »Ona je razdrla, tako rekoč zastrupila družinsko srečo, in če pijem, da si potešim svojo dušo, ali je mar greh na moji strani, ali sem si mar sam zadal rano? Žena je v mladosti prelomila zakonsko zvestobo, in tu je začetek vsega zla: to je izvorni greh.« Tako se Pettaros zagovarja sam pred sabo in pred ljudmi — ženin »izvirni greh« pa mu prihaja neverjetno prav, da lahko s stališča žrtve in sodnika hkrati jasno pokaže ženi in ljudem, »kako daleč je njena nepremišljenost, njena slaba kri uničila vso družino«.

In tudi svojega prvega otroka — deklice Linike — ni mogel Pettaros nikdar vzljubiti.

Linika se še nekajkrat prevrže na svojem ležišču, potem pa mirno obleži in s silo zaustavlja kašelj.

Življenje Linike Pettaroseve je v marsičem podobno življenje njene matere; edina in poglobljena razlika je v tem, da se njeno življenje bliža s hitrejšimi in grenkejšimi koraki svojemu koncu.

Zgodba tega življenja je povsem vsakdanja, podobna tisočerm zgodbam, ki jih je s solzami v očeh pripovedujejo slučajno nerazpoložene ženske v javnih hišah, in katere so tudi pisatelji že obdelali v raznolikih oblikah

v svojih književnih sestavkih s svojim »za« in »proti«. In te zgodbe so nemara ravno zaradi svojega velikega števila in presenetljive sličnosti postale dvomljive verjetnosti. Zaradi svoje solzave ginjenosti, zaradi vpliva na »mehka moška srca« so postale priljubljene in prišle v splošno vsakdanjo uporabo. Tudi vzrok ženskega padca je v teh zgodbah kajkrat dvomljiv. Zadnje čase je v modi kruh, ker je kruh postal poglavitno vprašanje širokih ljudskih plasti. Včasih se je večkrat navajal bogat zapeljivec ali pa posilnik — in takrat so nesrečnice, posiljenke in zapeljanke ponajvečkrat poskakale v vodo ali pa se pometale pod vlak; kajti večkrat so nosile bitja pod srcem. Dandanes pa je svet v splošnem napredku iznašel marsikatera sredstva zoper take nesreče in se tudi otrešel marsikaterih predsodkov.

Bodi kakorkoli, pri Liniki je bila stvar takole: Doma je bila lakota, bolezen, brezposelnost; Liniki je bilo petnajst let — bila je sicer še dobra, toda njeno telo je že dobivalo dekliške oblike; odpravila se je na ulico s papirnatim cvetjem in ga ponujala; ves dan je prodala samo dva šopka — proti večeru pa se je obregnil obnjo delušast gospod, češ ti bi si pa že lahko drugače služila svoj kruh. In tisti večer se je Linika vrnila domov s petdesetakom. Mati je izbuljila oči, oče se je najprej stresel, presenetljivo pogledal ženo in dolgo strmел v tla, potem pa je zgrabil Liniko za lase.

»Kakor ti, prav kakor ti!« se je drl na ženo.

Dvignil je Liniki glavo, ji zapičil svoj pogled v oči in se zarežal:

»Vsaj sto lir bi morala prinesiti, razumeš, ker je bilo prvič!«

Linika pa se je stresla, pokleknila in zaječala:

»Bom — — bom — — sto — — drugič!«

Ko se je zgrudila, jo je Pettaros dvignil s tal in jo nesel na posteljo. Potem je omahnil ob stranici na tla in zagrebel obraz v raztrgano odejo. Ko je premagal svojo žalost, je šel v mesto. Domov se je vrnil pozno v noč, natepel ženo in ponavljal, da je to posledica njenega »izvirnega greha«.

Pa kaj bi, vse to je že daleč in Linika se vsega tega niti spominjati več ne mara. Potem je šla še večkrat na ulico; sto lir pa ni nikdar prinesla. Zdaj je bolna: jetična je in po telesu jo žge. Pravijo, da bo kmalu umrla. Mati je žalostna: »Niti enega svetlega trenutka,« si pravi in maje z glavo. Toda Linika ne ve prav nič o svetlih trenutkih. Že dvakrat so poklicali k njej očeta Dona Armanda Caracallo; in Don Armando je prišel, obstal kar sredi sobe, in dolgo pridigal o nebeškem kraljestvu, govoril s strogim glasom o svetnicah, ki so rajši umrle od lakote, umrle naravnost mučeniške smrti, kakor da bi izgubile devištvo; proti koncu pa se je vselej omehčal in zagotavljal, da je božja milost neskončna, in trpljenje na zemlji

najboljše poročstvo za večno veselje; saj pravi Evangelij: Blagor lačnim in žejnim krivice, zakaj ti bodo nasičeni itd.

Linika bo itak umrla — in pri tem se ne da nič več izpremeniti. Morda bo lep, svetel dan takrat, ko bo umirala. Hiša ne bo zaradi njene smrti prav nič manj živa: ljudje bodo prav tako posedali na pragih in glasno opravljali drug drugega, kričali, se prepirali in luskali z vrati; če bo Chriznichev Rudi dobre volje, bo zlezal na verando — kar se je že večkrat zgodilo — objemal Venero krog obilnih kamenitih prsi in prepeval s trgajočim se glasom mladostnika:

»Abbracciami
e di baci saziami,
per pietà sorridimi,
che m' assal l'amor . . .«

Potem bosta prišla grobar in sluga higijenskega zavoda; grobar bo zavil telo v sivo rjuho in ga vrgel na voz, sluga bo pa z apnom poškopil Pettarosevo stanovanje; pri tem opravilu bosta imela obadva precej sitne obraze in celo kaj malega bosta zaklela. In tako bo vsega konec; kvečjemu »gospod« Chriznich se bo usodil izraziti kako svoje mnenje, na primer: »Kam pride dandanes mladina s takšnim življenjem.«

Martin Jaconcic ne razgraja nič več; tako je kakor bi ga ne bilo v hiši. Zdaj, na stara leta, se je popolnoma pomiril »in spravil z vsemi dejstvi, kar jih je navalilo nanj in kar jih je še ostalo krog njega«.

Rodil se je nekje na Krasu, kje, se niti sam ne spominja več prav točno; menda v neki mali vasici blizu Tomaja. Toda od tega je že davno, in če bi se danes napoltil tja, bi svoj dom le s težavo našel. Tam je bil nekoč mlad, toda tudi od tega je že tako daleč, da skoraj ne more več verjeti, da je bil res on tisti fant, ki je bos in razoglav hodil med vinogradi, nosil zemljo v košu in poležkaval za bori na gmajnah. Le v meglenih podobah je še videl večer na vasi: v sivem zvoniku zvoni, iz dimnikov se dviga dim pod nebo, nastlano z oblaki, diši po tropinah, brinjevih jagodah in borovi smoli. To so bili lepi večeri, posebno ob nedeljah. Nedelja je na vasi res praznik, večji kakor v mestu vsaka parada. Dopoldne gre človek k maši, in čevlji mu škripljejo, kar je sila imenitno; stoji pred cerkvijo, kajti tako se možem in fantom spodobi — v cerkev zahajajo samo ženske, otroci in starci; po maši drži roke v žepu ali pa ošabno kadi cigareto, modruje, posluša »razglas« in se smeje podžupanu, ki bi bil rad zaradi tega svojega »razglasa« važen in pomemben, in katerega ob koncu vselej raztolmači in skoraj s pretnjo doda: »Tako in tako je, ste me razumeli!« Zvečer pa gre človek v gostilno, pleše, pije teran, pljuva po po-

du in objema kako dekle, ki jo potem z vleče v grmovje ali pa se skobaca k njej skozi okno. Jaconcic se še danes spominja tiste Pojavnikove Roze in še celo zdaj na stara leta mlaskne z jezikom ob tem spominu.

Ni mu bilo še dvajset let, ko se je odpravil z doma v Trst. Tu je dobil delo v ladjedelnici; delal je, dobro zaslužil, se poročil s Tržačanko, počasi zanemaril svojo govorico in svoje navade. Delal je dolga leta, se prerinil celo do predelavca, šel na vojsko z znamenitim 97-tim regimentom, se vrnil brez leve noge in ostal na cesti z malo pokojnino. Žena mu je umrla, otroci pa so dorasli in se raztepli, kamor jih je pač tiralo nagnenje, čas in kruh. Gilda je šla pred leti iz Trsta z nekom, ki ji je bil obljudil zakon; zdaj je nekje v Milanu, poročena ali samska, tega Jaconcic ne more dognati. Starejši sin Ernest se je izpridil: študiral je do pete realke, potem se je pa zapletel v neko dijaško protidržavno akcijo, bil zaprt in obsojen na leto dni ječe. Ko se je vrnil na svobodo, je pokazal dober talent za žeparstvo in se je tej obrti tudi posvetil. Sicer svojih političnih nazorov zaradi tega ni menjal; svojo obrt pa je opravičeval s tem, da je dandanes vsaka oslabitev kapitala in vsak zločin na tem poprišču doprinos h končnemu preobratu, v katerega je naravnost strastno verjel. Ta svoj posel opravlja Ernest še dokaj srečno: v petih letih si ni prislužil niti dve leti zapora.

Zdaj sedi v kaznilnici v Anconi in se bo vsak čas povrnil. Drugi sin, Bernard, se je razvil v nasprotno smer: prekrstil se je v Giaccognija, vstopil v službo k policiji in je danes že detektivski brigadir. Je torej človek, zaslužen za državo — in lahko se celo zgodi, da dobi odlikovanje; na stara leta pa bo imel dobro pokojnino, »če se svet kako ne zasukne«. Toda Martin Bernarda ne mara. Rajši ima Ernesta. Čemu, ne ve. Njegova stara slabost je, da je vedno čutil neko nagnenje do zločincev in prebrisancev; vsi veliki razbojniki so pri njem naleteli na občudovanje. Sina Bernarda pa je še posebno zamrzil takrat, ko je izšlo v časopisih naslednje poročilo:

Naravnost klasičen primer službene zvestobe:

Včeraj zvečer je detektivski brigadir gospod Bernardo Giaccogna zasačil »pri delu« zloglasnega žeparja Ernesta Jaconciga in ga aretiral. Ernest Jaconcig je brat gospoda brigadirja; toda tega gospodu Giaccogniju ne smemo šteti v zlo, pač pa samo v dobro, ker je s tem, da je aretiral svojega lastnega nevrednega brata, jasno dokazal, da mu je več za dobrobit državnega občestva, kakor vsi sorodniški predsodki. Kajti s tem, da se ni zganil in ubogal svojega srca — mi vemo, da ima tudi gospod Giaccogna srce do svojega brata — je dal naravnost klasičen zgled službene zvestobe, ki so silno redki v

zgodovini policijske službe. Ta čin gospoda brigadirja zasluži pozornost in tudi odlikovanje z najvišjega mesta — itd. itd»

Sicer bi Martin lahko stanoval pri Bernardu, toda moral bi se prekrstiti. Tega pa kljub svoji narodni mlačnosti in zapuščeni ni maral: na stara leta bi rad imel mir. Zato se je rajši odpravil na magistrat in tam poprosil za stanovanje. Premeril je hodnike in pokljukal skoraj na vsa vrata, preden je zadel na prava. To pa ni bilo nič čudnega, kajti Jaconcic magistrata od znotraj ni poznal, še od zunaj dokaj slabo. Samo enkrat in to takrat, ko se je bil zdavnaj pred vojno vpisal v socialistično stranko, kjer so mu med drugim obljubili tudi to, da bo kot predelavec in izobražen človek izvoljen za občinskega svetnika, kadar bodo oni zmagali, se je malo dlje ustavil pred njim. Stisnil je pest in požugal: »Še malo, kanalje, potem bomo gospodarili mi!« Toda »kanalje« gospodarijo kar naprej in prilike so celo tako nanesle, da jih mora on, Jaconcic, ponižno prositi za streho. Pa ta misel mu zdaj na stara leta, »ko se je sprijaznil z vsemi dejstvi«, kakor je govoril, ni delala več preglavic.

Ko je stopil v socialni urad, so ga vprašali, kako in kaj, ali ima družino, otroke, pokojnino in tako dalje. Družina no, da, kajpak, družino je imel, toda zdaj je nima več. Otroke je tudi imel, toda zdaj niso več pri njem. Pokoj-

nina, no kaj bi tisto: par palank. Popolnoma sam je ostal, in brez vsega, tako se lahko reče. Kako, ali ni njegov sin žepar? so silili vanj. Sin, no, seveda, žepar je. Toda kaj more on, Martin Jaconcic, za to? Ali ga je mar on učil te obrti? Sicer pa tudi ni njegov sin edini, ki je zaposlen pri tej stvari, tudi drugi kradejo in celo bolj na debelo. Saj on nič ne reče, slab človek je, to je res; smrkavec pa in več, da bi ga človek lahko prijel za ušesa in naklestil. Zato pa je drugi sin mož na mestu: pri policiji je, državni službi, in lovi žeparje; zadnjič, na priliko, je ujel ravno svojega brata; pisali so o tem. In tako se stvar poravna. Tej njegovi mirni razlagi so se smejali celo strogi uradniki. Tudi Jaconcic sam se je nasmehnil in razkrilil roke, češ, tukaj sem, pa naredite z mano, kar vam je drago. Sobo v hiši št. 14 pa so mu vendarle dali.

Čez dan ždi Jaconcic v svoji sobi. Pribije kak podplat na raztrgane čevlje in požvižgava svojemu škorcu. Včasih pa seže v predal, kjer ima spravljene svoje dragocene spomine. Med njimi je najdragocenejši in najvažnejši stara številka lista »Il Lavoratore«, v katerem je črno na belem, da je Jaconcic Martin, preddelavec, daroval za delavski sklad 20 kron, kar naj vrli sodrugi posnemajo.

Zvečer, posebno zdaj v poletju, pa gre na dvorišče, sede pod kostanj in se zamisli. Zadnja leta se posebno rad odpravlja domov. Čudno je, kmalu bo pol stoletja, odkar je šel z doma, in se ni nikdar več povrnil, čeprav

je tako blizu, »tako rekoč pred nosom«. Skoraj vsako leto dvakrat se je odpravljaj: spomladi — v jeseni pojdem, ko bo sadje in grozdje dozorelo; v jeseni — spomladi pojdem, ko bo sonce na gmajnah, takole za velikonoč. Šel pa ni nikdar. Toda zdaj pa prav za gotovo pojde. Na jesen še ne bo mogoče, ker nima denarja, na pomlad pa vsekakor, kajti ni hudič, da si pozimi ne bi prislužil za novo obleko in čevlje. Prav imenitno se bo pripeljal v vas, ves nov in z denarjem v žepu. Prišel bo na nedeljo, ko bodo vsi ljudje zbrani pred cerkvijo. Tudi on bo zavil tja, ne da bi se pokazal v svojem sijaju, temveč zato, da bo videl svoje znance. Tam bo poiskal. . . da, vraga, koga bo že poiskal? — — aha, že ve — no tistega Lopajevega Tona, s katerim sta kot petnajstletna poba ukradla gospodu župniku kokoš. Hehe! Koliko je bilo takrat tarnanja na vasi in v cerkvi oznanil. S Tonetom bosta lepo sedla v gostilno in nič se ne bosta spominjala tiste tatvine kot česa slabega, kot kake mladostne zablode ali česa temu podobnega, temveč se je bosta spominjala kot nedolžne, drzne in vesele mladostne razposajenosti.

Tudi o svojem testamentu je Jaconcic večkrat razmišljal. Sicer nima skoraj kaj zapustiti, pa vendar se rad ukvarja s tem. Vse, kar ima, bo zapustil sinu Ernestu; »Il Lavoratore« pa bo lepo zavil v papir in napisal nanj:

Mojemu sinu Bernardu. »Haha, to bo gledal, ko mu jo bom tako zagodel.«

In tako je Jaconcic kar dobre volje ob teh svojih mislih; viha brke, se smehlja v večer in ne sliši Chriznicha, Ferletisa in Andreicicha, ki se mu približajo.

Chriznich se počasi skloni — prej seveda nekoliko privzdigne hlače, da se ne zmečkajo — pihne na prag, razgrne nanj žepni robec in previdno sede.

Chriznich je večer gospod; zlikane hlače, trd ovratnik, kravata, palica, skrbno počesan, gladko obrit. Doma je nekje blizu Kanala. Oče mu je bil zapustil precejšnjo kotlarsko obrt, toda sin se je oženil z neresno mestno deklino, ki je hotela vsak večer v Gorico in vsaj vsak teden enkrat v Trst. Kotlov pa se ni prodalo toliko, da bi se lahko krili vsi ti stroški. In zato je obrt šla po zlu in kaj kmalu padla Chriznichu iz rok. Sicer bi bil Chriznich lahko ostal še nadalje v delavnici kot obratovodja, ker se je dobro razumel na posel, toda bilo ga je sram, ostati v svoji lastni hiši za uslužbenca. Zato se je rajši kar takoj — in celo z nekim napuhom — odpeljal v Trst. Spočetka je bil nadzornik v neki mehanični delavnici, kasneje pa je prestopil k železnici. Bil je še pred časom upokojen in tako je njegova družina živela nekaj let precej klaverno: pokojnina je bila pičla, otroci — tri hčerke in sin — majhni, žena bolehna. Kasneje, ko je žena umrla in so hčerke dorasle, se je vse obrnilo na bolje. Sicer je bil

Chriznich prepričan, da še vedno živi vsa družina samo ob njegovi pokojnini; »to se pravi znati varčevati, znati tako vzorno gospodinjiti, da zadostuje malenkost za dobro življenje«. Drugim pa je bilo dobro znano, da ga v precejšnji meri podpirajo njegove tri hčerke, o katerih se je sam izražal, da so »pravi angeli«.

Francovich Ernesto je močan, okoren, štiridesetleten možakar. Kakor je njegovo telo okorno, je okorno njegovo občutje: napravil je križ čez vse, živ krst ga več ne zanima. Rodil se je v Trstu, delal, se poročil, trpel, ostal na cesti, se hodil dve leti ponujat in ker so mu povsod pokazali vrata, se je naveličal vsega. Pogreznil se je vase in obmolknil; še za otroke se ni več zmenil. Pustil jih je z vajeti. »Naj se raztepejo, kamor jih je volja.« In otroči so res vse dni lomabili po cestah; večkrat so zašli tudi na deželo, toda domov so se vračali slej ali prej. Živeli in skrbeli so strogo vsak zase. Včasih pa so se celo tako daleč združili, da so tisto, kar so nabrali čez dan, zadružno povečerjali. K takim »družinskim večerjam« — tako so namreč te obede imenovali — so vselej povabili tudi »našega starega«. In »naš stari« je prišel, sedel, jedel in pil. Ponekajkrat se je celo pripetilo, da je bila na mizi dobra pečenka, sadje, povrhu pa še dve ali tri steklenice chiantija. Toda Francovich slej ko prej tudi ob takih prilikah ni spreminjal svojega obraza. Nikdar ni spraševal, odkod vse to, čeprav je bilo jasno, da je tisto bo-

gastvo sumljivega pridobitnega izvora. Kaj takega mu še zdaleč ni padlo na um. To so bili redki veliki prazniki, na katerih se je govorilo zelo glasno, na široko smejalo in včasih celo hrupno prepevalo. Takole pozno v noč, ko je bil Francovich že malo vinjen, se je grenko nasmehnil, razkril svoje dolge roke, in ko so potem zapeli, je tudi on kaj malega zabrundal. H koncu pa sta mu vselej dve debeli solzi pripolzeli iz oči in počasi drseli čez poraščeno lice; obrisal jih je z rokavom in dejal:

»Ah, da, moji ljubi otroci.«

Andreicich se malokdaj vsede. Prestopa se z noge na nogo, kakor kokoš, vleče prazno pipo in venomer pripoveduje s cvilečim glasom in zoprnim smehom o svoji Matildi, ki je šla v Argentinijo:

»Hja, ta naša Matilda, hihi! To ti je dekle, drzna je, hihi. Denarja mi bo poslala, saj je zatrdno obljubila. Pa tudi potreben sem ga, hi. Žena je mrtvoudna, pa tudi meni ne bi delo slabo malo tople juhe, mesa, hihi. In v Argentiniji, tam je denar, bogastvo, zlato, hihi. Kavomečejo kar v morje: z lopatami, in lokomotive kurijo z njo, hihi. To se ljudem tam dobro godi; da bi se nam tako! Hihi!«

»Nič dobro se jim ne godi,« oporeka »gospod« Chriznich, zlogujoč besede in naglašujoč samoglasnike. »Pa kave tudi ne mečejo v morje v Argentiniji, temveč v Braziliji. V Argentiniji kava sploh ne rase. In vse to se ljudi

prav nič ne tiče. To delajo samo zaradi trgovske konjunktura, zaradi konkurence.«

»No, da, konjunktura, konkurenca, hihi — —. Sicer pa sem mislil, da delajo to v Argentini. No, Matilda bi storila bolje, če bi bila šla v Brazilijo. Pa saj lahko pojde, ko je že v Ameriki.«

Naposled pa je že vseeno, kje mečejo kavo v morje, saj on, Andreicich, ne kani več v Ameriko. Nikakor ne. Bil je že enkrat tam. Če bi bil še mlad, ne bi rekel, tako pa, zdaj na stare dni, ko človeka vsaka sapa podere, se res ni treba odpravljati čez morje.

Tako na koncu s svojim življenjem pa Andreicich vendarle še ni. Ves čas pogledava v okno, kjer stanujejo Francovichevi, če se morda ne bi prikazala Crista. S tem zavaljenim debelušastim dekletom se Andreicich razume že dobri dve leti, pa tudi ona z njim. Nocoj ima nekaj denarja; odkurila jo bosta v mesto, da malo poživi-ta.

V hiši je vrišč. Kajpak, to je že spet Augusta Orzan, »stara samica«, ki se dere. Vsak večer je tak šum zaradi nje. O, ti moj ljubi Bog, spet so ji ukradli meso iz lonca. Samo k Ferletisovi je stopila po ščepec soli, pa že ni mesa nikjer. Kdo je ukradel? Pettarosevi? Seveda. In Augusta plane k Pettarosevim.

»Moje meso!«

»Kakšno meso?« se zadere Pettaros.

»Kakšno? Kaj se muzaš, mrha tatinska, tisto, ki si mi ga ravnokar sunil iz lonca!«

»Kaj? Baba, mi krademo, jaz kradem? Kaj! Marš!« In Pettaros kar rase od jeze.

Augusta pa nič ne ve. Vsa zmešana je. Plane h Chriznichevim:

»Moje meso?«

»Kakšno meso?«

»Moje meso, ki mi je ravnokar izginilo iz lonca.«

»Marš! ti prokleta baba, sama ga je požrla, zdaj pa bi rada še naše.«

Augusta ostrmi, se zažene na hodnik in teka od vrat do vrat. Vstopi k Francovichevim.

»Moje meso!«

»Kakšno meso?«

»Ja za božjo voljo! Moje, moje, moje! Ali ste slišali!«

»Glej jo no, v teh časih, ko še za slan krompir nima-mo, ti žre meso. Blagor njej!«

»Vrnite mi moje meso!«

»Kaj?«

»Vrnite mi ga!«

»Tega je pa že dovolj!«

Debela Crista se vrže na Augusto in jo peha skozi vrata. Ženski se grabita za lase, vzdigne se vrišč, ki se razlega po vsej hiši in celo na cesto. Vstopi stražnik, ki je

zmerom v pripravljenosti pred takimi »lopovskimi gnezdi«. Priziblje se po hodniku in se zadere:

»Mir. Policija!«

Pri besedi »policija« se ženski takoj spustita. Policaj, policija: kako so stvari pri tej-le ustanovi, je »gospod« Chriznich razložil ob vsaki taki priliki:

»Policaj je predstavnik paragrafa. Paragraf pa je tista črka, katera ni všteta v abecedi nobenega jezika, pa jo kljub temu vsi prav dobro poznajo, zatekajo se k njej obtožniki in obtoženci, prvi jo blagoslavlajo, drugi preklinjajo. Paragraf, to je krivulja, v katero je zamrežen ves svet. Postavljena je za pravico in red, dela krivico in zmešnjavo, kajti paragraf nima ne nog ne glave — človek ga lahko obrača na vse strani, in njegova oblika ostane neizpremenjena. Paragraf, to je vrv, za nekatere odrešilna, za druge obešenjaška. Sicer pa mora biti, ker smo ljudje slabi.«

Za prebivalce Hiše št. 14 je bil policaj vselej predmet sovraštva. In tako je tudi zdaj vsa jeza navalila nanj.

»Kdo vas je pa klical sem, a?« je dejala Crista in ponosno uprla roke v široke boke.

»Kaj pa vam mar! Ali smo mar poslali po vas?« je jezno vprašala Augusta.

»Mir!« je dejal stražnik.

»Mir! Vam je lahko reči mir, ki komaj gledate iz masti.«

»Sod!«

»Tubo!«

In vsulo se je nanj toliko psovk, da je smatral za najboljše, če se lepo pobere; in jo je ubral. Seveda je še prej zagrozil:

»V bodoče bom vsekakor strožje postopal, po paragrafih!« To pa je dejal samo zaradi tega, da bi vsaj malo rešil svoje dostojanstvo.

Augusta se vrne v svojo sobo, se zgrudi k svojemu otroku in vpraša:

»Ah, Pepi, kaj nisi nobenega videl?«

»Be-be-be-be-be!« blebeče otrok in strmi v mater z velikimi motnimi očmi.

Augusta Orzan, doma iz Furlanije, je prišla pred nekaj leti v Trst. Služila je pri stari mestni družini. Zanosila je in rodila napol idijota. Zdaj pa si služi kruh kot perica. Ves dan hodi po hišah, da prinese na večer kos mesa za svojega otroka. Toda večkrat se zgodi, da ga ji ukradejo.

In Augusta zaziblje svojega Pepija, potem pa ogrne staro ogrinjačo in huškne čez dvorišče na ulico.

»No, no, ta pa že spet nese naprodaj svoje furlanske kosti,« začivka Andreicich.

»Tvoja jih je nesla v Ameriko,« pravi »gospod« Chriznich.

»In tvoji triji angeli so jih prejle tudi nesle; pa še kako nedolžno so se držale pri tem,« zbadljivo odgovarja Andreicich.

Francovich se za te stvari še zmeni ne. Jaconcic pa rajši trdovratno molči, ker se boji, da ne bi kdo omenil njegove Gilde.

Noč postaja bolj in bolj gosta. Kostanj sredi dvorišča šumi v vetru; pod njim se tiščijo smrkavci ter razpravljajo o ustroju dobrega revolverja in o vrednosti ženske; včasih tudi kaj zapojejo in takrat prepvije Chriznichev Rudi vse druge s svojim hreščecim tenorjem.

V hiši, še zmerom tu pa tam kaj zrogovilijo. Ferletis ponovno piše na mestno občino prošnjo za podelitev službe pri policiji, pa kriči na otroke, ki razsajajo, da se trese miza, in vpijejo, da ne more zbrati svojih misli. Pred sabo ima polo papirja in na njej napisano: Jaz, podpisani Ferletis Antonio ponižno prosim . . . Zadnja prošnja je bila napisana presuhoparno in zato ni segla občinskim svetnikom v srce, treba je najti nekaj novih, globokih besedi. In Ferletis grize peresnik in premišlja. Hja, naj nikar ne mislijo njegovi sostanovalci, da jih bo zatiral in preganjal. Nikakor ne. Toda, kadar bo slučajno na straži pred Hišo št. 14, bo prišel vseeno malo pogledat, če je vse v redu, in pri tem se ne bo držal prav nič ošabno in dostojanstveno. Če pa bi recimo dobil službo

detektiva, bi delal na obe strani; vse tiste, pri katerih bi se morala izvršiti hišna preiskava ali pa celo aretacija, bo prej obvestil, da se bodo lahko spravili na varno.

Fakini v podstrešju igrajo »moro«, se prerekajo in razmišljajo o denarnih pridobitvah ter se posmehujejo zapuščenemu Danijelu Zabricu, ki je resno zaljubljen, prebira dolgočasne knjige in piše celo pesmi.

Šele pozno v noč se dvorišče izprazni, fakini potihnejo in pesem usahne.

In tako plava Hiša št. 14 preko noči in premetava v svojem zatohlem in gnilem trebuhu z boka na bok ter vozi neznano kam vse te Pettarose, Francoviche, Chrizniche, Ferletise in Andreiciche, ki so po ostrih nočeh po kavernah in kanalih tako ubito potihnili in pozaspali. Kam? Do tu. Prej ali slej se hiša itak zruši, saj je mestni gradbeni urad vendar tako razsodil. Do tu — dalje nič več; kvečjemu v drugo podrtijo med druge razpoke.

Po hodnikih se pretaka prazna in mrzla tema — samo beli listki in črke na vratih se prelivajo v njej kakor koščki ledu. Včasih zavpije v sobi otrok in se potem dolgo kisa, v kotu škrtajo podgane in stenice se tiho plazijo po stenah do črvivih postelj in iščejo kaplje krvi — na posteljah pa se kdaj pa kdaj prevrže telo, dvoje bledih rok zamahne skozi temo, noga pogleda izpod odeje in se spet skrije, veter odpre oknice, oknice zaloputnejo in

vaza s suhim cvetjem se prevrne in s truščem pade na tla; porajajo se bitja, zganejo se prvič in žena se pomakne k možu in zastoče: »Živ . . . « Mož zamomlja in se obrne v steno.

Zunaj pa lije gost, temnomoder dež. Burja piha. Obločnice gorijo. Nad vrati v kinu brnijo zvonci. Svetle reklame odsevajo na mokrem asfaltu. Muzika pljuska izza steklenih vrat. Dame prenašajo psičke na rokah, ker se boje, da bi se pomazali in prehladili. Sprevajajo se ženini in neveste, zapeljivci in zapeljivke. Policaji stoje na križiščih in usmerjajo promet. Miličniki promenirajo s samozavestnimi koraki ter se pozdravljajo z »alalà« in »Viva il Duce!« Detektivi lazijo za raznimi podtalnimi elementi in žeparji. Avtomobili drviijo po cestah in mečejo rjavo blato na pešče. Med avtomobili se nocoj še prav posebno odlikuje nov Steyer — kljub geslu »Usate prodotti nazionali« — v njem pa sedi žid Abraham Zambon, vlači venomer svojo uro iz žepa in sitnari nad šoferjem, naj se zaskozibog podviza: Lola je zbežala. Nasitila se je z bičem zbudati strast v tem brezkrvnem starcu. Zdaj ji niti stotak več ne zadošča; mesečno plačo zahteva. Abraham pa se je predolgo pomišljal in Lola je šla. Zdaj se je odločil, da ji da karkoli bo zahtevala in teče za njo, samo vprašanje je, če jo bo še dotekel.

Ernest Jaconcic se je dopoldne povrnil iz ječe in zdaj se že pretika med ljudmi in »dela«. »Domov se vendar ne morem vrniti praznih rok!«

Andreicich in Francovicheva Crista se sučeta po promeni in ne vesta, kam bi jo mahnila. Tamle se smeje Café Dante. Denar imata v žepu, pa sta vesela in razigrana. Andreicich kadi cigareto, veselo izpuhava dim in globoko vdihava hladen veter, ki piha od morja.

»Tudi nam je potreben čisti zrak!« pravi.

»Pa smeh tudi!« reče Crista, razširi nosnice in se veselo zakrohoče.

M A G A J N A B O G O M I R

Transfuzija

Brezposelni Matija Brvar je korakal v zgodnjem jutru po Šentpeterski cesti proti splošni bolnišnici. Prav za prav ni bil popolnoma brezposeln. Bavil se je namreč z oddajanjem lastne krvi onemoglim bolnikom in prejel za vsak slučaj tri sto dinarjev. Vsa nesreča je bila samo v tem, da mu niso zdravniki pustili oddajati krvi vsak teden, ampak je moral od slučaja do slučaja čakati najmanj po šest tednov, čeprav je imel velike prednosti pred drugimi brezposelnimi, ki so se ponujali, da bi jim odvzeli kri. Wassermann Matije Brvarja je bil negativen, s čimer se je večkrat ponosno pobahal pred tistimi, ki so jim prišli povedat, da nosi njihov Wassermann eden, dva ali celo tri križe in da bo zelo hudo, če se ne bodo zdravili, kar so sprejeli s popolnoma strtimi in poraženimi obrazi in hodili potem brezplačno na oddelek za kožne in spolne bolezni. To pa ni seveda njihovim praznim žepom prav nič pomagalo. Poleg negativnega Wassermanna je imel Matija Brvar še naravnost vzorno zdrava pljuča, srce, krvni pritisk, jetra in obisti. Glavna prednost njegove krvi pa je bila v tem, da je pripadala četrti skupini, ki se da največkrat in najbolje uporabiti.

To mu je povedal sam gospod primarij, ko mu je pokazal na steklenih ploščah njegove s haemotestom pomešane krvne kaplje. Matija Brvar je bil lep petindvajsetletni človek s črnimi prožnimi kodri, z velikimi očmi in z zagorelo barvo kože. To bi ne bilo brez pomena, če bi n. pr. moral dajati kri kaki histerični bolnici. Histerične bolnice se namreč silno bojijo grdih oddajalcev krvi, ker mislijo, da se bo to morda poznalo njihovemu telesu in njihovi duši. Matija Brvar je oddal kri že petkrat in prejel za to že tisoč in pet sto dinarjev. Za tisoč in pet sto dinarjev bi moral delati v Ljubljani pet sto ur trdega in neprijetnega dela. Tako pa jih je zaslužil že v petih urah. Seveda bi bilo tega denarja kljub vsemu premalo, če bi se Brvar ne hranil v brezplačni kuhinji in če bi ne plačeval za stanovanje samo sto štirideset dinarjev mesečno. Ostali denar pa je porabil za ovratnico, za globin in za cigarete. Nekajkrat je tudi dal za nekaj vina, to pa zato, da je lahko trem prijateljem na široko in podrobno pripovedoval, kako se transfuzija vrši. Sedaj je minulo točno šest tednov po zadnjem oddajanju in radi tega je torej Brvar prav dobre volje korakal po Šentpetski cesti proti splošni bolnišnici. Iz za sveže oprane srajce so mu štrlele dlake z izbočenih prsi navzven. Lepo zlikani čevlji, ki so v širokih stopih udarjali po hodniku, pa so se kar lesketali v vzhajajočem soncu. Spomnil se je na neko pesmico, ki jo je prepeval včasih s fanti doma gori pri

Breznici in jo pričel požvižgavati. Dekleta, ki so ga na poti v tovarne srečavale, so se z dopadenjem ozirale nanj in menda prav vsaki se je zdelo, da bi ne bilo napáčno, če bi tak fant prišel zvečer trkat na njeno okno. Brvar se je zdel sam sebi imeniten. Ni kar tako, biti mlad in močan, poleg tega pa vršiti tako delo kot ga vrši on. Sam gospod primarij ga je pohvalil. »Pogumni ste, gospod Brvar. Oddajanje krvi ni brez vsake nevarnosti,« je rekel. Seveda, marsikdo bi tega ne pustil niti za tisoč dinarjev, čeprav je to prav lepa vsota. Njemu pa to ni nič. Še v glavi se mu ne zavrti potem, kot se zavrti drugim. Drugim se namreč zdi, kakor da so se napili vina in nekomu je celo ves dan šumelo po ušesih. Dobro voljo mu je še povečalo bučno grmenje šentpeterskih zvonov, ko je šel mimo cerkve. Ob njihovih zvokih je prikorakal v bolnišnico in se javil pri gospodu primariju v pisarni na oddelku ena: »Gospod primarij, sedaj pa je že prešlo šest tednov. Ali bo kaj dela za mene?«

»Ravno prav prihajate, gospod Brvar! Imamo slučaj dolgotrajnega krvavenja iz želodčnega čira, pa bomo poizkusili, če jo bo vasa kri toliko popravila, da bi bilo mogoče izvršiti operacijo. Transfuzija bo ob desetih. Izvolite počakati na klopi pred oddelkom, dokler vas sestra ne pokliče. Sestra, prinesite gospodu Brvarju kozarček konjaka!« Sestra je prinesla steklenico s konjakom in mu nalila kozarček. Brvar ga je zvrnil vase in ker je

bila točajka sestra, se mu je zazdelo, da mora reči ‚Bog plačaj‘. Zahvalil se je tako, kar je sestri, ki ga je hudo mušno ošinila s pogledom, tako ugajalo, da mu je nali-la še en kozarček. Potem je odšel Brvar sedet pod ko-stanj pred oddelek ena, radosten, da si je gospod pri-marji zapomnil njegovo ime. Pri prejšnjih slučajih je moral vedno pogledati v knjigo.

Sedeti od sedmih do desetih na klopi ni kar tako. Naj-prej je Brvar opazoval bolnike, ki so prihajali na odde-lek po večini neobvezani in se vračali skoraj vsi obveza-ni. Nekatere pa so prinašali na nosilih in tistih ni bilo ven. Potem je sledil s pogledi mladim bolničarkam, ki so nekatere z nasmehom, druge pa zelo resno tekale mimo njega. Marsikatera med njimi je bila prav mlada in lepa; posebno pa so se jim podale bele rute okrog bujnih, a pristriženih las in pa bele halje, ki so bile v pasu tako mično podvezane, da sta dva široka trakova v pentlji visela odzadaj navzdol. Brvar se dolgo ni utrudil gledati jih, potem pa ga je zmotil vrišč vrabcev gori na kostanju. Bila je zgodnja pomlad in vrabci kar niso hoteli poneha-ti z vreščanjem. Zdaj pa zdaj je marsikateri izmed njih poletel znad veje, frfotal nekaj časa nad samico in se po-tem silno srdil, ko mu je samica v zadnjem hipu ušla. »Tako je kot povsod,« je zamrmral Brvar, ki se je na-enkrat spomnil na dom. Najprej te zapeljuje, potem pa odleti. Prav tako je bilo z Manico. Dvakrat je vasoval,

dvakrat mu je dala nagelj, potem pa je poletela za drugim. Babe! Vzemi jih vrag! Seveda, rekla mu je, da lazi za njo radi bajte in četrť grunta in se je poročila s tisto grižo Jakobom Tomačem, ki je imel cel grunt. Babe so babe in če nimaš dosti pod palcem, te niti pogledajo ne. Vendar bi lahko takoj v začetku povedala, kako misli, ne šele potem, da se mu je smejala vsa vas in mu ni kazalo drugega, kakor udariti jo v Ljubljano. Čisto prav, da se je tisti Tomač stegnil že po dveh letih in je ostala potem sama. Seveda radi premoženja naj bi lazil za njo. Takrat bi bil lahko pridobil kako drugo bogatejšo, če bi mu bilo res le radi premoženja. Vrag jo vzemi! Ne bi se potem potepal tukaj po Ljubljani in dajal svoje rdeče krvi bolnikom.

Matija Brvar je zaklel skoraj na glas. Toda na gredi pred njim je cvetelo stotine rož. Razprostrle so svoj opojni vonj po jutranjem zraku. Iz nekega laboratorija se je zaslišal lep pojoč deklinški glas. Gotovo je prepevala mlada bolničarka. Matija je prisluhnil — toda glas je naenkrat umolknil. Iz oddelka so peljali zakritega mrliča proti mrtvašnici. Prav mimo Brvarja so šli in izginili v ozadju. Brvarja se je polastila mrka tesnoba. »Tako ga peljejo in nikoli več ga ne bo nazaj. Tudi mene ne bo nikoli več v domačo vas. Sam Bog ve, kaj bo z menoj. Neki dan utegnejo peljati tudi mene tja na drugi konec vrta in še pes ne bo polajal za mano.« Glas iz laborato-

rija pa se je zaslišal znova. Brvarju je bila pesem znana, saj jo je sam nekoč prepeval pod Maničinim oknom. Potem je prišla Manica in jo je objel okrog vratu in razpletenih kit. Prav gotovo ji je kdo natvezil, da lazi za njo le radi premoženja — prav gotovo je to storila stara Logarca, klepetulja, in Tomačeva teta. »Če bi bil jaz Bog, bi že tako naredil, da bi rajši njo peljal na tistem vozičku proti mrtvašnici mesto onega poprej. Da so taki časi kot pred vojsko, bi se kar odpeljal v Ameriko in bi se požvižgal na vse skupaj, sedaj pa je seveda drugače in si lahko vesel, če ne crkneš kar tako sredi ceste.« Naenkrat pa se je spomnil, da se Manica ni poročila vdrugeč, čeprav je sedaj bogata in čeprav jo je gotovo kdo zasnubil kot vdovo. »Sam Bog ve, zakaj se ne poroči. Morda ji je vendar nekaj vesti ostalo v duši.« — Zamahnil je z roko, kakor da ne verjame tej misli in zopet je začel opazovati bolničarke, ki so stopale onkraj cvetja mimo njega, toda Maničina podoba se mu je znova in znova vsiljevala v misli, dokler se ni naenkrat zaslišal z vrat sestrin glas:

»Gospod Brvar, pojdite!«

Popravlil si je ovratnico in odšel za sestro po hodniku proti operacijski sobi. Kakor ob podobnih prilikah se ga je tudi sedaj polastila predstava, da je nekako važen; saj končno je na tisoče ljudi naokoli, pa se le malokateri puste odvzemati kri za druge. Brvar se pač ni spomnil, da ga je slučaj izbral za ta posel. Nekoč si je prišel pre-

rezat tvor na oddelek, pa so ga potem vprašali, če bi bil pripravljen oddati kri za nekega gospoda. Ko je z veseljem prikimal, so mu napravili krvni preizkus in dognali tudi, da ni njegov Wassermann pozitiven. Seveda bi lahko vprašali tudi koga drugega, toda slučaj je hotel, da so ravno njega, k čemur je tudi pripomogla njegova korenjaško lepa postava in prijazno vedenje, kajti končno je bilo vsak dan nekaj brezposelnih, ki so se ponujali za to službo.

Ko je Brvar došel v operacijsko sobo in z radovednostjo pogledal na stol, na katerem je ležala bolnica, je od presenečenja kar obstal in srce mu je začelo tako naglo biti, da se je zdravnik, ki ga je prijel za roko, začudil in ga vprašal, če se boji. »Ne bojim se, toda tam leži vendar Manica,« je zašepetal. Zdravnik se je nasmehnil in ga je odpeljal na stol. Manica ni bila več tista cvetoča Manica kot nekoč in ni je bilo lahko spoznati. Njena koža se je tesno oklepala kosti in je bila bela kot koža mrliča. Oči so tičale nekje globoko in trudne trepalnice se niso dvignile, ko je Brvar vstopil. Šele ko ji je zdravnik dvignil roko, da bi ji izčistil kožo z bencinom in alkoholom, je s širokimi očmi zastrmela v Brvarja, ki je gledal z desne strani vanjo. Toda že ji je sestra zakrila obraz s prtom in hip nato še Brvarju, ki bi sedaj kar naenkrat vse dal za to, da bi mu sestra odvzela tisti prt in bi smel ves čas gledati Manico. Ni vedel, ali polje v teh hipih po

njegovih mislih strah radi Manice, ali ugodje, da je on tisti, ki ji bo dal kri, ali pa celo prava ljubezen, o kateri je dosedaj mislil, da je že nikjer več ni. Čutil je, kako mu je zdravnik dvignil roko in pritržil Rivarocijevo manšeto na nadlaktnico in kako mu je čistil potem z bencinom in alkoholom kožo. Potem je zaslišal, kako sta prihajala primarij in asistent v gumijastih cokljah proti stoloma in kako so položili njegovo roko k Maničini. Čutil je tudi, kako mu vbrizgavajo novokain pod kožo in kako mu z nožkom odstirajo kožo, podvezujejo žilo, kako jo odpirajo in pritrjujejo transfuzijski aparat vanjo in končno je začutil tudi, kako teče kri iz njega v aparat in po aparatu v Maničino žilo. Poslušal je, kako je našteval zdravnik — sto kubikov, dve sto, tri sto, štiri sto, pet sto, šest sto — in kako je zdravnik ob Rivarocijevi uri javljal pritisk — trideset, petdeset, sedemdeset, petdeset. Vse je bilo pač tako kot v prejšnjih slučajah, toda vendar je kljub vsemu temu sedaj drvela cela reka drugih misli in čustev skozi Brvarjevo glavo. Čutil je, kako se stiska njegova roka k Manicini in kako so se mu Maničini prsti naslonili na ramo, kakor bi se hoteli opreti nanjo. Nekoč je tako stiskal to roko, ki je bila takrat jedra in živa, sedaj pa leži poleg njegove slabotna in kakor mrtva. Z vsakim kubikom oddane krvi je naraščala njegova ljubezen, vsa pomešana z veliko nežnostjo, ki se ga je polastila. S prsti je dosegel Maničino lice in se ga dotaknil. Manica ni

odmaknila glave. »Nikar ne premikajte roke! Čudovito lepo vam teče danes kri,« je rekel primarij. Seveda, primarij ni vedel, kako silno hitro in močno je bilo Brvarju srce. Nato so mu zašili kožo in povezali ranico. Potem je dvignila sestra prst z njegovega obraza in je videl, kako so že peljali Manico mimo njega, tik mimo njega in mu je zašepetala: »Obišči me, Matija, po operaciji, če ne bom umrla.« Obenem ga je tako žalostno pogledala, da je ves zamišljen zastrmel za njo. In že so jo odpeljali, preden se je on utegnil napraviti. Primarij mu je izplačal tri stodinarjev. »Ali bo trda ta operacija,« ga je vprašal Brvar. Primarij ga je pogledal in se nasmehnil: »Ali poznate bolnico? Prav lahka operacija ne bo. Bomo videli, kaj bo naredila vaša kri. Obiščite bolnico čez nekaj dni; morda v nedeljo!«

Čuvstev in misli pijan je odšel Brvar iz bolnišnice in ni povabil kakor drugače svojih treh prijateljev na liter vina, da bi se pred njimi bahal s transfuzijo.

* * *

Kak izobražen človek, ki bi imel svojca v bolnišnici, bi pri takem slučaju vsake dve uri vznemirjal zdravnika na vratih ali s telefonom in izpraševal, kako se bolnik počuti, misleč, da je samo tisti bolnik v bolnišnici ne pa velikanski kup bolnikov. Poleg tega bi neprestano silil k samemu bolniku, čeprav bi tistemu tudi najmanjše raz-

burjenje lahko škodovalo. Matija Brvar pa ni šel pred nedeljo na oddelek, kajti primarij mu je tako ukazal in primariju je Matija Brvar vse veroval. In je seveda bilo prav tako, čeprav nedelje Brvar skoraj ni mogel pričakati. Vsak dan je prihajal v bolnišnico in hodil gori in doli pred oddelkom. Le sestro je vprašal, kako je z Manico in je sestra rekla, da bo najbrže dobro, čeprav mora sedaj po operaciji ležati še čisto nepremično in se ne sme prav nič razburjati. Sestra se je tudi pohvalila, koliko raztopine grozdnega sladkorja so že dali bolnici v kri in kako je njena barva postala nekoliko boljša. »Seveda brez transfuzije bi ne bilo najbrže z vsem skupaj nič in bi šla bolnica skoraj gotovo na drugi svet. Transfuzija in grozdni sladkor delata čudeže in še daleč jih ne odhaja več toliko na drugi svet kot včasih. Sam ljubi Bog je navdahnil zdravnike, da so iznašli transfuzijo in grozdni sladkor v raztopini. Seveda s tem še ni rečeno, da ne bomo čez sto let vsi, kar nas je sedaj na svetu, prepevali na drugem svetu slave Bogu.« Matija Brvar je z velikim spoštovanjem poslušal te besede in je bil še posebno vesel, ko je sestra pristavila, da je prepričana, da se je Manica izmazala iz nevarnosti, ki ji je pretila. Tako je bil vesel teh besed, da je potem nehote pozdravljal bolničarke s poklonom in bolničarke so začudeno ali pa z veseljem odzdravljale, ko je stopal tako gori in doli po vrtu med poslopji.

V nedeljo se je tako gladko obril kot še nikoli. Ukazal je gospodinji zlikati ovratnico, srajco, suknjič in hlače v njeno veliko začudenje. »Ali pojedete danes zopet na transfuzijo,« ga je vprašala. On pa je veselo odkimal. Opoldne že pa je hitel z velikimi koraki med bučnim zvonjenjem šentpeterskih zvonov v splošno bolnišnico in vprašal tam sestro, ali sme k Manici, in sestra je prikimala. Sicer se je nekoliko le bal, da ga ne bo Manica pogledala več tako lepo kot tisto minuto, ko so jo peljali od transfuzije. Takrat je pač bila v smrtni nevarnosti — v smrtni nevarnosti pa je vsak človek nekoliko drugačen kot sicer. Poleg tega se je sedaj tudi spomnil, da je bilo tistih tri sto dinarjev izplačanih na njen račun in ne na račun bolnišnice, nakar po transfuziji niti pomislil ni. Sedaj pa je že porabil sto devetdeset dinarjev. Ulomiti bi moral kam, če bi jih hotel vrniti. Manica je torej njegovo kri plačala in mu ni dolžna nikake hvaležnosti. Kar grenko mu je postalo pri duši, kadar se je spomnil na to. Ob drugi transfuziji je neka stara žena barantala še na stolu z njim, da mu plača samo dve sto petdeset dinarjev — pa ji je gospod primarij zaprl sapo: »Tiho! Človeška kri ni volovska kri, ki se kupuje na trgu po štiri dinarje kila. Brvar vam zastavlja z njo svoje zdravje.« Kako res prečudni so nekateri ljudje. Za Maničin slučaj pa seveda ni čisto prav, da je računal. Pa kaj, ko je bil v tisti uri tako vznemirjen, da ni utegnil misliti na take stvari. Ko je sto-

pil v veliko sobo, se je tako zmedel, da je hitel skozi celo sobo na drugi konec, ne da bi zagledal Manico, ki je ležala tik za vhodom v kotu. Potem pa je stopal nazaj in zastrmel v vsako bolnico posebej. Tiste, ki so bile že izven vsake nevarnosti, so prhnile radi tega v smeh, kar ga je še bolj zmedlo. Končno pa je le našel Manico, ki se je z nasmeškom zagledala vanj. Prisedel je, ona pa je dvignila roko in jo položila v njegovo, ne da bi jo potem kaj odmaknila, čeprav je tri dolge ure sedel pri nji. Vsak obiskovalec, ki obišče operiranca, vpraša, ali je bilo hudo. Brvar je to vprašanje zastavil z največjo nežnostjo, poleg tega pa je seveda skoraj šepetaje in s pobožnostjo pristavil ob začetku in na koncu — Manica. »Manica, ali je bilo med operacijo hudo, Manica.« In vsak bolnik, ki je bil operiran v narkozi, bi odgovoril: »Operacija sama, to ni nič, toda narkoza, narkoza.« Pred narkozo občutijo bolniki največji strah, pa tudi največje spoštovanje, a končno se vsakemu imenitno zdi, da je bil narkotiziran. Manica je odgovorila: »Med operacijo samo ni bilo hudo, toda ko so me narkotizirali, joj!« Pristavila pa je: »Potem pa, ko sem se prebujala, poslušaj, Matija, pa si se prikazal ti pod mojim oknom ravno ko so naglji najbolj cveteli in si me vprašal, če te imam še rada in jaz ...« Manica se je zopet nasmehnila. »Potem si rekel ti: Vso kri bi dal zate.« Brvar se je ves srečen nasmehnil, potem pa je spravil z muko iz sebe. »Veš, plačali so mi za kri tri sto

dinarjev. Nisem niti pomislil — pa ti bom vrnil, kakor hitro zaslužim kje kak denar.« Odkimala je: »Če bi ti plačala sto tisoč dinarjev, bi ti ne mogla povrniti. Gospod primarij mi je rekel, da me je rešila transfuzija. Če bi ti takrat ne lazil za Primožovo Julko, bi se jaz nikoli ne poročila s Tomačem.« Brvar je razširil oči. »S Primožovo Julko?« — »Da, saj mi je Logarca vse povedala, toda jaz nisem prav nič več huda nate.« — »Zavijem ji vrat, Logarci. Nikoli nisem jaz lazil za Primožovo Julko,« je izbruhnil Brvar poln začudenja in jeze. »Sicer sem mislil, da ti je natvezila, da hodim za tabo le radi premoženja. Niti ne veš, kako sem te ves čas imel rad.« Manica ga je blaženo pogledala, potem pa se je naenkrat zresnila. »Jaz nisem več tista kot nekoč in gospod primarij mi je moral odrezati pol želodca.« Iz za trepalnic so se ji prikazale solze. »Rekel mi je, da najmanj eno leto ne bom smela delati na polju.« — »Ne jokaj, Manica,« je hitel Brvar. »Vsako razburjenje bi ti utegnilo škodovati. Saj se boš popravila, da boš taka kot takrat na oknu. Na polju bi pa jaz, bi pa jaz, bi pa jaz . . .« Umolknil je, toda njeni prsti so se tesneje oklenili njegove roke.

Tako hitro je Brvarju in Manici minul ta čas od polneva do treh kot še nikoli in je Manici bolj koristil kot sto kubikov sacchari uvalraztopine grozdnega sladkorja. Ta dan je Brvar povabil vendarle svoje tri brezposelne prijatelje na liter vina, pa ne da bi se bahal s transfuzi-

jo, pač pa je ves navdušen hvalil lepoto nekega dekleta, v katerega je pretil svojo kri.

Kar je potem sledilo, je seveda samo po sebi umevno, celo to, da je nekaj let potem zibala Manica mladega Brvarja na svojih kolenih in je bilo pozabljeno vse gorje, le narkoza ne.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-301-3